

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

με θέμα:

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Καλλιόπη Θ. Κιντή (Α.Μ.: 0910Μ006)

Επιβλέπουσα: Όλγα Τσόλκα, Επίκουρος Καθηγήτρια

Αθήνα, 2013

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ</u>	iv
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</u>	v
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (ABSTRACT)</u>	vi
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ– ΙΣΤΟΡΙΚΟΔΙΚΑΙΪΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ</u>	1
<u>I. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΔΑ</u>	5
Α.Κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 6 παρ.3γ) της ΕΣΔΑ.....	5
Β. Δικαίωμα επιλογής συνηγόρου και αυτεπάγγελτος διορισμός.....	13
Γ. Δικαίωμα σε δωρεάν συνήγορο	20
<u>II. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ</u>	26
Α. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων	26
Β. Η Πρόταση Οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη	27
1.Ιστορικό.....	27
2. Περιεχόμενο και νομική βάση της πρότασης οδηγίας.....	31
3. Σημεία σύνδεσης με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ	33
4. Τα κύρια σημεία της πρότασης οδηγίας και κριτικές παρατηρήσεις	34
<u>III. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ</u>	58
Α. Γενικές παρατηρήσεις	58
Β. Διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης.....	60
1. Διορισμός συνηγόρου κατ' επιλογήν	60
2. Αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου	61
Γ. Συστατικοί όροι αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος	69
1. Λήψη αντιγράφων της δικογραφίας	69
2. Επικοινωνία υπόπτου και κατηγορουμένου με τον συνήγορο	71
3. Αναβολή ή διακοπή της δίκης	73
Δ. Παράσταση συνηγόρου υπεράσπισης	75
1. Παράσταση με συνήγορο στο στάδιο της προδικασίας.....	75
2. Παράσταση με συνήγορο στα λοιπά στάδια της ποινικής δίκης	80
3. Εκπροσώπηση του κατηγορουμένου από τον συνήγορο υπεράσπισης.....	81

<u>IV. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΕΣ.....</u>	<u>84</u>
A. Γενικές παρατηρήσεις	84
B. Το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης κατά τα στάδια σύλληψης και κράτησης και κατά το στάδιο έκδοσης της απόφασης για την εκτέλεση	88
1. Οι ρυθμίσεις για τα επιμέρους στάδια.....	88
2. Κανονιστικό περιεχόμενο	89
<u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....</u>	<u>94</u>
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ .....</u>	<u>96</u>

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

άρθρ.:	άρθρο
ΑΠ:	Άρειος Πάγος
βλ.:	βλέπε
ΔΣΑΠΔ:	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
ΔτΑ:	Δικαιώματα του Ανθρώπου (περιοδικό)
Δ.Σ.Α.:	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
εδ.:	εδάφιο
ΕΔΔΑ:	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΣ:	ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης
επ.:	επόμενα
ΕΣΔΑ:	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΚΠΔ:	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
μτφρ:	μετάφραση
Ν.:	Νόμος
ν.δ.:	νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ.:	Νομικό Βήμα
Ο.Η.Ε.:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ό.π.:	όπως παραπάνω
παρ.:	παράγραφος
περ.:	περίπτωση
ΠοινΔικ:	Ποινική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΠοινΧρον:	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
σελ.:	σελίδα
ΣΛΕΕ:	Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
στοιχ.:	στοιχείο
σχετ.:	σχετικά
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
ΧΘΔ:	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στην προσέγγιση του περιεχομένου του δικαιώματος συνηγόρου υπεράσπισης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Επιχειρείται η ανάλυση του δικαιώματος κατά την ΕΣΔΑ και βάσει της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και κατά το ενωσιακό δίκαιο, και συγκεκριμένα τον Χάρτη των Θεμελιωδών δικαιωμάτων και την πρόταση οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στις ποινικές διαδικασίες. Δεδομένου ότι η ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και ο καθορισμός ελαχίστων κοινών προτύπων των εν λόγω δικαιωμάτων αποτελεί στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην παρούσα μελέτη γίνεται προσπάθεια να επισημανθούν τα βασικά ζητήματα που τίθενται με την εν λόγω πρόταση οδηγίας, όσον αφορά το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα του κατηγορουμένου. Ακολουθεί η ανάλυση του δικαιώματος, όπως αυτό εφαρμόζεται στην ελληνική ποινική δίκη και τέλος κατά την διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης.

ABSTRACT

This study aims to approach the content of the right to legal assistance in criminal proceedings. The content of the right is clarified according to the European Convention of Human Rights and the recent rulings of the European Court of Human Rights (ECtHR), as well as the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings. Given that the strengthening of the procedural rights of suspected and accused persons in criminal proceedings and the establishment of minimum rules on the right of access to a lawyer is an objective of the European Union, this study attempts to point out the key issues raised by this proposal regarding this fundamental right of the accused. Furthermore, it is attempted the analysis of the right as it applies to the Greek criminal trial, and finally in the process of the European Arrest Warrant.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ- ΙΣΤΟΡΙΚΟΔΙΚΑΪΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ο θεσμός του συνηγούρου υπεράσπισης και το δικαίωμα σε αυτόν είναι ίσως από τα σημαντικότερα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Ωστόσο, η νομική θέση του συνηγούρου και τα θεμελιώδη καθήκοντα και δικαιώματά του στην ποινική δίκη και στις άλλες ποινικές διαδικασίες δεν είναι αποσαφηνισμένα πλήρως μέχρι σήμερα.

Για το σκοπό της πληρέστερης κατανόησης του θεσμού είναι χρήσιμο να αναφερθεί η ιστορική εξέλιξή του κατά τη διάρκεια των ετών, καθώς ο θεσμός του συνηγούρου υπεράσπισης, όπως νοείται σήμερα, αποτελεί δημιούργημα μιας μακράς ιστορικής εξέλιξης, της οποίας οι απαρχές ανάγονται στην ελληνική αρχαιότητα και συγκεκριμένα στην Αθήνα του 5^{ου} π.Χ. αιώνα¹.

Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα και τις δημοκρατικές αρχές της ο κατηγορούμενος και ο κατήγορος όφειλαν να παρασταθούν αυτοπροσώπως και να μιλήσουν στο δικαστήριο². Ωστόσο, επειδή οι διάδικοι δεν μπορούσαν, ελλείψεως νομικών γνώσεων να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους, κατέφευγαν στους «λογογράφους», οι οποίοι ήταν άνδρες που είχαν νομικές γνώσεις και κατείχαν την ρητορική τέχνη και επί αμοιβής έγραφαν τους λόγους που εκφώνουσαν οι διάδικοι στο δικαστήριο. Κατ'αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε ο δικανικός λόγος, ο οποίος διδασκόταν στις σχολές της ρητορικής τέχνης³. Ο λόγος, που έπρεπε υποχρεωτικά να εκφωνηθεί από τους διαδίκους στο δικαστήριο, γραφόταν από τους ρήτορες λογογράφους, οι οποίοι και δίδασκαν την εκφώνησή του στον εκάστοτε διάδικο. Ωστόσο, σε περιπτώσεις που ο

---

¹ Βλ. Μαγκάκη, «Ο συνήγορος: μια παραδοσιακή κατάκτηση του πολιτισμού», 2004, σελ. 33, καθώς και Κωνσταντινίδη, «Η θέση του συνηγούρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη», 1992, σελ. 25, καθώς και Γαρδίκια, «Ο συνήγορος εν τη ποινική δίκη», 1973, σελ. 1.

² Βλ. Μόνο οι γυναίκες, οι ανήλικοι, οι απελεύθεροι, οι μέτοικοι και οι δούλοι εκπροσωπούσαν στο δικαστήριο από τον σύζυγο, τον πατέρα, τον επίτροπο, τον προστάτη ή τον κύριό τους, βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 1, Μαγκάκη, ό.π., σελ. 34.

³ Στην Αθήνα, μάλιστα αναδείχθηκαν μεγάλοι ρητοροδιδάσκαλοι, όπως ο Πρόδικος, ο Κείιος, ο Πώλος ο Ακραγαντίνος, ο Ιππίας ο Ηλείος, ο Θεόδωρος ο Βυζάντιος και ο Θρασύμαχος ο Χαλκηδόνιος, καθώς και μεγάλοι ρήτορες λογογράφοι, κυρίως ο Δημοσθένης, ο Λυσίας, ο Υπερίδης, ο Ισισαίος και ο Αισχίνης, βλ. σχετικά Μαγκάκη, ό.π., σελ. 34.

διάδικος δεν μπορούσε να υπερασπιστεί τον εαυτό του για σωματικούς ή ψυχικούς λόγους, τότε, κατόπιν άδειας του δικαστηρίου, μπορούσε να εκπροσωπηθεί από συγγενή ή φίλο του. Μάλιστα, μετέπειτα, άρχισε να επιτρέπεται η εκπροσώπηση, με την άδεια του δικαστηρίου, του διαδίκου από φίλο του ή οικείο, ο οποίος εκαλείτο «συνήγορος» και εκφωνούσε χωρίς αμοιβή τον κύριο λόγο, αφού πρώτα ο διάδικος είχε μιλήσει σύντομα⁴. Βέβαια, αξίζει να επισημανθεί ότι για το τελικό αποτέλεσμα της δίκης, οι νομικές γνώσεις δεν έπαιζαν τόσο σημαντικό ρόλο όσο «η δύναμη του λόγου», η γνώση δηλαδή των κανόνων της ρητορικής⁵.

Στη Ρώμη, στα μετέπειτα χρόνια, διαμορφώθηκαν θεσμοί υπερασπίσεως του κατηγορουμένου, οι οποίοι μοιάζουν περισσότερο με τη δικηγορία στη σημερινή της μορφή⁶. Βέβαια, και στη Ρώμη, τα παλαιότερα χρόνια, ήταν υποχρεωτική η αυτοπρόσωπη παράσταση των διαδίκων στο ακροατήριο για την υποστήριξη της υπόθεσής τους. Φίλοι και συγγενείς μπορούσαν να τους συμπαρασταθούν με νομικές συμβουλές, όχι όμως να αγορεύσουν για λογαριασμό τους και για το λόγο αυτό καλούνταν *advocati*⁷, ενώ την αγόρευση στο ακροατήριο αναλάμβαναν οι *patroni* ή οι *oratores*. Ο ρόλος του συνηγόρου υπερασπίσεως, κατά την σημερινή του μορφή, προέρχεται από τον *patronus* και τη σχέση πίστωσης (*fides*) που υπήρχε μεταξύ αυτού και του πελάτη του (*cliens*)⁸. Κατά τα τελευταία χρόνια της δημοκρατίας και την πρώτη περίοδο της Αυτοκρατορίας, οι διάδικοι εδύναντο να εκπροσωπηθούν από τον *cognitor* ή *procurator*⁹, αν μάλιστα αγόρευε στο δικαστήριο εκαλείτο *orator*¹⁰. Το έργο αυτό ήταν άμισθο, καθώς η έννομη σχέση μεταξύ δικηγόρου και πελάτη δεν θεωρούταν σύμβαση εργασίας, αλλά σχέση άμισθης εντολής (*mandatum*)¹¹, ωστόσο μπορούσε να λάβει κάποια τιμητική παροχή (*honorarium*) και άλλα

---

⁴ Βλ. Γαρδίκια, «Ο συνήγορος εν τη ποινική δίκη», 1973, σελ. 3, καθώς και Μαγκάκη, «Ο συνήγορος: μια παραδοσιακή κατάκτηση του πολιτισμού», 2004, σελ. 34-35

⁵ Βλ. Κωνσταντινίδη, «Η θέση του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη», 1992, σελ. 26

⁶ Βλ. σχ. Γαρδίκια, ό.π., σελ. 3-4, . Μαγκάκη, ό.π., σελ. 38-39, Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 27-28

⁷ Βλ. Γαρδίκια, ό.π., σελ. 4, . Μαγκάκη, ό.π., σελ. 39, Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 27-28

⁸ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ.28

⁹ Βλ. Γαρδίκια, ό.π., σελ. 4

¹⁰ Βλ. . Μαγκάκη, ό.π., σελ. 39

¹¹ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 29, Γαρδίκια, ό.π., σελ. 5

δώρα, αλλά δεν μπορούσε να τα απαιτήσει με αγωγή¹². Κατά τα χρόνια της αυτοκρατορίας του Αντωνίνου (138-161 μ.Χ), ο δικηγόρος μπορούσε να διεκδικήσει την αμοιβή του. Μάλιστα, τα μετέπειτα χρόνια, μπορούσαν όσοι ασκούσαν το επάγγελμα του procurator ή advocatus να συγκροτήσουν ένωση που ονομαζόταν ordo (τάξη) και η οποία στην ουσία διαμόρφωσε το ρωμαϊκό δίκαιο¹³.

Στην διαδικασία ενώπιον των εκκλησιαστικών δικαστηρίων ο κατηγορούμενος μπορούσε να παρασταθεί στο δικαστήριο μόνος του ή με το συνήγορό του. Κατά τον 7^ο αιώνα μ.Χ και λόγω της επίδρασης του ρωμαϊκού δικαίου ο κατηγορούμενος μπορούσε να υπερασπιστεί τον εαυτό του με τον απαλλακτικό όρκο. Στις αρχές του 13^{ου} αιώνα μ.Χ επικράτησε το λεγόμενο «εξεταστικό σύστημα» στην ποινική δίκη. Βασικός στόχος του θεωρούταν ότι ήταν η αναζήτηση της «αντικειμενικής αλήθειας», ωστόσο χαρακτηριζόταν από αυθαιρεσία στην απονομή της δικαιοσύνης καθώς το ίδιο πρόσωπο ήταν αρμόδιο για την έγερση της κατηγορίας, την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την απόφαση σχετικά με την ενοχή ή αθωότητα του κατηγορουμένου¹⁴.

Στη γερμανική δίκη, οι διάδικοι εμφανίζονταν έως τα μέσα του Μεσαίωνα αυτοπροσώπως στο δικαστήριο και υποστήριζαν τις νομικές απόψεις τους υπό την μορφή ερωτημάτων γραπτώς. Στην ουσία δεν προέβαιναν σε υπεράσπισή τους, αλλά ζητούσαν να πληροφορηθούν για τον τρόπο λύσης του νομικού ζητήματος που αντιμετώπιζαν. Επειδή αυτή η νομική διατύπωση δεν μπορούσε να γίνει αποτελεσματικά από αυτούς, εμφανίστηκαν οι «προαγορητές», οι οποίοι διατύπωναν το νομικό ζήτημα, όμως δεν εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα του πελάτη τους αλλά το «δημόσιο συμφέρον». Μετέπειτα, η γερμανική δίκη, υπό την επίδραση του κανονικού δικαίου, παρουσίασε νέα μορφή. Η έγερση της κατηγορίας γινόταν αυτεπαγγέλτως και ίσχυε πλέον το σύστημα των νομίμων αποδείξεων, χωρίς ωστόσο να εξασφαλίζεται ο κατηγορούμενος, καθώς και ο διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης γινόταν μετά το «κλείσιμο» του πρακτικού εξέτασης και η συμμετοχή του περιοριζόταν απλώς στην υποβολή ενός υπομνήματος. Σε μια τέτοια διαδικασία ο κατηγορούμενος ήταν ένα αντικείμενο

---

¹² Βλ. Μαγκάκη, ό.π., σελ. 39

¹³ Κωνσταντινίδη, «Η θέση του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη», 1992, σελ. 29,

¹⁴ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 30, Μαγκάκη, «Ο συνήγορος: μια παραδοσιακή κατάκτηση του πολιτισμού», 2004, σελ. 39-40

εξέτασης και ένα μέσο απόδειξης, η έλλειψη δε δικονομικών τύπων και η αποστέρηση του δικαιώματος ακρόασης του κατηγορουμένου είχαν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό του συνηγόρου υπεράσπισης¹⁵.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ο κατηγορούμενος δικαζόταν χωρίς ουσιαστική υπεράσπιση. Η ανάγκη, ωστόσο, της προστασίας της αθωότητας του κατηγορουμένου σε συνάρτηση με την αξίωση του σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου, αναπτύχθηκαν την εποχή του Διαφωτισμού, με την παράλληλη αναγνώριση του δικαιώματος της ελευθερίας υπερασπίσεως. Η «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη» (1789), ο πρώτος μετεπαναστατικός γαλλικός κώδικας του 1791 και ο γαλλικός ποινικός κώδικας του 1810 επέφεραν σημαντικές μεταβολές και ως προς την απόκτηση από τον κατηγορούμενο του δικαιώματος υπεράσπισης, περιορισμένου βέβαια κατά το στάδιο της προδικασίας, και μάλιστα της υποχρεωτικής υπεράσπισης για τα κακουργήματα. Παράλληλα με την ουσιαστική συμμετοχή πλέον του συνηγόρου, ο κατηγορούμενος μεταβλήθηκε σε υποκείμενο της ποινικής δίκης. Αλλά και μέσω της υιοθέτησης του συστήματος της «κατηγορητικής δίκης», στη γερμανική ποινική δίκη, ο θεσμός του συνηγόρου απέκτησε ουσιαστικό περιεχόμενο¹⁶. Το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης, δεν αναδεικνύεται κρίσιμο μόνο για την προστασία του κατηγορουμένου από τυχόν αυθαιρεσίες, αλλά είναι σημαντικό και για την διασφάλιση όλων των άλλων δικαιωμάτων του.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη αποσαφήνιση και περιγραφή του δικαιώματος συνηγόρου υπεράσπισης στις ποινικές διαδικασίες.

Αρχικά θα επιχειρηθεί η προσέγγιση του περιεχομένου του δικαιώματος κατά την ΕΣΔΑ και στην συνέχεια κατά το ενωσιακό δίκαιο, και συγκεκριμένα στον Χάρτη των Θεμελιωδών δικαιωμάτων και στην πρόταση οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία, και στην ελληνική ποινική δίκη. Τέλος, θα παρουσιαστεί η εφαρμογή του δικαιώματος αυτού κατά την διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης.

---

¹⁵Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 31-32.

¹⁶ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 34-36.

I. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΔΑ

A.Κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 6 παρ.3γ) της ΕΣΔΑ

Το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ στο άρθρο 6 παρ. 3γ). Όπως ορίζει η συγκεκριμένη διάταξη *«πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέσει την υπεράσπισίν του εις συνήγορο της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης»*.

Το ΕΔΔΑ, μάλιστα, στην υπόθεση *Pakelli κατά Γερμανίας*¹⁷, αναφερόμενο στο αντικείμενο και σκοπό της παραγράφου 3 γ) του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, τη διασφάλιση δηλαδή της αποτελεσματικής προστασίας του δικαιώματος υπεράσπισης, επισήμανε ότι αυτή εγγυάται τρία δικαιώματα στον κατηγορούμενο: το δικαίωμα να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του, το δικαίωμα υπεράσπισης μέσω συνηγόρου της επιλογής του εάν δεν επιθυμεί να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του, και όταν δεν διαθέτει επαρκή οικονομικά μέσα και επιβάλλεται από το συμφέρον της δικαιοσύνης, το δικαίωμα να του παρασχεθεί δωρεάν συνήγορος υπεράσπισης¹⁸. Όσον αφορά το δικαίωμα του κατηγορουμένου να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του δεν είναι απόλυτο, καθώς αυτό καθορίζεται πρωτίστως από το εθνικό δίκαιο¹⁹, το οποίο μπορεί να απαιτεί την υποχρεωτική παράσταση συνηγόρου σε ορισμένες διαδικασίες. Στην υπόθεση *Gillow κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το ΕΔΔΑ αποδέχτηκε ότι σε πολλά νομικά συστήματα κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης θεωρείται απαραίτητη η

---

¹⁷ *Pakelli κατά Γερμανίας*, απόφαση της 25^{ης} Απριλίου 1983.

¹⁸ *Pakelli κατά Γερμανίας*, απόφαση της 25^{ης} Απριλίου 1983, παρ. 31. Όπως αναφέρεται, *«ο κατηγορούμενος που δεν επιθυμεί να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του πρέπει να μπορεί να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της εκλογής του και αν δεν διαθέτει επαρκή μέσα για να πληρώσει συνήγορο, τότε να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν...»*.

¹⁹ Βλ. Ανδρουλάκη, «Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», 2000, σελ. 47.

σύμπραξη δικηγόρου για την άσκηση κάποιου ενδίκου μέσου²⁰. Συνεπώς, η επιλογή κάποιας από τις εναλλακτικές δυνατότητες που παρέχονται στην διάταξη, δηλ. το αν ο κατηγορούμενος υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του ή να εκπροσωπηθεί από συνήγορο της επιλογής του ή διορισμένο κάποιες φορές από το δικαστήριο, επαφίεται στη νομοθεσία και δικονομία που εφαρμόζει κάθε φορά το δικαστήριο²¹. Επομένως, συνάγεται από το νόημα της παραγράφου 3 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, ότι εάν το εθνικό δίκαιο ορίζει ή οι δικαστικές αρχές αποφασίσουν ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να παρασταθεί με συνήγορο, θα πρέπει να μπορεί να επιλέξει ο ίδιος τον συνήγορο υπεράσπισης του και σε περίπτωση που δεν διαθέτει τα μέσα να καταβάλει τα έξοδα και την αμοιβή του δικηγόρου να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν²².

Όσον αφορά την έκταση εφαρμογής του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης, το ΕΔΔΑ με αποφάσεις του έχει κρίνει επανειλημμένα ότι το άρθρο 6 εφαρμόζεται και στο προδικαστικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας²³ και ότι η συνδρομή συνηγόρου υπεράσπισης θα πρέπει να προσφέρεται στον ύποπτο από τα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης²⁴. Το δικαίωμα αυτό, μάλιστα θα πρέπει να προσφέρεται στον ύποπτο αμέσως μόλις στερείται την ελευθερία του και όχι μόνο κατά τη διάρκεια της εξέτασης²⁵. Οι ανωτέρω εγγυήσεις μάλιστα θα πρέπει, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, να ισχύουν και για τους μάρτυρες, όταν στην πραγματικότητα είναι ύποπτοι για την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης, καθώς ο επίσημος χαρακτηρισμός του προσώπου είναι αδιάφορος²⁶.

---

²⁰ Βλ. Gillow κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 24^{ης} Νοεμβρίου 1986, παρ. 69.

²¹ Βλ. Ανδρουλάκη, «Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», 2000, σελ. 47

²² Βλ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition, σελ. 638

²³ Βλ. υπόθεση Imbrioscia κατά Ελβετίας, απόφαση της 24^{ης} Νοεμβρίου 1993, παρ. 36, Υπόθεση John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1996, παρ. 63, υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, παρ. 50

²⁴ Βλ. ενδεικτικά στη υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, παρ. 52

²⁵ Βλ. υπόθεση Dayanan κατά Τουρκίας, απόφαση της 13^{ης} Ιανουαρίου 2010, παρ. 32.

²⁶ Βλ. απόφαση Brusco κατά Γαλλίας, απόφαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 2010, παρ. 47

Στην υπόθεση *John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου*²⁷, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι: «Το άρθρο 6 εφαρμόζεται ακόμη και στο στάδιο των αστυνομικών ερευνών..Το άρθρο 6 - ιδίως η παράγραφος 3- αφορούν το στάδιο που προηγείται της δίκης, στο μέτρο που η παράλειψη των αρχών να σεβαστούν εξ αρχής τις διατάξεις αυτές είναι πιθανό να υπονομεύσει σοβαρά το δίκαιο χαρακτήρα της δίκης²⁸..Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται το άρθρο 6 παρ. 3 γ στα αρχικά στάδια της διερεύνησης ενός εγκλήματος εξαρτάται από τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά κάθε διαδικασίας και τα πραγματικά περιστατικά κάθε υποθέσεως. Το εθνικό δίκαιο μπορεί να αποδίδει στη στάση του κατηγορουμένου κατά τα αρχικά στάδια της ανακρίσεώς του από την αστυνομία συνέπειες, οι οποίες να είναι καθοριστικές για τις προοπτικές αποτελεσματικής υπεράσπισής του σε οποιαδήποτε κατοπινή ποινική διαδικασία. Σ'αυτή την περίπτωση το άρθρο 6 κανονικά απαιτεί να έχει ο κατηγορούμενος νομική συνδρομή ήδη από τα αρχικά στάδια της ανακρίσεώς του από την αστυνομία. Στο δικαίωμα όμως αυτό, για το οποίο δεν γίνεται ρητή πρόβλεψη στη Σύμβαση, μπορεί να επιβληθούν περιορισμοί για σοβαρούς λόγους. Το ζήτημα που γεννάται σε κάθε υπόθεση είναι αν, υπό το φως του συνόλου της διαδικασίας, ο

---

²⁷ Υπόθεση *John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1996. Στην υπόθεση αυτή, ο αιτών στερήθηκε την πρόσβαση σε συνήγορο υπεράσπισης τις πρώτες 48 ώρες της ανάκρισης του από την αστυνομία. Ενημερώθηκε από την αστυνομία για το δικαίωμα σιωπής του, ωστόσο, εξαιτίας αυτής (δηλ. της άρνησης κατάθεσης) θα μπορούσαν να συναχθούν δυσμενή συμπεράσματα. Όταν τελικά απέκτησε πρόσβαση σε δικηγόρο, του έγινε σύσταση να μη μιλήσει, εν μέρει επειδή δεν είχε μιλήσει κατά τη διάρκεια της ανάκρισης και εν μέρει επειδή είχε απαγορευτεί η παρουσία του δικηγόρου του κατά την ανάκρισή του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι σε αυτή την περίπτωση της άρνησης του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 σε συνδυασμό με την παρ. 3 της ΕΣΔΑ (παρ. 66-70). Επίσης και στην μεταγενέστερη απόφαση *Averill κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 6^{ης} Ιουνίου 2000, όπου ο κατηγορούμενος στερήθηκε το πρώτο 24ωρο της κράτησής του δικαιώματός του σε συνήγορο υπεράσπισης, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, που ο κατηγορούμενος στερήθηκε του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης για μικρότερο χρονικό διάστημα από την προαναφερθείσα υπόθεση του *John Murray*, η στέρηση του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης δεν συμβαδίζει με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ (60-62).

²⁸ Η ίδια κρίση του ΕΔΔΑ, η οποία διατυπώθηκε αρχικά στην υπόθεση *Imbrioscia κατά Ελβετίας*, απόφαση της 23^{ης} Νοεμβρίου 1993, παρ. 36, έχει επαναληφθεί σε πολλές αποφάσεις του. Ενδεικτικά αναφέρονται : Υπόθεση *Öcalan κατά Τουρκίας*, απόφαση της 12^{ης} Μαρτίου 2003, παρ. 131, υπόθεση *Titarenko κατά Ουκρανίας*, απόφαση της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2012, παρ. 86

περιορισμός του δικαιώματος έχει στερήσει τον κατηγορούμενο από μια δίκαιη ακροαματική διαδικασία»²⁹.

Στην μεταγενέστερη απόφαση *Magee κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, διατυπώθηκε ξανά αυτή η κρίση του ΕΔΔΑ. Συγκεκριμένα το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι ακόμα και αν ο πρωταρχικός σκοπός του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ είναι να εξασφαλίζει τη δίκαιη δίκη σε ένα δικαστήριο αρμόδιο για κάθε «ποινική κατηγορία», αυτό δεν σημαίνει ότι το άρθρο αυτό δεν έχει εφαρμογή στην προδικασία³⁰. Επίσης, και στην υπόθεση *Öcalan κατά Τουρκίας*, όπου ο κατηγορούμενος στερήθηκε του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης για 7 μέρες και έκανε αρκετές αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η στέρηση του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης μπορεί να πλήξει ανεπανόρθωτα τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου³¹. Ωστόσο, στην υπόθεση *Brennan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*³², το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η 24ώρη αναβολή της πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης δεν οδήγησε σε παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, αφού ο κατηγορούμενος δεν προέβη σε αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις σε αυτό το διάστημα και δεν συνάχθηκαν συμπεράσματα από τις δηλώσεις ή παραλείψεις του³³.

Στην υπόθεση *Ranovits κατά Κύπρου*³⁴ κρίθηκε ότι υπάρχει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 σε συνδυασμό με την παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ, για το λόγο ότι οι καταθέσεις του υπόπτου χωρίς την παρουσία του δικηγόρου του χρησιμοποιήθηκαν ως στοιχεία για την καταδίκη του, παρόλο που δεν ήταν τα μόνα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ «η έλλειψη νομικής συνδρομής κατά την διάρκεια της ανάκρισης του αιτούντος αποτελεί περιορισμό των δικαιωμάτων υπεράσπισής του, εκτός αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι που δεν

---

²⁹ Υπόθεση *John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1996, παρ. 62-63 σε Ποινικά Χρονικά ΜΣΤ'(1996), σελ. 1533-1534(1532-1537).

³⁰ Υπόθεση *Magee κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 6^{ης} Ιουνίου 2000, παρ. 41.

³¹ Βλ. Υπόθεση *Öcalan κατά Τουρκίας*, απόφαση της 12^{ης} Μαρτίου 2003, παρ. 140 -143, καθώς και Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition, σελ. 639. Στην ίδια κρίση κατέληξε το ΕΔΔΑ και επί της υπόθεσης αυτής, στις 12 Μαΐου 2005, παρ. 131.

³² Υπόθεση *Brennan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 16^{ης} Οκτωβρίου 2001, παρ. 44-48

³³ Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition, σελ. 639

³⁴ Υπόθεση *Ranovits κατά Κύπρου*, απόφαση της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2008, παρ. 73-76.

επηρεάζουν την αμεροληψία της διαδικασίας³⁵». Στην υπόθεση *Salduz κατά Τουρκίας*³⁶ το ΕΔΔΑ έκρινε ότι προκειμένου το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη να παραμείνει πρακτικό και αποτελεσματικό «απαιτείται η πρόσβαση σε συνήγορο υπεράσπισης να παρέχεται από την πρώτη στιγμή που ένας ύποπτος ανακρίνεται από την αστυνομία, εκτός και αν αποδεικνύεται με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε υπόθεσης ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό αυτού του δικαιώματος. Αλλά ακόμα και αν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι που μπορούν να δικαιολογήσουν την άρνηση αυτού του δικαιώματος, ένας τέτοιος περιορισμός- ανεξαρτήτως αιτιολογίας- δεν θα πρέπει να θίγει αδικαιολόγητα τα δικαιώματα του κατηγορουμένου που του παρέχονται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ³⁷». Επίσης, στην απόφαση *Dayanan κατά Τουρκίας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι πρέπει να παρέχεται στον ύποπτο πρόσβαση σε δικηγόρο από τη στιγμή της κράτησής του και όχι μόνο κατά τη διάρκεια της ανάκρισής του από την αστυνομία³⁸. Επιπλέον, στην υπόθεση *Titarenko κατά Ουκρανίας*³⁹, ο αιτών παραπονέθηκε ότι στερήθηκε την πρόσβαση σε δικηγόρο για 15 μέρες και ότι ακόμα και η ανάκρισή του διενεργήθηκε χωρίς την παρουσία δικηγόρου, παρόλο που βάσει των κατηγοριών που του είχαν αποδοθεί η παρουσία δικηγόρου ήταν υποχρεωτική. Το ΕΔΔΑ επανέλαβε την κρίση ότι το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης του ατόμου που κατηγορείται για κάποιο ποινικό αδίκημα, παρόλο που δεν είναι απόλυτο δικαίωμα, είναι θεμελιώδες για μια δίκαιη δίκη και ότι ήδη από τα αρχικά στάδια

---

³⁵ ό.π, παρ. 66

³⁶ Υπόθεση *Salduz κατά Τουρκίας*, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008. Ο Yusuf Salduz, τούρκος υπήκοος, στις 29 Μαΐου 2001 και σε ηλικία 17 χρονών συνελήφθη από τις αστυνομικές αρχές με την κατηγορία ότι συμμετείχε σε παράνομη διαδήλωση για την απελευθέρωση του κρατούμενου ηγέτη του PKK Αμπντουλάχ Οτσαλάν. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του, στην οποία του αποσπάστηκε κατάθεση, με βάση την οποία αποδεχόταν τις κατηγορίες, δεν του επιτράπηκε η πρόσβαση σε δικηγόρο, παρά μόνο μετά το πέρας της ανάκρισης.

³⁷ Υπόθεση *Salduz κατά Τουρκίας*, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, παρ. 55. Την ίδια κρίση διατύπωσε το ΕΔΔΑ και σε μεταγενέστερες αποφάσεις του όπως στις υποθέσεις : *Sergey Afanasyev κατά Ουκρανίας*, απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2012, παρ. 57 , *Zamferesko κατά Ουκρανίας*, απόφαση της απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2012, παρ. 60, *Khayron κατά Ουκρανίας*, απόφαση της απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2012, παρ. 73, *Yerokhina κατά Ουκρανίας*, απόφαση της απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2012, παρ. 64.

³⁸ Υπόθεση *Dayanan κατά Τουρκίας*, απόφαση της 13^{ης} Ιανουαρίου 2010, παρ. 32.

³⁹ Υπόθεση *Titarenko κατά Ουκρανίας*, απόφαση της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2012, παρ. 84-89.

της αστυνομικής κράτησης θα πρέπει ο κατηγορούμενος να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο⁴⁰.

Η πρόβλεψη της παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ ενσωματώνει και το δικαίωμα της ιδιωτικής επικοινωνίας του κατηγορουμένου με το συνήγορο υπεράσπισης του. Εξάλλου, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να επικοινωνεί με το συνήγορο υπεράσπισης του, χωρίς την παρουσία τρίτου προσώπου είναι μια από τις βασικές απαιτήσεις της δίκαιης δίκης και της παρ. 3 γ) του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Εάν ο δικηγόρος δεν ήταν σε θέση να επικοινωνήσει με τον πελάτη του και να λάβει εμπιστευτικές οδηγίες από αυτόν χωρίς επιτήρηση, η αρωγή του θα έχανε σημαντικό μέρος της χρησιμότητάς της, λαμβάνοντας υπόψη ότι σκοπός της ΕΣΔΑ είναι να διασφαλίσει στην πράξη και αποτελεσματικά τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται σε αυτήν⁴¹. Όμως, και σε αυτή την περίπτωση, το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς για «σοβαρούς λόγους», αρκεί βέβαια ολόκληρη η διαδικασία στο σύνολό της να είναι δίκαιη⁴². Δεν είναι απαραίτητο βέβαια για τον κατηγορούμενο να αποδείξει, με την προϋπόθεση ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό, ότι αυτός ο περιορισμός είχε επιζήμια επίδραση στην πορεία της δίκης, αλλά θα πρέπει να είναι σε θέση να ισχυριστεί ότι ο περιορισμός αυτός επηρέασε άμεσα την άσκηση του δικαιώματος

---

⁴⁰ Το ΕΔΔΑ παραπέμπει ρητά στην υπόθεση *Salduz* κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, παρ. 55.

⁴¹ Υπόθεση *S.* κατά Ελβετίας, απόφαση της 28^{ης} Νοεμβρίου 1991, παρ. 48.

⁴² Όπως έχει αποφανθεί το ΕΔΔΑ σε αποφάσεις του (*Sakhnovskiy* κατά Ρωσίας, απόφαση της 2^{ης} Νοεμβρίου 2010, παρ. 102, *Gennadiy Medvedev* κατά Ρωσίας, απόφαση της παρ. 35) «οι περιορισμοί στις σχέσεις δικηγόρων και πελατών...δεν θα πρέπει να εμποδίζουν την αποτελεσματική νομική υπεράσπιση, στην οποία έχει δικαίωμα ο κατηγορούμενος. Παρά τις πιθανές δυσκολίες ή τους περιορισμούς, η σημασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης είναι τέτοια που το δικαίωμα σε αποτελεσματική νομική υπεράσπιση πρέπει να τηρείται σε κάθε περίπτωση». Στην υπόθεση *Sakhnovskiy* κατά Ρωσίας, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι δεν έτυχε αποτελεσματικής νομικής υπεράσπισης από τον διορισθέντα σε αυτόν δικηγόρο στο πλαίσιο της νομικής βοήθειας, καθώς δεν είχε επαρκή επικοινωνία μαζί του. Συγκεκριμένα, η επικοινωνία μεταξύ τους πραγματοποιήθηκε 15 λεπτά πριν την ακροαματική διαδικασία μέσω video-link. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι λόγω της πολυπλοκότητας της υπόθεσης, ο χρόνος αυτός δεν ήταν επαρκής. Όσον αφορά το τρόπο που πραγματοποιήθηκε η επικοινωνία μεταξύ τους (video link), είναι αμφισβητήσιμο κατά πόσον εξασφαλίζεται η ιδιωτική επικοινωνία μεταξύ τους με αυτόν τον τρόπο και θα έπρεπε οι αρχές να εξασφαλίσουν κάποιον άλλο τρόπο επικοινωνίας μεταξύ τους, π.χ. μέσω τηλεφώνου τουλάχιστον, εφόσον είχαν αυτή τη δυνατότητα (παρ. 103-107).

υπεράσπισής του⁴³. Στην υπόθεση *Öcalan* για παράδειγμα, με τον περιορισμό του αριθμού και της διάρκειας των επισκέψεων των δικηγόρων του κατηγορουμένου σε 2 μονώρες επισκέψεις την εβδομάδα, παραβιάστηκε η αρχή της δίκαιης δίκης, καθώς η υπόθεση ήταν πολύπλοκη και για την αποτελεσματική υπεράσπιση του κατηγορουμένου απαιτείτο ειδικευμένη νομική υπεράσπιση, ανάλογη της πολυπλοκότητας της υπόθεσης⁴⁴. Στην υπόθεση *Lanz κατά Αυστρίας*⁴⁵, όπου ο αιτών ισχυριζόταν ότι τα υπερασπιστικά δικαιώματά του θίχτηκαν, λόγω του ότι η επικοινωνία του με το συνήγορο υπεράσπισής του γινόταν υπό την επιτήρηση του Ανακριτή τους δύο πρώτους μήνες της κράτησης, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι πρέπει να υπάρχουν πολύ σοβαροί λόγοι ώστε να αιτιολογηθεί η επιτήρηση από τον ανακριτή της επικοινωνίας ενός κρατούμενου και του δικηγόρου του⁴⁶.

Μάλιστα στην περίπτωση που δεν επιτρέπεται σε έναν κρατούμενο να επικοινωνήσει με δικηγόρο ή με κάποιο πρόσωπο που του παρέχει νομικές συμβουλές, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι έχει παραβιαστεί το δικαίωμα της προσβάσεως σε δικαστήριο, το οποίο καθιερώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ⁴⁷. Το ΕΔΔΑ συγκεκριμένα έχει αποφανθεί ότι «η παρεμπόδιση της αποτελεσματικής άσκησης ενός δικαιώματος μπορεί να συνιστά παραβίαση αυτού του δικαιώματος, ακόμα και αν η παρεμπόδιση είναι προσωρινή»⁴⁸. Επομένως, ένας κρατούμενος θα πρέπει να έχει αυτή τη δυνατότητα επικοινωνίας με το συνήγορο υπεράσπισής του, από τη στιγμή που επιθυμεί να προετοιμάσει την υπεράσπισή του για μια ποινική κατηγορία⁴⁹. Το ανωτέρω ισχύει και στην

---

⁴³ Υπόθεση Brennan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 16^{ης} Οκτωβρίου 2001, παρ. 58.

⁴⁴ Βλ. Υπόθεση *Öcalan* κατά Τουρκίας, απόφαση της 12^{ης} Μαρτίου 2003, παρ. 154 και Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), *ό.π.*, σελ. 639

⁴⁵ Υπόθεση *Lanz* κατά Αυστρίας, απόφαση της 31^{ης} Ιανουαρίου 2002.

⁴⁶ Όπως για παράδειγμα στην υπόθεση *Kempers* κατά Αυστρίας, όπου υπήρχαν υποψίες ότι ο προσφεύγων ήταν μέλος συμμορίας και ήταν απαραίτητος ο εμπιστευτικός χαρακτήρας των πληροφοριών, ώστε να συλληφθούν και τα άλλα μέλη, κρίθηκε ήταν δικαιολογημένος αυτός ο περιορισμός.

⁴⁷ Βλ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition, σελ. 640.

⁴⁸ Βλ. Υπόθεση *Golder* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 21^{ης} Φεβρουαρίου 1975, παρ. 26.

⁴⁹ Βλ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), *ό.π.*, σελ. 640.

προδικασία και στις εσωτερικές προκαταρκτικές έρευνες⁵⁰. Όσον, αφορά τον τρόπο της επικοινωνίας του δικηγόρου και του κατηγορουμένου πελάτη του στην υπόθεση Titarenko κατά Ουκρανίας⁵¹ ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα επικοινωνίας με το δικηγόρο του για το λόγο ότι στη μεταξύ τους επικοινωνία υπήρχε απόσταση μεταξύ τους, καθώς ο προσφεύγων βρισκόταν μέσα στο κελί του και η θέση του συνηγόρου του τρία με πέντε μέτρα μακριά από αυτό, κάτι που τον αποστέρησε από μια αποτελεσματική επικοινωνία και κατ'επέκταση μια αποτελεσματική υπεράσπιση. Το ΕΔΔΑ απεφάνθη, ότι ο κατηγορούμενος μπορούσε να επικοινωνήσει με τον δικηγόρο του στην αίθουσα του δικαστηρίου και ότι τα μέτρα ασφαλείας που υπήρχαν εκεί δεν ήταν δυσανάλογα, οι ρυθμίσεις ασφαλείας που υπήρχαν σίγουρα περιόριζαν την επικοινωνία μεταξύ τους, αλλά δεν ισοδυναμούσαν με πλήρη έλλειψη επικοινωνίας. Εξάλλου, δεν απεδείχθη ότι ο προσφεύγων δεν μπορούσε να ζητήσει να μεταφερθεί το κάθισμα του δικηγόρου πιο κοντά στο κελί του, ούτε ότι δεν είχε ιδιωτική επικοινωνία με το δικηγόρο του όταν ήταν απαραίτητο⁵².

Η πρόβλεψη μάλιστα της παρ. 3 γ σε συνδυασμό με την παράγραφο 1 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, περιλαμβάνει ότι ο συνήγορος μπορεί να εκπροσωπήσει τον κατηγορούμενο ακόμα και σε περίπτωση απουσίας του τελευταίου, ανεξάρτητα από το αν η μετέπειτα απουσία του είναι δικαιολογημένη⁵³ και ανεξάρτητα από το αν είναι δυνατό να αναιρεθεί μια καταδικαστική απόφαση που εκδόθηκε ερήμην του κατηγορουμένου⁵⁴. Παρόλο που στα περισσότερα εθνικά δίκαια η αδικαιολόγητη μη αυτοπρόσωπη εμφάνιση του κατηγορουμένου στη δίκη είναι κάτι που στην πράξη αποθαρρύνεται, η ανωτέρω πτυχή του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης της παραγράφου 3γ) δεν θίγεται, καθώς όπως έχει κριθεί από το ΕΔΔΑ *«το δικαίωμα του να εκπροσωπείται κάποιος που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα από συνήγορο υπεράσπισης, είναι ένα από τα βασικά στοιχεία μιας δίκαιης δίκης. Ο κατηγορούμενος δεν χάνει αυτό το δικαίωμα, απλά και μόνο*

---

⁵⁰ Βλ. υπόθεση John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1996, παρ. 66-70.

⁵¹ Υπόθεση Titarenko κατά Ουκρανίας, απόφαση της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2012.

⁵² Υπόθεση Titarenko κατά Ουκρανίας, απόφαση της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2012, παρ. 90-93.

⁵³ Βλ. Υπόθεση Lala κατά Ολλανδίας, απόφαση της 22^{ης} Σεπτεμβρίου 1994, παρ. 33, καθώς και Pelladoah κατά Ολλανδίας, απόφαση της 22^{ης} Σεπτεμβρίου 1994, παρ. 40

⁵⁴ Βλ. Υπόθεση Krombach κατά Γαλλίας, απόφαση της 13^{ης} Φεβρουαρίου 2001, παρ. 85.

λόγω της απουσίας του από την ακροαματική διαδικασία. Ακόμα και αν ο νομοθέτης πρέπει να είναι σε θέση να αποτρέψει αδικαιολόγητες απουσίες, δεν μπορεί να τις τιμωρήσει δημιουργώντας εξαιρέσεις στο δικαίωμα της νομικής συνδρομής»⁵⁵.

Όσον αφορά την παραίτηση από το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει σε πολλές αποφάσεις του ότι η παραίτηση από δικαίωμα που εγγυάται η Σύμβαση, στο βαθμό που αυτό είναι επιτρεπτό, δεν πρέπει να αντιτίθεται σε οποιοδήποτε σημαντικό δημόσιο συμφέρον, πρέπει να καθορίζεται με κατηγορηματικό τρόπο και θα πρέπει να συνοδεύεται από ελάχιστες εγγυήσεις ανάλογες με τη σημασία της. Μάλιστα, πριν συναχθεί ότι ένας κατηγορούμενος έχει παραιτηθεί σιωπηρά από τα δικαιώματα που παρέχει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι μπορούσε ευλόγα να προβλέψει ποιές θα ήταν οι συνέπειες αυτής της πράξης⁵⁶.

B. Δικαίωμα επιλογής συνηγούρου και αυτεπάγγελτος διορισμός

Ο κατηγορούμενος, σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, έχει το δικαίωμα, όπως προαναφέρθηκε, εφόσον δεν επιθυμεί να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του, να επιλέξει τον συνήγορο υπεράσπισης του. Κατ'αυτόν τον τρόπο έχει κρίνει το ΕΔΔΑ σε πολλές αποφάσεις⁵⁷ του, όπως στην υπόθεση *Ezeh και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, στην οποία κατά το εθνικό δίκαιο δεν προβλεπόταν το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης σε περιπτώσεις πειθαρχικών αδικημάτων σε φυλακισμένους και ο διευθυντής της φυλακής είχε αρνηθεί να ικανοποιήσει το αίτημα των προσφευγόντων να παρασταθούν ενώπιόν του με συνηγόρους υπεράσπισης⁵⁸. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, είτε επιτρέπεται να αναλάβει ο κατηγορούμενος την υπεράσπισή του ο ίδιος, είτε όχι, δεν μπορεί να στερηθεί το

---

⁵⁵ Βλ. Υπόθεση Van Geysseghem κατά Βελγίου, απόφαση της 21^{ης} Ιανουαρίου 1999, παρ. 34, καθώς και υπόθεση Krombach κατά Γαλλίας, απόφαση της 13^{ης} Φεβρουαρίου 2001, παρ. 89.

⁵⁶ Βλ. υπόθεση Sejdovic κατά Ιταλίας, απόφαση της 1^{ης} Μαρτίου 2006, παρ. 86, υπόθεση Pavlenko, απόφαση της 1^{ης} Απριλίου 2010, παρ. 102.

⁵⁷ Βλ. ενδεικτικά και υπόθεση Pakelli κατά Γερμανίας, απόφαση 25^{ης} Απριλίου 1983, παρ. 31

⁵⁸ Βλ. υπόθεση *Ezeh and Connors* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2002, παρ. 103-106, όπως και την απόφαση της 9^{ης} Οκτωβρίου 2003, παρ. 132-134, καθώς και Μυλωνά, «Η ποινική «Δίκαιη Δίκη» στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την τριετία 2002-2004», 2007, σελ. 159-160.

δικαίωμά του να εκπροσωπευτεί από συνήγορο της επιλογής του. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση που ο δικηγόρος του κατηγορουμένου αντιμετωπίζει κάποιο προσωρινό κώλυμα και δεν μπορεί να τον εκπροσωπήσει. Στην υπόθεση *Hanzevaki κατά Κροατίας*, στην οποία το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα αναβολής λόγω ξαφνικής ασθένειας του συνηγόρου υπεράσπισης του κατηγορουμένου και προχώρησε στην εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς την παρουσία του, το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο είναι ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά μιας δίκαιης δίκης και έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση αυτού του δικαιώματος⁵⁹.

Ωστόσο, «παρά τη σημασία της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εκπροσωπηθεί από συνήγορο της επιλογής του δεν είναι απόλυτο», αλλά υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, όταν πρόκειται για την παροχή νομικής βοήθειας και όταν, σύμφωνα με το συμφέρον της δικαιοσύνης, επιβάλλεται να διοριστεί αυτεπαγγέλτως συνήγορος υπεράσπισης από το δικαστήριο. Τα εθνικά δικαστήρια, βέβαια, όταν διορίζουν συνήγορο υπεράσπισης αυτεπαγγέλτως θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την επιθυμία του κατηγορουμένου, αν και αυτή μπορεί να παρακαμφθεί για λόγους που επιβάλλει το συμφέρον της δικαιοσύνης⁶⁰. Επίσης, υπερισχύουν της βούλησης του κατηγορουμένου και οι διατάξεις που ορίζουν ποια πρόσωπα μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα του δικηγόρου, με γνώμονα πάντα το σκοπό της αποτελεσματικότερης υπεράσπισης του κατηγορουμένου. Έτσι και στην υπόθεση *Mayzit κατά Ρωσίας*⁶¹ το δικαστήριο αρνήθηκε να εξουσιοδοτήσει τη μητέρα και αδερφή του

---

⁵⁹ Υπόθεση *Hanzevaki κατά Κροατίας*, απόφαση της 16^{ης} Απριλίου 2009, παρ. 23-29. Η συγκεκριμένη ακρόαση είχε αναβληθεί ήδη δύο φορές, η μία εκ των οποίων αφορούσε και πάλι κώλυμα του δικηγόρου, λόγω προγραμματισμένου ταξιδιού του την ημέρα της δικασίμου. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι παρόλο που είναι επιβεβλημένη η αποτελεσματική διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας, οι λόγοι αναβολής που υποβλήθηκαν, ήταν αιτιολογημένοι και δεν συναγόταν ότι είχαν υποβληθεί κακοβούλως, με σκοπό την καθυστέρηση της διαδικασίας.

⁶⁰ Βλ. υπόθεση *Croissant κατά Γερμανίας*, απόφαση της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, παρ. 29. Στην συγκεκριμένη υπόθεση ο *Croissant*, ο οποίος εκπροσωπούταν από δύο συνηγόρους της επιλογής του προέβαλε αντιρρήσεις σχετικά με τον διορισμό τρίτου συνηγόρου υπεράσπισης, καθώς το θεωρούσε περιττό και διαφωνούσε και με το πρόσωπο που είχε οριστεί ως συνήγορος υπεράσπισης του.

⁶¹ Υπόθεση *Mayzit κατά Ρωσίας*, απόφαση της 20^{ης} Ιανουαρίου 2005, παρ. 66- 68

κατηγορουμένου να τον υπερασπιστούν αυτές αντί για δικηγόρους, κάτι το οποίο, βέβαια, ήταν επιτρεπτό σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, με το σκεπτικό ότι δεν θα μπορούσαν να εγγυηθούν την αποτελεσματική υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Το ΕΔΔΑ δεν θεώρησε ότι η κρίση αυτή ήταν ασυμβίβαστη με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Αλλά και στην υπόθεση *Poron κατά Ρωσίας*⁶², στην οποία ο κατηγορούμενος παράλληλα με τον διορισμένο από το δικαστήριο δικηγόρο ήθελε να εκπροσωπηθεί και από το θείο του⁶³, το ΕΔΔΑ δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθ. 6 παρ. 3 γ ΕΣΔΑ εξαιτίας της άρνησης του δικαστηρίου να συμμετάσχει ο θείος του κατηγορουμένου στην διαδικασία, καθώς ήδη αυτός εκπροσωπούταν από συνήγορο της επιλογής του⁶⁴.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, όταν υπάρχει κάποια μη ικανοποιητική σχέση μεταξύ του κατηγορουμένου και του δικηγόρου που του έχει οριστεί, έτσι ώστε να μην επιτυγχάνεται μια αποτελεσματική υπεράσπιση, ή εάν ο δικηγόρος κρίνεται ανεπαρκής για τη φύση και την πολυπλοκότητα της υπόθεσης, «*το δικαστήριο δεν πρέπει να παραμένει αδρανές*»⁶⁵. Στην υπόθεση *Artico κατά Ιταλίας*, στην οποία οι αρχές δεν συμμορφώθηκαν με την υποχρέωση αποτελεσματικής υπεράσπισης της νομικής συνδρομής, το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η Σύμβαση εγγυάται δικαιώματα που δεν είναι θεωρητικά ή απατηλά, αλλά πρακτικά και αποτελεσματικά, και κατ' αυτόν τον τρόπο το άρθρο 3 παρ. γ της ΕΣΔΑ όταν κάνει λόγο για «υπεράσπιση» εννοεί την ουσιαστική νομική υποστήριξη (legal assistance) και όχι απλώς τον διορισμό⁶⁶. Βέβαια, στην υπόθεση *Kamasinski*, το ΕΔΔΑ είχε κρίνει ότι την ευθύνη για την αντικατάσταση

---

⁶² Υπόθεση *Poron κατά Ρωσίας*, απόφαση της 13^{ης} Ιουλίου 2006

⁶³ Σύμφωνα με τον ρωσικό κώδικα ποινικής διαδικασίας, το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει στον κατηγορούμενο, παράλληλα με τον δικηγόρο, να εκπροσωπηθεί και από κάποιον στενό συγγενή του ή κάποιο άλλο πρόσωπο της επιλογής του. Αλλά αυτό είναι ένα ζήτημα που άγεται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου.

⁶⁴ Υπόθεση *Poron κατά Ρωσίας*, απόφαση της 13^{ης} Ιουλίου 2006, παρ. 172-174.

⁶⁵ Βλ. υπόθεση *Daud κατά Πορτογαλίας*, απόφαση της 21^{ης} Απριλίου 1998, παρ. 42. Σε αυτή τη περίπτωση, από το συνδυασμό των παραγράφων 1 και 3 β) της ΕΣΔΑ συνάγεται ότι θα πρέπει να ανατίθεται άλλος δικηγόρος στον κατηγορούμενο με αίτησή του, βλ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak, ό.π., σελ. 641.

⁶⁶ Βλ. υπόθεση *Artico κατά Ιταλίας*, απόφαση της 13^{ης} Μαΐου 1980, παρ. 33, υπόθεση *Daud κατά Πορτογαλίας*, απόφαση της 21^{ης} Απριλίου 1998, παρ. 38, καθώς και Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak, ό.π., σελ. 642

του δικηγόρου την έχει κατ' αρχήν, ο προσφεύγων καθώς «ένα κράτος δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για κάθε παράλειψη (shortcoming) ενός διορισθέντος από το δικαστήριο δικηγόρου.. Από την ανεξαρτησία του δικηγορικού επαγγέλματος συνάγεται ότι ο χειρισμός της υπεράσπισης είναι στην ουσία ένα ζήτημα μεταξύ του κατηγορουμένου και του συνηγόρου του, είτε αυτός ορίζεται στο πλαίσιο της νομικής βοήθειας από το δικαστήριο είτε κατ'επιλογή του κατηγορουμένου..οι αρμόδιες εθνικές αρχές υποχρεούνται, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ να παρεμβαίνουν μόνο εάν είναι πρόδηλη η αποτυχία της νομικής βοήθειας να παράσχει αποτελεσματική υπεράσπιση ή εάν ενημερώθηκαν επαρκώς γι' αυτήν την παράλειψη με κάποιον άλλο τρόπο»⁶⁷. Ωστόσο, αν ο αυτεπαγγέλτως διορισθείς δικηγόρος δεν μπορεί ή αρνείται να πράξει το καθήκον του, ή εάν κρίνεται ανεπαρκής λόγω της πολυπλοκότητας και της δυσκολίας κάποιας υπόθεσης, ή ακόμα και αν οι σχέσεις του με τον πελάτη του είναι διαταραγμένες σε βαθμό που δεν μπορεί να επιτευχθεί μια αποτελεσματική υπεράσπιση, τότε ενδεχόμενη αίτηση του κατηγορουμένου για την αντικατάσταση του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος δικηγόρου θα πρέπει να γίνει δεκτή⁶⁸.

Στην υπόθεση *Czekalla κατά Πορτογαλίας*⁶⁹ αντιμετωπίζεται για άλλη μια φορά το ζήτημα της ανεπάρκειας της παρεχόμενης νομικής βοήθειας⁷⁰. Ο

---

⁶⁷ Βλ. υπόθεση *Kamasinski κατά Αυστρίας*, απόφαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1989, παρ. 65, καθώς και υπόθεση *Imbrioscia κατά Ελβετίας*, απόφαση της 24^{ης} Νοεμβρίου 1993, παρ. 41, όπου εκφέρεται η ίδια ακριβώς κρίση, με τη διαφορά ότι λείπει το σημείο «είτε αυτός ορίζεται στο πλαίσιο της νομικής βοήθειας από το δικαστήριο είτε κατ'επιλογή του κατηγορουμένου..». Βλ. επίσης υπόθεση *Tripodì κατά Ιταλίας*, απόφαση της 22^{ης} Φεβρουαρίου 1994, παρ. 30, υπόθεση *Ogion κατά Ρωσίας*, απόφαση της 21^{ης} Ιουνίου 2011, παρ. 108.

⁶⁸ Βλ. Ανδρουλάκη, «Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», 2000, σελ. 54. Βέβαια υπάρχει πάντα η επιφύλαξη της περίπτωσης που ο κατηγορούμενος ευθύνεται ο ίδιος για την αναποτελεσματική σχέση με το συνήγορο. Στην προσφυγή 8386/78 Χ κατά Ηνωμένου Βασιλείου, κρίθηκε ότι «Αν έχει διοριστεί συνήγορος στον κατηγορούμενο αλλά η συμπεριφορά του τελευταίου αναγκάσει το συνήγορο να αποσυρθεί, η άρνηση του Δικαστηρίου να διορίσει ένα νέο συνήγορο, μπορεί να βρίσκεται σε αρμονία με τα συμφέροντα της Δικαιοσύνης, υπό την προϋπόθεση ότι από τη στιγμή αυτή δίδεται στον ίδιο τον κατηγορούμενο η ευκαιρία να υπερασπιστεί προσωπικά τον εαυτό του», βλ. σχετ. σε Κ. Μοίρα, «Ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου παρά τη θέληση του κατηγορουμένου κάτω από το πρίσμα της εφαρμοσμένης Ποινικής Δικονομίας, Αθήνα-Κομοτηνή», 1993, σελ. 43-44

⁶⁹ Υπόθεση *Czekalla κατά Πορτογαλίας*, απόφαση της 10^{ης} Οκτωβρίου 2002. Στην συγκεκριμένη υπόθεση ο *Czekalla*, γερμανός υπήκοος, ο οποίος δεν γνώριζε την πορτογαλική γλώσσα,

προσφεύγων ισχυρίστηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ, ότι λόγω της ανεπάρκειας της συνηγόρου που του διόρισε το δικαστήριο, παραβιάστηκε το δικαίωμα πρόσβασης του στο Ανώτατο Δικαστήριο. Μάλιστα, το λάθος της συνηγόρου του ήταν ένα τόσο σοβαρό σφάλμα, που συνιστούσε μια «προφανή παράλειψη»⁷¹. Στην απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ συμφωνεί με την πορτογαλική κυβέρνηση ότι ο κακός ή εσφαλμένος χειρισμός της υπεράσπισης από τον διορισμένο από το δικαστήριο συνήγορο δεν συνεπάγεται ευθύνη του κράτους, ωστόσο, υπάρχουν περιστάσεις που δεν συνιστούν μόνο κακό χειρισμό της υπεράσπισης, όπως «όταν εξαιτίας μια τέτοιας αμέλειας ο κατηγορούμενος στερείται ένα ένδικο μέσο, χωρίς να μπορεί να διορθωθεί αυτή η κατάσταση από μια ανώτερη δικαιοδοσία...»⁷². Το

καταδικάστηκε σε 15 χρόνια φυλάκιση για εμπόριο ναρκωτικών. Ο δικηγόρος που είχε οριστεί για αυτόν από το δικαστήριο άσκησε αναίρεση κατά της καταδικαστικής απόφασης, η οποία όμως απορρίφθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο (Supreme Court) ως απαράδεκτη, καθώς οι λόγοι της αναίρεσης δεν ήταν επαρκώς αιτιολογημένοι και δεν είχαν τηρηθεί οι βασικοί δικονομικοί κανόνες (παρ. 28), βλ. σχετ. και σε Μυλωνά, «Η ποινική «Δίκαιη Δίκη» στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την τριετία 2002-2004», 2007, σελ. 162.

⁷⁰ Βλ. σχετ. Μυλωνά, ό.π., σελ. 162.

⁷¹ Βλ. παρ.54 της απόφασης Czekalla.

⁷² Βλ. παρ. 65 της απόφασης Czekalla καθώς και υπόθεση Kamasinski κατά Αυστρίας, απόφαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1989, παρ. 65 και υπόθεση Daud κατά Πορτογαλίας, απόφαση της 21^{ης} Απριλίου 1998, παρ. 38. Μάλιστα, θα πρέπει να επισημανθεί σε αυτό το πλαίσιο ότι στην υπόθεση Czekalla, ο προσφεύγων ήταν ένας αλλοδαπός που δεν γνώριζε τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας και αντιμετώπιζε σοβαρότατες κατηγορίες. Το ΕΔΔΑ έκρινε, ότι σύμφωνα με τα ανωτέρω περιστατικά ο προσφεύγων κατά την άσκηση αναίρεσης ενώπιον του ανώτατου Δικαστηρίου δεν είχε την απαιτούμενη κατ' άρθρο 6 παρ. 3γ) αποτελεσματική υπεράσπιση. Απομένει όμως να διαπιστωθεί αν οι εθνικές αρχές είχαν την υποχρέωση να λάβουν μέτρα ώστε να εξασφαλιζόταν η άσκηση του δικαιώματος της αποτελεσματικής υπεράσπισης (παρ. 66). Το ΕΔΔΑ έκρινε στη συνέχεια ότι το καθοριστικό σημείο είναι η μη τήρηση, από μέρους του δικηγόρου που διόρισε το δικαστήριο, μιας απλής διαδικαστικής προϋπόθεσης κατά την άσκηση της αναίρεσης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι πρόκειται για μια «προφανή παράλειψη», η οποία απαιτεί τη λήψη θετικών μέτρων εκ μέρους των εθνικών αρχών. Το Ανώτατο Δικαστήριο θα έπρεπε να καλέσει τον συνήγορο να συμπληρώσει ή να διορθώσει την ασκηθείσα αίτηση και όχι να την απορρίψει ως απαράδεκτη (παρ. 68). Το ΕΔΔΑ στην συνέχεια εξετάζει τον ισχυρισμό της πορτογαλικής κυβέρνησης, ότι δεν ήταν επιτρεπτή μια τέτοια διορθωτική πρόταση, λόγω της ανεξαρτησίας του δικηγορικού λειτουργήματος και ότι μια τέτοια πρόσκληση θα παραβίαζε την ισότητα των όπλων (παρ. 69). Το ΕΔΔΑ έκρινε αυτό το επιχείρημα μη πειστικό και ότι δεν

ΕΔΔΑ κατέληξε στο ότι οι περιστάσεις της υπόθεσης επέβαλαν στο αρμόδιο δικαστήριο θετικές υποχρεώσεις ώστε να εξασφαλιστεί ο συγκεκριμένος και αποτελεσματικός σεβασμός των δικαιωμάτων υπεράσπισης του προσφεύγοντος. Επειδή, αυτό δεν τηρήθηκε, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ομόφωνα την παραβίαση των παραγράφων 1 και 3 γ) του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ⁷³.

Στην υπόθεση *Pavlenko κατά Ρωσίας*⁷⁴, επίσης, αντιμετωπίστηκε το ίδιο ζήτημα. Ο προσφεύγων στη συγκεκριμένη υπόθεση ισχυρίστηκε ότι δεν του παρασχέθηκε η δυνατότητα να εκπροσωπηθεί από συνήγορο της επιλογής του και ότι η νομική συνδρομή που του παρασχέθηκε ήταν ανεπαρκής. Παρά τους ισχυρισμούς της ρωσικής κυβέρνησης ότι ο προσφεύγων δεν εξέφρασε κάποια επιθυμία να εκπροσωπηθεί από συγκεκριμένο δικηγόρο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι είναι γεγονός το ότι ο προσφεύγων είχε ζητήσει να ασκήσει το δικαίωμα του σε συνήγορο υπεράσπισης και για το λόγο αυτό οι αρχές έπρεπε να διασφαλίσουν ότι μπορούσε να ασκήσει αυτό του το δικαίωμα⁷⁵. Η νομική συνδρομή τελικά του παρασχέθηκε αρκετές μέρες μετά την σύλληψή του, την οποία και ο προσφεύγων αρνήθηκε καθώς ήθελε τον δικηγόρο της επιλογής του και δεν εμπιστευόταν τον δικηγόρο που του είχε διοριστεί. Κατά τη διάρκεια αυτού του διαστήματος, μάλιστα, ο προσφεύγων προέβη σε ομολογίες σοβαρών αδικημάτων, τα πρακτικά των οποίων υπογράφονταν από τον διορισμένο ήδη δικηγόρο του. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, καθώς ο προσφεύγων είχε αρνηθεί την νομική συνδρομή που του είχε παρασχεθεί, οι αρχές το γνώριζαν

μπορούσε να γίνει κατανοητό, κατά πρώτον, πώς μπορεί να επηρεαστεί η ανεξαρτησία του δικηγορικού λειτουργήματος από μια απλή πρόσκληση από το δικαστήριο να διορθωθεί μια τυπική ανακρίβεια. Κατά δεύτερον μια τέτοια πρόσκληση δεν παραβιάζει την ισότητα των όπλων, καθώς συνιστά περισσότερο μια εκδήλωση της εξουσίας διεύθυνσης της διαδικασίας που έχει ο δικαστής προς το συμφέρον μιας ορθής διαχείρισης της δικαιοσύνης. Επισημαίνει μάλιστα, ότι και το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας πρόσφατα είχε κρίνει ότι η άμεση απόρριψη της αναίρεσης, χωρίς την προηγούμενη πρόσκληση του αναιρεσειόντος για την διόρθωση των ελλείψεων της αίτησής του, είναι αντισυνταγματική (παρ. 70).

⁷³ Βλ. παρ. 71 της απόφασης καθώς και Μυλωνά, «Η ποινική «Δίκαιη Δίκη» στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την τριετία 2002-2004», 2007, σελ. 164-165.

⁷⁴ Υπόθεση *Pavlenko κατά Ρωσίας*, απόφαση της 1^{ης} Απριλίου 2010

⁷⁵ ό.π., παρ. 107. Επίσης, η νομική συνδρομή του παρασχέθηκε αρκετές μέρες μετά τη σύλληψή του.

και παρά το γεγονός αυτό, εξακολουθούσαν να παρέχουν τον ίδιο δικηγόρο κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων και να θεωρούν ότι ο προσφεύγων τύχανε «αποτελεσματικής υπεράσπισης⁷⁶».

Ωστόσο, στην υπόθεση *Gabrielyan κατά Αρμενίας*⁷⁷, στην οποία ο προσφεύγων παραπονέθηκε για την ανεπάρκεια της νομικής συνδρομής που του παρασχέθηκε, καθώς ποτέ δεν είχε ιδιωτική επικοινωνία με τον δικηγόρο του, ποτέ δεν του παρασχέθηκαν νομικές συμβουλές από αυτόν, αλλά και στο δικαστήριο ο δικηγόρος παραδέχτηκε την ενοχή του κατηγορουμένου, το ΕΔΔΑ παρόλο που διαπίστωσε την παθητικότητα του δικηγόρου κατά την ανακριτική διαδικασία και την ανεπάρκειά του στη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου, δεν κατέληξε στο ότι υπήρχε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, καθώς ο προσφεύγων καθόλο το διάστημα αυτό δεν προέβαλε κάποιο παράπονο σχετικά με την αναποτελεσματικότητα της νομικής συνδρομής, παρά μόνο στην τελευταία ακρόαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου⁷⁸.

Όσον αφορά το ζήτημα της αντικατάστασης του συνηγόρου υπεράσπισης μετά από αίτημα του κατηγορουμένου, το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Lagerblom κατά Σουηδίας* έκρινε ότι είναι εύλογο, εν όψει της γενικής σκοπιμότητας του περιορισμού των συνολικών δαπανών της νομικής βοήθειας (ευεργετήματος πενίας), οι εθνικές αρχές να λαμβάνουν μια περιοριστική προσέγγιση, όσον αφορά τις αιτήσεις για αντικατάσταση του διορισμένου από το δικαστήριο συνηγόρου υπεράσπισης, από τη στιγμή που έχει αναλάβει την υπόθεση και έχει προβεί σε διάφορες ενέργειες⁷⁹.

---

⁷⁶ ό.π., παρ.113-114

⁷⁷ Υπόθεση *Gabrielyan κατά Αρμενίας*, απόφαση της 10^{ης} Απριλίου 2012.

⁷⁸ Υπόθεση *Gabrielyan κατά Αρμενίας*, απόφαση της 10^{ης} Απριλίου 2012, παρ. 66-67. Επίσης, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι δεν συμμερίζεται την άποψη του κατηγορουμένου για την αναποτελεσματικότητα της νομικής συνδρομής, καθώς ο δικηγόρος προέβη σε ενέργειες, προκειμένου να αφεθεί ελεύθερος ο πελάτης του και έκρινε ότι δεν υπήρχαν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι ο δικηγόρος παρείχε αναποτελεσματική υπεράσπιση, αλλά ακόμα και υποθέτοντας ότι η νομική συνδρομή ήταν όντως αναποτελεσματική, δεδομένων των περιστάσεων της υπόθεσης, οι αρχές δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνες για αυτό (παρ. 68-70).

⁷⁹ Υπόθεση *Lagerblom κατά Σουηδίας*, απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2003, παρ. 59. Στη συγκεκριμένη υπόθεση ο Lagerblom, Φιλανδός υπήκοος, ζήτησε την αντικατάσταση του διορισθέντος από το δικαστήριο συνηγόρου υπεράσπισης, ο οποίος τον είχε εκπροσωπήσει επί 2

Γ. Δικαίωμα σε δωρεάν συνήγορο

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ, εάν ο κατηγορούμενος δεν διαθέτει επαρκή μέσα προκειμένου να πληρώσει συνήγορο, έχει το δικαίωμα να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν, όταν αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον της δικαιοσύνης⁸⁰. Το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο⁸¹, αλλά για την παροχή του πρέπει να πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις που θέτει, επομένως, το ΕΔΔΑ για την παροχή δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης είναι: α) ο ενδιαφερόμενος να μην διαθέτει επαρκή μέσα για να πληρώσει τον δικηγόρο του, β) να επιβάλλεται από το συμφέρον της δικαιοσύνης η εκπροσώπηση του κατηγορουμένου με συνήγορο⁸². Το δικαίωμα αυτό για την δωρεάν παροχή συνηγόρου πρέπει να το έχει ο κατηγορούμενος σε κάθε περίπτωση και ιδιαίτερα όταν η παρουσία δικηγόρου είναι υποχρεωτική, χωρίς να εξαλείφεται στην περίπτωση που αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο η δυνατότητα να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του⁸³. Ωστόσο, η πρόβλεψη αυτή δεν αποκλείει την καταβολή κάποιου ποσού από τον κατηγορούμενο για το κόστος της νομικής βοήθειας, εφόσον διαθέτει επαρκή οικονομικά μέσα⁸⁴. Ένα σύστημα το οποίο δεν

½ χρόνια, από τον συνήγορο S. που μιλούσε φιλανδικά. Ο προσφεύγων υποστήριξε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι η απόρριψη του αιτήματος αντικατάστασης παραβίασε το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ, το οποίο θεσπίζει δικαίωμα του κατηγορουμένου να αναθέτει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της εκλογής του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 3 γ) της ΕΣΔΑ (παρ. 64), καθώς ο λόγος που επικαλέστηκε ο προσφεύγων για την υποστήριξη του αιτήματος του αφορούσε τη γλώσσα και ότι επικοινωνούσε με το συνήγορο υπεράσπισής του μέσω διερμηνέα, ενώ με τον προτεινόμενο αντικαταστάτη του θα μιλούσε απευθείας στην μητρική του, φιλανδική.

⁸⁰ Βλ. σχετικά και υπόθεση Pakelli κατά Γερμανίας, απόφαση της 25^{ης} Απριλίου 1983, παρ. 31.

⁸¹ Βλ. Υπόθεση Croissant κατά Γερμανίας, απόφαση της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, παρ. 33-34.

⁸² Βλ. και υπόθεση Tsonyo Tsonev κατά Βουλγαρίας (N^ο 2), απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2010, παρ. 38.

⁸³ Την μη υποχρέωση παροχής δωρεάν συνηγόρου στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος έχει τη δυνατότητα να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του υποστήριξε καταχρηστικά η γερμανική κυβέρνηση στην υπόθεση Pakelli, βλ. Ανδρουλάκη, «Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», 2000, σελ. 51.

⁸⁴ Βλ. υπόθεση Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2002, παρ. 88-89. Στην υπόθεση αυτή, ο προσφεύγων αρνήθηκε την παροχή νομικής βοήθειας για την οποία έπρεπε να καταβάλει το ποσό των 240 λιρών. Το ΕΔΔΑ αναφέρθηκε ρητά στην απόφαση

περιέχει καμία υποχρέωση για τον κατηγορούμενο που αθωώθηκε να πληρώσει το κόστος για την υπεράσπισή του, αλλά απαιτεί την χρηματική αποζημίωση των δαπανών των διορισθέντων συνηγόρων στην περίπτωση που το πρόσωπο καταδικαστεί, δεν είναι από μόνο του κάτι ασυμβίβαστο με την ΕΣΔΑ⁸⁵. Βέβαια, στην υπόθεση *Croissant* το ΕΔΔΑ αφήνει ανοιχτό το ερώτημα εάν θα ήταν συμβατό με την πρόβλεψη του άρθρου 6 παρ. γ) της ΕΣΔΑ οι εθνικές αρχές να ζητούν την μερική ή ακόμη και την πλήρη επιστροφή, αφότου είχε αποδειχτεί στη διαδικασία εκτέλεσης μετά τη δίκη ότι ο καταδικασθείς δεν διαθέτει επαρκή μέσα για να πληρώσει το κόστος της υπεράσπισής του⁸⁶. Στο σημείο αυτό το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ δεν αφήνει περιθώριο για αμφιβολία: αν ο κατηγορούμενος δεν διαθέτει επαρκή μέσα για το κόστος του συνηγόρου, που απαιτείται από το «συμφέρον της δικαιοσύνης», θα πρέπει να παρέχεται σε αυτόν δωρεάν, χωρίς περιορισμούς και ανεξάρτητα από την έκβαση της δίκης⁸⁷. Βέβαια, τίθεται και το ζήτημα αν ο κατηγορούμενος θα πρέπει να καταβάλει το κόστος της νομικής συνδρομής, εάν η νομική συνδρομή κριθεί ανεπαρκής⁸⁸. Στην περίπτωση αυτή η απάντηση προφανώς είναι αποφαιτική.

Croissant κατά Γερμανίας και συγκεκριμένα ότι «δεν υπάρχει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 γ) ΕΣΔΑ, όταν ένα άτομο κληθεί να καταβάλει κάποια συνεισφορά για το κόστος της παροχής νομικής συνδρομής και διαθέτει επαρκείς πόρους για να πληρώσει. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι προσφέρθηκε στον προσφεύγων νομική συνδρομή, η οποία υπόκειτο σε εισφορά 240 λιρών. Δεν θεωρεί τους όρους της προσφοράς αυθαίρετους ή παράλογους, λαμβάνοντας υπόψη τον καθαρό μισθό του προσφεύγοντος την δεδομένη χρονική στιγμή, ανεξαρτήτως αν δόθηκε στον προσφεύγοντα η δυνατότητα πληρωμής του ποσού με δόσεις.».

⁸⁵ Βλ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak, «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition, σελ. 642

⁸⁶ Βλ. Υπόθεση *Croissant* κατά Γερμανίας, απόφαση της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, παρ. 33-38.

⁸⁷ Βλ. Υπόθεση *Croissant* κατά Γερμανίας, απόφαση της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, παρ. 34, και σε Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak, ό.π., σελ. 642. Ωστόσο, αυτό δεν αποκλείει το ενδεχόμενο σε κάποια στιγμή μελλοντικά να κληθεί το άτομο, εφόσον διαθέτει επαρκή μέσα να καταβάλει τα έξοδα της υπεράσπισής του, βλ. Ανδρουλάκη, «Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ», 2000, σελ. 52.

⁸⁸ Βλ. υπόθεση *Orlov* κατά Ρωσίας, απόφαση της 21^{ης} Ιουνίου 2011, παρ. 113-114. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι δεν έτυχε αποτελεσματικής υπεράσπισης από τον διορισθέντα σε αυτόν συνήγορο υπεράσπισης και ότι του ζητήθηκε να καταβάλει ένα ποσό για τη νομική συνδρομή, παρόλο που αυτή δεν ήταν επαρκής. Στον ρωσικό κώδικα υπήρχε πρόβλεψη ολικής ή μερικής εξαιρέσεως της καταβολής ποσού για το κόστος της δωρεάν συνδρομής, εξαιτίας της απορίας του

Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση για την παροχή δωρεάν νομικής υποστήριξης, δηλ. την ανεπάρκεια των μέσων για την πληρωμή του δικηγόρου, είναι κάτι το οποίο μπορεί να διαπιστωθεί εύκολα⁸⁹. Ωστόσο, όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, όταν δηλ. επιβάλλεται η παροχή δωρεάν νομικής υποστήριξης από το «*συμφέρον της δικαιοσύνης*», χρειάζονται κάποιες περαιτέρω διευκρινίσεις, καθώς η έννοια αυτή δεν έχει, εκ πρώτης τουλάχιστον όψεως, σαφές νόημα. Νομολογιακά έχουν καθιερωθεί δυο κριτήρια, βάσει των οποίων διαπιστώνεται κάθε φορά, εάν απαιτείται να παρασχεθεί δωρεάν συνήγορος υπεράσπισης⁹⁰: πρώτον, η σοβαρότητα της κατηγορίας σε συνδυασμό με τη βαρύτητα της απειλούμενης ποινής και δεύτερον, η περιπλοκότητα της υπόθεσης⁹¹. Οι προσωπικές περιστάσεις και η εμφάνιση του προσώπου που κατηγορείται φαίνεται να εντάσσονται στο δεύτερο κριτήριο⁹². Στην υπόθεση *R.D κατά Πολωνίας* το ΕΔΔΑ αναφέρθηκε σε αυτά τα κριτήρια, αλλά τα διατύπωσε με έναν πιο γενικό κανόνα: «..υπάρχει, ωστόσο μια πρωταρχική απαραίτητη προϋπόθεση σχετικά με «*το συμφέρον της δικαιοσύνης*» που πρέπει να πληρείται σε κάθε περίπτωση. Αυτή είναι η απαίτηση μιας δίκαιης διαδικασίας ενώπιον των δικαστηρίων, η οποία, μεταξύ άλλων, επιβάλλει στις κρατικές αρχές την υποχρέωση να προσφέρουν στον κατηγορούμενο την δυνατότητα να

κατηγορουμένου. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι παρόλο που το ποσό δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλό, η νομική συνδρομή ήταν αναποτελεσματική και διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ.

⁸⁹ Μάλιστα το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι το βάρος της απόδειξης της ανεπάρκειας των οικονομικών μέσων το φέρει το άτομο που την επικαλείται, υπόθεση *Gennadiy Medvedev κατά Ρωσίας*, απόφαση της 24^{ης} Απριλίου 2012, παρ. 114, η οποία παραπέμπει στην υπόθεση *Croissant* παρ. 37. Στην υπόθεση *Gennadiy Medvedev* ο προσφεύγων παραπονέθηκε για το ποσό που του επιβλήθηκε για την νομική συνδρομή. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το ποσό αυτό των 164, 5 ευρώ δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό και επιπλέον ο προσφεύγων δεν απέδειξε ότι δεν μπορούσε να το καταβάλει (παρ. 39).

⁹⁰ Βλ. σχετ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), ό.π., σελ. 642-643.

⁹¹ Βλ. υποθέσεις: *Granger* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 28^{ης} Μαρτίου 1990, παρ. 46-48, *Quaranta* κατά Ελβετίας, απόφαση της 24^{ης} Μαΐου 1991, παρ. 32-38, *Benham* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 10^{ης} Ιουνίου 1996, παρ. 60-64, *Twalib* κατά Ελλάδας, απόφαση της 9^{ης} Ιουνίου 1998, παρ. 52, *Biba* κατά Ελλάδας, απόφαση της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 2000, παρ. 29, *Tsonyo Tsonen* κατά Βουλγαρίας, απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2010, παρ. 40

⁹² Βλ. υπόθεση *Quaranta* κατά Ελβετίας, απόφαση της 24^{ης} Μαΐου 1991, παρ. 35, υπόθεση *Pham Hoang* κατά Γαλλίας, απόφαση της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1992, παρ. 39-41, καθώς Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), ό.π., σελ. 643.

υπερασπιστεί τον εαυτό του καθ'όλη τη δίκη⁹³». Στην υπόθεση αυτή, το εθνικό δικαστήριο αρνήθηκε την παροχή δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης στον προσφεύγοντα για την υποστήριξη της αίτησης αναίρεσής του. Επιπλέον, την απόφαση αυτή το εθνικό δικαστήριο του την κοινοποίησε οχτώ μέρες πριν τη λήξη της προθεσμίας για την υποβολή της αίτησης αναίρεσης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι λόγω του μικρού χρονικού διαστήματος που απέμενε για να διορίσει δικηγόρο της επιλογής του και για να προετοιμάσει την αίτηση αναίρεσης δεν είχε τη δυνατότητα να υποβάλει και να υποστηρίξει την αίτηση αναίρεσής του με αποτελεσματικό τρόπο και για το λόγο αυτό υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3γ) της ΕΣΔΑ⁹⁴. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ στο αιτιολογικό της απόφασης δεν αναφέρθηκε στα δύο ανωτέρω κριτήρια, οπότε δεν είναι σαφές πώς ο ανωτέρω γενικός κανόνας σχετίζεται με αυτά⁹⁵. Στην μεταγενέστερη απόφαση *Lagerblom κατά Σουηδίας*⁹⁶ δεν υπάρχει πλέον καμία αναφορά στον ανωτέρω γενικό κανόνα. Όπως έκρινε το ΕΔΔΑ «για να καθοριστεί εάν το συμφέρον της δικαιοσύνης επιβάλλει να παρασχεθεί στον κατηγορούμενο δωρεάν συνήγορος υπεράσπισης, πρέπει να ληφθεί υπόψη η σοβαρότητα του αδικήματος και η σοβαρότητα της απειλούμενης ποινής, καθώς και η πολυπλοκότητα της υπόθεσης⁹⁷»

Βέβαια, το πότε, σύμφωνα με το συμφέρον της δικαιοσύνης, επιβάλλεται η δωρεάν παροχή συνηγόρου, είναι κάτι που κρίνεται *in concreto*, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αρχή της δικαστικής ακρόασης και η δίκαιη δίκη γενικότερα⁹⁸. Το ΕΔΔΑ και στην υπόθεση *Tsonyo Tsonev κατά Βουλγαρίας*⁹⁹, έκρινε ότι επιβαλλόταν ο διορισμός δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης. Συγκεκριμένα το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι πληρούνταν και οι δύο προϋποθέσεις που απαιτεί το άρθρο 6 παρ. 3γ) της ΕΣΔΑ για την παροχή δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης : εκτός του ότι ο κατηγορούμενος δεν διέθετε επαρκή μέσα-ήταν άνεργος και τον

⁹³ Βλ. υπόθεση R.D. κατά Πολωνίας, απόφαση της 18^{ης} Δεκεμβρίου 2001, παρ. 49.

⁹⁴ Βλ. *ό.π.*, παρ. 51-52.

⁹⁵ Βλ. Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds), «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition, σελ. 643.

⁹⁶ Υπόθεση Lagerblom κατά Σουηδίας, απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2003

⁹⁷ Υπόθεση Lagerblom κατά Σουηδίας, απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2003, παρ. 51.

⁹⁸ Βλ. Ανδρουλάκη, *ό.π.* σελ. 51-52.

⁹⁹ Υπόθεση Tsonyo Tsonev κατά Βουλγαρίας, (N° 3), απόφαση της 16^{ης} Οκτωβρίου 2012, παρ. 52.

συντηρούσαν οι γονείς του-, σύμφωνα και με το συμφέρον της δικαιοσύνης επιβαλλόταν ο διορισμός δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης, καθώς ήδη στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο είχε κριθεί ένοχος και είχε καταδικαστεί σε φυλάκιση δύο ετών και εννέα μηνών. Όπως αναφέρει το ΕΔΔΑ, στις περιπτώσεις που υπάρχει κίνδυνος στέρησης της ελευθερίας, το συμφέρον της δικαιοσύνης επιβάλλει την παροχή δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης¹⁰⁰. Στην υπόθεση *Shulerov κατά Ρωσίας*¹⁰¹, επιπλέον, κρίθηκε ότι επιβαλλόταν από το συμφέρον της δικαιοσύνης ο διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης δεδομένης της βαρύτητας της κατηγορίας και της αυστηρότητας της απειλούμενης ποινής¹⁰² και ότι οι δικαστικές αρχές είχαν το βάρος να διορίσουν συνήγορο υπεράσπισης στον προσφεύγοντα, ώστε να διασφαλιστεί ότι αυτός έλαβε αποτελεσματική παροχή των δικαιωμάτων του, ανεξάρτητα από το ότι αυτός δεν το ζήτησε ρητά¹⁰³.

Η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που έχουν καταδικαστεί από το ΕΔΔΑ για την μη εκπλήρωση της υποχρέωσης παροχής δωρεάν νομικής βοήθειας σε κατηγορούμενο που δεν διαθέτει επαρκή οικονομικά μέσα. Στην υπόθεση *Twalib κατά Ελλάδας*¹⁰⁴, δεν παρασχέθηκε στον προσφεύγοντα δωρεάν συνήγορος υπεράσπισης κατά την άσκηση αίτησης αναίρεσης κατά της καταδικαστικής απόφασης εις βάρος του απόφασης, καθώς θεωρήθηκε ότι δεν αποδείχτηκε η

---

¹⁰⁰ Βλ. επίσης υπόθεση *Quaranta κατά Ελβετίας*, απόφαση της 24^{ης} Μαΐου 1991, παρ. 33, καθώς και υπόθεση *Hooper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 16^{ης} Νοεμβρίου 2004, παρ. 20.

¹⁰¹ Υπόθεση *Shulerov κατά Ρωσίας*, απόφαση της 26^{ης} Ιουνίου 2008. Στην υπόθεση αυτή είχε επιβληθεί στον προσφεύγοντα συνολική ποινή 15 ετών για ανθρωποκτονία και ληστεία. Στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο εκπροσωπείτο από συνήγορο υπεράσπισης διορισμένο από το δικαστήριο, Στην διαδικασία ενώπιον του δευτεροβάθμιου, ωστόσο, η οποία έγινε με την παρουσία του μέσω τηλεδιάσκεψης από τις εγκαταστάσεις της φυλακής, δεν εκπροσωπείτο από συνήγορο υπεράσπισης, παρά το γεγονός ότι η κατηγορούσα αρχή παρίστατο αυτοπροσώπως στην διαδικασία. Η ρωσική κυβέρνηση προέβαλε τον ισχυρισμό ότι ο προσφεύγων δεν ζήτησε την παροχή νομικής βοήθειας και για το λόγο αυτό δεν του διορίστηκε συνήγορος υπεράσπισης.

¹⁰² Το ίδιο κρίθηκε και στην παρεμφερή υπόθεση *Shilbergs κατά Ρωσίας*, όπου στον προσφεύγοντα είχε επιβληθεί ποινή 9 ετών, βλ. απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 2009, παρ. 122-124.

¹⁰³ Εξάλλου ο κατηγορούμενος δεν παραιτήθηκε ποτέ από το δικαίωμά του σε συνήγορο υπεράσπισης και παρόλα αυτά το δικαστήριο δεν έκανε καμία προσπάθεια για να διορίσει δικηγόρο στον κατηγορούμενο, ούτε ανέβαλε την εκδίκαση της υπόθεσης, προκειμένου να εξασφαλιστεί η παρουσία δικηγόρου μετέπειτα, βλ. παρ. 38 της ανωτέρω απόφασης.

¹⁰⁴ Υπόθεση *Twalib κατά Ελλάδας*, απόφαση της 9^{ης} Ιουνίου 1998.

ανεπάρκεια οικονομικών μέσων. Το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι κατά την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 1 και παρ. 3 ΕΣΔΑ στο δευτεροβάθμιο ή αναιρετικό δικαστήριο, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά των διαδικασιών που εφαρμόζονται στην εσωτερική έννομη τάξη και ο ρόλος των δικαστηρίων, στα οποία δικάζονται οι εφέσεις και αναίρεσεις¹⁰⁵. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρχαν αρκετές ενδείξεις στο ότι ο προσφεύγων δεν διέθετε επαρκή οικονομικά μέσα¹⁰⁶ και ότι επιβαλλόταν για τον λόγο αυτό να του παρασχεθεί δωρεάν νομική συνδρομή για την αίτηση αναίρεσης που είχε ασκήσει. Αλλά και βάση του «*συμφέροντος της δικαιοσύνης*» επιβαλλόταν ο διορισμός δωρεάν συνηγόρου υπεράσπισης λόγω της σοβαρότητας της κατηγορίας, της αυστηρότητας της ποινής, την πολυπλοκότητα της διαδικασίας της αναίρεσης και την υποχρεωτική παράσταση με συνήγορο και κατά συνέπεια την αναγκαιότητα νομικών γνώσεων για την άσκηση της αναίρεσης, όπως επίσης και του γεγονότος ότι ο αιτών ήταν αλλοδαπός και δεν γνώριζε την ελληνική γλώσσα και το ελληνικό νομικό σύστημα. Παρά το γεγονός ότι η κυβέρνηση υποστήριξε ότι δωρεάν νομική συνδρομή μπορεί να χορηγηθεί βάσει του άρθρου 201 παρ. 6 του Κώδικα περί Δικηγόρων, δεν παρέσχε συγκεκριμένα παραδείγματα για το πώς λειτουργεί αυτή η πρόβλεψη στην πράξη ούτε υποδεικνυόταν ότι ο κατηγορούμενος είχε ενημερωθεί γι' αυτήν την δυνατότητα. Επομένως, το ΕΔΔΑ συμέρανε ότι το ελληνικό δίκαιο δεν παρείχε καμία πρόβλεψη για την χορήγηση του ευεργετήματος της πενίας σε άτομα, όπως ο προσφεύγων, σχετικά με την διαδικασία ενώπιον του Αρείου Πάγου και καταδίκασε την Ελλάδα για την παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 σε συνδυασμό με την παράγραφο 3γ) της ΕΣΔΑ.

---

¹⁰⁵ Βλ. ό.π., παρ. 46.

¹⁰⁶ Ο προσφεύγων είχε υποβάλει δύο αιτήσεις για παροχή νομικής βοήθειας σχετικά με την αναίρεση. Στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ο δικηγόρος που θα τον εκπροσωπούσε είχε διοριστεί από το δικαστήριο, στο Εφετείο είχε εξασφαλιστεί από ανθρωπιστική οργάνωση, αλλά και ενώπιον του ΕΔΔΑ του χορηγήθηκε νομική βοήθεια από την Επιτροπή (παρ. 51)

II. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

A. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

Το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης κατοχυρώνεται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων¹⁰⁷, ο οποίος στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής του αντικατοπτρίζει και διασφαλίζει τα αντίστοιχα δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 του Χάρτη «Δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια» ορίζει ότι: *«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια.»*. Το άρθρο 47 του Χάρτη «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου Δικαστηρίου» ορίζει ότι: *«(...) Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευθεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του.(...)»*. Στο άρθρο 48 του Χάρτη «Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης» ορίζεται ότι: *«2. Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.»*.

---

¹⁰⁷ Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπογράφηκε και διακηρύχθηκε από τους Προέδρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής, κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας στις 7 Δεκεμβρίου 2000. Με τον Χάρτη, για πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιλαμβάνεται σε ένα ενιαίο κείμενο το σύνολο των αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των ευρωπαϊκών πολιτών καθώς και όλων των προσώπων που ζουν στην επικράτεια της Ένωσης. Τα δικαιώματα αυτά ταξινομούνται σε έξι κεφάλαια, τα οποία είναι: Αξιοπρέπεια, Ελευθερία, Ισότητα, Αλληλεγγύη, Ιθαγένεια, Δικαιοσύνη. Τα δικαιώματα που περιέχονται στον Χάρτη βασίζονται στα ίδια δικαιώματα και ελευθερίες που κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον ευρωπαϊκό κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης και τον κοινοτικό Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων καθώς και άλλες διεθνείς συμβάσεις στις οποίες έχουν προσχωρήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση ή τα κράτη μέλη της, βλ. σε <http://www.europarl.europa.eu>.

Όσον αφορά τη δεσμευτικότητα του Χάρτη, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, απέκτησε δεσμευτική νομική ισχύ για τα 25 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰⁸.

B. Η Πρόταση Οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη

1.Ιστορικό

Στις 8 Ιουνίου του 2011 κατατέθηκε από το Συμβούλιο η πρόταση οδηγίας «σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη¹⁰⁹». Όπως ορίζεται και στην αιτιολογική έκθεση της πρότασης οδηγίας, η οδηγία αυτή «*αποβλέπει στον καθορισμό κοινών ελάχιστων προτύπων σε σχέση με τα δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο και να επικοινωνούν μετά τη σύλληψη με τρίτο πρόσωπο, όπως συγγενής, εργοδότης ή προξενική αρχή*». Η πρόταση αυτή αποτελεί το επόμενο στάδιο σε μια σειρά μέτρων που θεσπίζονται στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 30^{ης} Νοεμβρίου 2009 για έναν οδικό χάρτη «για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες¹¹⁰», το οποίο περιλαμβάνεται σε παράρτημα του προγράμματος της Στοκχόλμης και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 10-11 Δεκεμβρίου 2010¹¹¹.

---

¹⁰⁸ Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Πολωνία εξαιρούνται από την υποχρέωση εφαρμογής του, βλ. σε <http://www.europarl.europa.eu>.

¹⁰⁹ COM (2011) 326 τελικό.

¹¹⁰ 2009/C 295/01, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σ. 1-3

¹¹¹ Ήδη από το 2004 είχε υποβληθεί από την Επιτροπή μια συνολική πρόταση νομοθεσίας (COM (2004) 328 της 28.04.2004) για την κάλυψη σημαντικών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, που όμως δεν εγκρίθηκε τελικά από το Συμβούλιο. Ο οδικός χάρτης καταγράφει την προτεινόμενη έγκριση μέτρων, με βαθμιαία διαδικασία, σχετικά με την ενίσχυση ορισμένων δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα αφορά το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση (μέτρο Α), το δικαίωμα σε ενημέρωση για τα δικαιώματα και ενημέρωση για τις κατηγορίες (μέτρο Β), το δικαίωμα σε

Το πρώτο μέτρο του οδικού χάρτη σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση υιοθετήθηκε στις 20 Οκτωβρίου 2010¹¹². Το δεύτερο μέτρο σχετικά με το δικαίωμα σε ενημέρωση για τα δικαιώματα και ενημέρωση για τις κατηγορίες υιοθετήθηκε στις 22 Μαΐου του 2012¹¹³. Το τέταρτο μέτρο του οδικού χάρτη, δηλαδή το δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές, εντάχθηκε στην εν λόγω πρόταση οδηγίας. Ωστόσο, ενώ στον οδικό χάρτη το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο συνδεόταν με το ευεργέτημα πενίας, -και ορθώς καθώς στην ουσία πρόκειται για το ίδιο δικαίωμα, το οποίο εξασφαλίζει την νομική συμπαράσταση, δικαίωμα που απορρέει από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και την αρχή της δίκαιης δίκης που κατοχυρώνεται με αυτό¹¹⁴-, στην πρόταση οδηγίας προβλέπεται μόνο το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αντίστοιχη πρόβλεψη για τη νομική συνδρομή με τη μορφή του ευεργετήματος της πενίας. Όπως αναφέρεται και στην αιτιολογική έκθεση της πρότασης οδηγίας «*το ζήτημα της νομικής συνδρομής (ευεργέτημα πενίας), το οποίο στον οδικό χάρτη συνδέθηκε με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, απαιτεί ξεχωριστή πρόταση λόγω της*

νομικές συμβουλές και το ευεργέτημα πενίας (μέτρο Γ), το δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές (μέτρο Δ) και το δικαίωμα σε ειδικές διασφαλίσεις για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορουμένους (μέτρο Ε). Παράλληλα, στον οδικό χάρτη συμπεριλαμβάνεται και η σύνταξη μίας Πράσινης Βίβλου για την προδικαστική κράτηση (μέτρο ΣΤ). Στο πρόγραμμα της Στοκχόλμης, που εγκρίθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2009, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατέστησε τον οδικό χάρτη μέρος του προγράμματος της Στοκχόλμης, επαναβεβαιώνοντας τη σημασία των ατομικών δικαιωμάτων κατά τις ποινικές διαδικασίες. Ωστόσο, υπογράμμισε τον μη εξαντλητικό χαρακτήρα του οδικού χάρτη, καλώντας την Επιτροπή να εξετάσει περαιτέρω στοιχεία των στοιχειωδών δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων και να εκτιμήσει κατά πόσο άλλα ζητήματα, όπως το τεκμήριο αθωότητας, πρέπει να εξετασθούν, για την προώθηση της βελτίωσης της συνεργασίας στον τομέα αυτό(Σημείο 2.4 του Προγράμματος της Στοκχόλμης -Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες, *Επίσημη Εφημερίδα C 115 της 04/05/2010 σ. 0001 - 0038*).

¹¹² Οδηγία 2010/64/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία, ΕΕ L 280/26-10-2010, σελ. 1-7

¹¹³ Οδηγία 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, ΕΕ L 142/1-6-2012, σελ. 1-10.

¹¹⁴ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 767.

ιδιαιτερότητας και της πολυπλοκότητας του θέματος¹¹⁵». Κατ'αυτόν τον τρόπο όμως, εξακολουθεί να παραμένει αρρυθμιστο ένα σημαντικό ζήτημα για την εξασφάλιση της ισότητας των όπλων και της δίκαιης δίκης γενικότερα¹¹⁶.

Το Σεπτέμβριο του 2011 η Επιτροπή παρουσίασε αυτή τη νομοθετική της πρόταση στο Συμβούλιο των Υπουργών, όπου προβλήθηκαν σημαντικές αντιρρήσεις από τα κράτη μέλη. Συγκεκριμένα, «ορισμένα κράτη μέλη υπογράμμισαν ότι, κατά τη γνώμη τους, η πρόταση της Επιτροπής ίσως ενέχει τον κίνδυνο να βλάψει τις ποινικές διαδικασίες, περιπλέκοντάς τις και καθυστερώντας τις, καθώς και επιβάλλοντας σημαντικά οικονομικά βάρη στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης. Εξήγησαν επίσης ότι η πρόταση της Επιτροπής υπερβαίνει ουσιωδώς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και τα πρωτόκολλά της, όπως έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), μολονότι αυτό δεν ήταν σαφώς διατυπωμένο στην πρόταση, και ούτε έχει αξιολογηθεί ο αντίκτυπος του γεγονότος αυτού. Πέντε χώρες επίσης εξέδωσαν σημείωμα πριν από τη συνεδρίαση (14495/11)¹¹⁷. Πολλά κράτη μέλη σημείωσαν ότι θα χρειαστούν σημαντικές περαιτέρω προσπάθειες για να διασφαλιστεί ότι η νομοθεσία θα είναι σαφής,

---

¹¹⁵ Βλ. παρ. 1 της αιτιολογικής έκθεσης της πρότασης οδηγίας COM (2011) 326 τελικό

¹¹⁶ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 767, και σε Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη» [COM(2011) 326 τελικό — 2011/0154 (COD)], Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 043 της 15/02/2012 σ. 0051 – 0055, σημεία 1.4 και 3.6.2, όπου εκφράζεται η έντονη δυσαρέσκεια της ΕΟΚΕ για την αναβολή του μέτρου περί νομικής συνδρομής, καθώς «αυτή η αναβολή μπορεί να θίξει την αποτελεσματικότητα των θεσπιζόμενων δικαιωμάτων».

¹¹⁷ Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 22ας Σεπτεμβρίου 2011, 14495/11. Οι έγγραφες αντιρρήσεις διατυπώθηκαν από την Αγγλία, το Βέλγιο, την Γαλλία, την Ιρλανδία και την Ολλανδία, οι οποίες υποστήριξαν ότι η πρόταση αυτή δυσχεραίνει το έργο των διωκτικών αρχών και την διαλεύκανση των εγκληματικών πράξεων, υπερβαίνει την νομολογία του ΕΔΑΔ, δεν λαμβάνει υπόψη τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών συστημάτων και ποινικών διαδικασιών των κρατών μελών και επιβαρύνει το κόστος της ποινικής διαδικασίας.

ακριβής και λειτουργική, και ότι αυτό αντικατοπτρίζει την ποικιλομορφία των συστημάτων δικαιοσύνης των κρατών μελών»¹¹⁸.

Στις 8 Ιουνίου 2012, μετά από μια μακρά περίοδο διαβουλεύσεων¹¹⁹ από την υποβολή της πρότασης, το Συμβούλιο κατέληξε σε μια «συμβιβαστική» πρόταση¹²⁰ με τη διατύπωση ενός νέου κειμένου της οδηγίας, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 294 της ΣΛΛΕ¹²¹. Όπως αναφέρεται και στο ανακοινωθέν τύπου «παρόλο που ορισμένα κράτη μέλη εξακολουθούν να διατηρούν επιφυλάξεις ως προς συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, υπήρξε γενική συμφωνία ότι είναι πλέον πρόσφορες οι συνθήκες για την έναρξη διαπραγματεύσεων με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενόψει της έγκρισης του τελικού κειμένου της οδηγίας¹²²».

Την ανωτέρω νέα πρόταση της οδηγίας ακολούθησαν πολλές αντιδράσεις δικηγορικών συλλόγων και οργανώσεων προστασίας των ατομικών ελευθεριών¹²³ σχετικά με τις αλλαγές που έχουν γίνει στο νέο κείμενο, καθώς και της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου¹²⁴.

---

¹¹⁸ Βλ. Ανακοινωθέν Τύπου της 3111^{ης} Συνόδου του Συμβουλίου, Βρυξέλλες 22-23 Σεπτεμβρίου 2011, σελ. 10, σε http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-320_el.htm

¹¹⁹ Όπως αναφέρεται στο ανακοινωθέν τύπου Ανακοινωθέν τύπου της 3172ας Συνόδου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 7 και 8 Ιουνίου 2012, αυτή «η σχετικά μακρά περίοδος διαβουλεύσεων μπορεί να εξηγηθεί λόγω του ευαίσθητου χαρακτήρα του φακέλου: σκοπός της οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σε έναν τομέα όπου υφίστανται ουσιαστικές διαφορές μεταξύ των εθνικών συστημάτων και δισταύμενες απόψεις των κρατών μελών ως προς την ερμηνεία της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου».

¹²⁰ Βλ. και Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 766.

¹²¹ Βλ. Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12.

¹²² Βλ. Ανακοινωθέν τύπου της 3172ας Συνόδου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 7 και 8 Ιουνίου 2012, σε http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-241_el.htm

¹²³ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 766.

¹²⁴ Βλ. συνεδρίαση της 10^{ης} Ιουλίου 2012, όπου διατυπώθηκαν παρατηρήσεις, σε <http://www.europarl.europa.eu/news>, και σε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης

2. Περιεχόμενο και νομική βάση της πρότασης οδηγίας

Σκοπός της πρότασης οδηγίας είναι η βελτίωση των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Όπως ορίστηκε και στην Αιτιολογική Έκθεση της οδηγίας, ο καθορισμός των ελάχιστων κοινών προτύπων για τα δικαιώματα αυτά θα ενισχύσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δικαστικών αρχών και θα διευκολύνει κατ' αυτόν τον τρόπο την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, καθώς ένας βαθμός συμβατότητας μεταξύ των νομοθεσιών των κρατών μελών¹²⁵.

Η πρόταση αυτή βασίζεται στο άρθρο 82 παρ. 2 της ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει ότι *«κατά τον βαθμό που είναι απαραίτητο για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες. Στους ελάχιστους αυτούς κανόνες συνεκτιμώνται οι διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών.*

Οι ελάχιστοι αυτοί κανόνες αφορούν:

α) το αμοιβαίως παραδεκτό των αποδείξεων μεταξύ των κρατών μελών,

β) τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία,

γ) τα δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας,

δ)[...].»

Η πρόταση οδηγίας, στηριζόμενη σε διεθνή κείμενα και στην νομολογία του ΕΔΔΑ, προσφέρει ένα πλέγμα με σημαντικές εγγυήσεις για τους υπόπτους και τους κατηγορουμένους, δεδομένου ότι η κατοχύρωση του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης διαφέρει από χώρα σε χώρα¹²⁶. Όπως επισημάνθηκε και στην εκτίμηση επιπτώσεων της Επιτροπής σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα γνωστοποίησης της κράτησης σε τρίτους κατά την

σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 766.

¹²⁵ Βλ. παρ. 4 Αιτιολογικής Έκθεσης.

¹²⁶ Βλ. και Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 766-774.

ποινική διαδικασία¹²⁷, «το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ανεπαρκές, καθώς σε πολλά κράτη μέλη η πρόσβαση σε δικηγόρο και η γνωστοποίηση της κράτησης είναι ανεπαρκής. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κρατών μελών, στα οποία δεν υφίσταται καν το δικαίωμα του υπόπτου να έρθει σε επαφή με δικηγόρο πριν την ανάκριση από την αστυνομία καθώς και το δικαίωμα συνδρομής δικηγόρου κατά τη διάρκεια της αστυνομικής ανάκρισης. Το ΕΔΔΑ, εξάλλου, σε πολλές αποφάσεις του¹²⁸ έχει κρίνει ότι οι ύποπτοι έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο από την πρώτη ανακριτική πράξη της αστυνομίας, όσο και το δικαίωμα να παρίσταται αυτός ενεργά κατά την αστυνομική ανάκριση.

Επίσης, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κρατών μελών σχετικά με τη δυνατότητα αποποίησης του δικαιώματος συνδρομής δικηγόρου, αλλά της ισχύος των αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται χωρίς την παρουσία δικηγόρου. Επιπλέον, όσον αφορά τη διαδικασία του ΕΕΣ δεν υπάρχουν κοινοτικοί κανόνες που να διέπουν την συνδρομή δικηγόρου για τον εκζητούμενο στο κράτος έκδοσης και στο κράτος εκτέλεσης του ΕΕΣ, κάτι το οποίο βάλει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών¹²⁹.

Οι στόχοι που τίθενται με την οδηγία είναι οι εξής : α) η βελτίωση της δικαστικής συνεργασίας στην ΕΕ, β) ένα επαρκές επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις ποινικές διαδικασίες για όλα τα άτομα, γ) η μείωση του κόστους των καθυστερήσεων, απορρίψεων, προσφυγών κατά την εκτέλεση αιτημάτων δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, δ) επαρκής πρόσβαση υπόπτων και κατηγορουμένων σε δικηγόρο καθ' όλη την ποινική διαδικασία, ε) δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων που

---

¹²⁷ Βλ. Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής, Σύνοψη της εκτίμησης επιπτώσεων, Συνοδευτικό Έγγραφο στην Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα γνωστοποίησης της κράτησης σε τρίτους κατά την ποινική διαδικασία, Βρυξέλλες, 8.6.2011, SEC(2011) 687 τελικό.

¹²⁸ Βλ. Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, Brusco κατά Γαλλίας, απόφαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 2010.

¹²⁹ Βλ. Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής, Σύνοψη της εκτίμησης επιπτώσεων, Συνοδευτικό Έγγραφο στην Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα γνωστοποίησης της κράτησης σε τρίτους κατά την ποινική διαδικασία, Βρυξέλλες, 8.6.2011, SEC(2011) 687 τελικό., σελ. 1

στερούνται την ελευθερία τους να γνωστοποιείται το γεγονός της εν λόγω στέρησης της ελευθερίας σε τρίτο πρόσωπο της επιλογής τους.

Επομένως, προς εξασφάλιση των ανωτέρω στόχων, η Επιτροπή προέβη στην θέσπιση της πρότασης οδηγίας, με την οποία θα διασφαλίζεται η έγκαιρη πρόσβαση σε δικηγόρο, θα προσδιορίζεται το περιεχόμενο αυτού του δικαιώματος, θα προβλέπεται η δυνατότητα αποποίησης του δικαιώματος και της άσκησης ενδίκων μέσων και θα διέπει τη διαδικασία του ΕΕΣ στα κράτη έκδοσης και εκτέλεσης.

3. Σημεία σύνδεσης με την Οδηγία 2012/13/ΕΕ

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, συνδέεται άμεσα και με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, όπως αυτό διατυπώνεται στην οδηγία 2012/13/ΕΕ¹³⁰. Η οδηγία αυτή, η οποία αποτελεί το δεύτερο μέτρο του οδικού χάρτη, αποβλέπει «στην ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, ορίζει κοινούς στοιχειώδεις κανόνες όσον αφορά την απαιτούμενη ενημέρωση των υπόπτων ή των κατηγορουμένων για την τέλεση αξιόποινης πράξης σχετικά με τα δικαιώματά τους και με την ποινική κατηγορία σε βάρος τους¹³¹». Η οδηγία αφορά στα δικαιώματα που ορίζει ο Χάρτης, ιδίως στα άρθρα 6, 47 και 48, βάσει των άρθρων 5 και 6 της ΕΣΔΑ όπως έχουν ερμηνευθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Όπως αναφέρεται στις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να ενημερώνουν άμεσα τον ύποπτο ή κατηγορούμενο σχετικά με τα δικαιώματα, τα οποία είναι ουσιώδη για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας, όπως αυτά ισχύουν σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, γραπτώς ή προφορικά, όπως προβλέπεται από την παρούσα οδηγία. Για να εξασφαλίζεται η πρακτική και αποτελεσματική άσκηση αυτών των δικαιωμάτων, η ενημέρωση θα πρέπει να παρέχεται εγκαίρως κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την

---

¹³⁰ Οδηγία 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2012 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, ΕΕ L 142/1.

¹³¹ Αιτιολογική σκέψη 14.

αστυνομία ή από άλλη αρμόδια αρχή¹³². Επομένως, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, θα πρέπει, μεταξύ των άλλων δικαιωμάτων του, να ενημερώνεται άμεσα για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και μάλιστα εγγράφως με το έγγραφο δικαιωμάτων (άρθρο 4), καθώς και σχετικά με την ποινική κατηγορία λεπτομερώς, ώστε να μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά τα δικαιώματα υπεράσπισης του (άρθρο 6). Εξάλλου, η πρόσβαση των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε πληροφορίες αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα των διαδικασιών, καθώς συνήθως οι ύποπτοι δεν γνωρίζουν επαρκώς τα δικαιώματά τους, όπως το δικαίωμα στην παροχή νομικών συμβουλών, κατά τη σύλληψη ώστε να μπορούν να τα ασκούν αποτελεσματικά.

Οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι δεν λαμβάνουν πάντα τις πληροφορίες αυτές. Μάλιστα, σε τέσσερα κράτη μέλη δεν υφίσταται νομική υποχρέωση για την ενημέρωση του υπόπτου σχετικά με το δικαίωμά του στην παροχή νομικών συμβουλών και μόνο σε δέκα κράτη μέλη ο ύποπτος ενημερώνεται για τα δικαιώματά του μέσω έγγραφης γνωστοποίησης (έγγραφο δικαιωμάτων)¹³³. Επιπλέον σε τρία κράτη μέλη δεν προβλέπεται καμία πρόσβαση στη δικογραφία, και ακόμα και σε εκείνα που υπάρχει αυτή η πρόβλεψη, το στάδιο της διαδικασίας κατά το οποίο επιτρέπεται αυτή η πρόσβαση διαφέρει σημαντικά.

4. Τα κύρια σημεία της πρότασης οδηγίας και κριτικές παρατηρήσεις

4.1. Πεδίο εφαρμογής

Η προτεινόμενη οδηγία ισχύει όταν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ «..το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες... Οι ελάχιστοι αυτοί κανόνες αφορούν:..β) τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία,..». Βεβαίως, τα κράτη μπορούν να παρέχουν ευρύτερη

---

¹³² Αιτιολογική σκέψη 19.

¹³³ Βλ. Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής που συνοδεύει την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, SEC (2010) 908.

προστασία. Όπως ορίζεται στην παρ. 3 του άρθρου 82 ΣΛΕΕ «*Η θέσπιση των ελάχιστων κανόνων που αναφέρονται στην παρούσα παράγραφο δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρούν ή να εισάγουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας των προσώπων*».

Σκοπός της προτεινόμενης οδηγίας είναι, σύμφωνα με το άρθρο 1¹³⁴ αυτής, η θέσπιση κανόνων που να διέπουν τα δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων και προσώπων που υπάγονται στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ώστε να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών εις βάρος τους και η θέσπιση κανόνων που να διέπουν το δικαίωμα υπόπτων και κατηγορουμένων που στερούνται την ελευθερία τους να επικοινωνούν μετά τη σύλληψη με τρίτο πρόσωπο.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της, το οποίο ορίζεται στο άρθρο 2 της πρότασης οδηγίας, το αρχικό κείμενο είχε ως εξής: «*1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται από τη στιγμή που ένα πρόσωπο ενημερώνεται από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης μέχρι την ολοκλήρωση των διαδικασιών, η οποία νοείται ως ο τελικός καθορισμός τού εάν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος τέλεσε την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής. 2. Η παρούσα οδηγία ισχύει για τα πρόσωπα που υπάγονται στη διαδικασία της απόφασης-πλαίσιου 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, από τον χρόνο σύλληψής τους στο κράτος εκτέλεσης*».

Τόσο στην αρχική πρόταση οδηγίας, όσο και στην τελική, ορίζεται σχετικά με το άρθρο 2, ότι οι διατάξεις της οδηγίας θα εφαρμόζονται μόνο στα πρόσωπα που έχουν ενημερωθεί από τις αρμόδιες αρχές μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρούνται ύποπτα ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, καθώς και στα πρόσωπα εις βάρος των οποίων εκκρεμεί η εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης¹³⁵.

---

¹³⁴ Άρθρο 1: «*Η οδηγία θεσπίζει κανόνες που διέπουν τα δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και προσώπων που υπάγονται στη διαδικασία της απόφασης-πλαίσιου 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ώστε να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο και να επικοινωνούν μετά τη σύλληψη με τρίτο πρόσωπο*».

¹³⁵ Απόφαση πλαίσιο της 13^{ης} Ιουνίου 2002 για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (2002/584/ΔΕΥ) ΕΕ L 190 18.7.2002

Ωστόσο, στην αρχική πρόταση οδηγίας, στο άρθρο 10 παρ. 1 προβλεπόταν ότι «τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι σε κάθε πρόσωπο που δεν είναι ύποπτος ή κατηγορούμενος και εξετάζεται από την αστυνομία ή από άλλη αρχή επιβολής του νόμου στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας παρέχεται πρόσβαση σε δικηγόρο, εάν, κατά την πορεία της εξέτασης, της ανάκρισης ή της ακρόασης καταστεί ύποπτος ή κατηγορηθεί για τη διάπραξη ποινικού αδικήματος». Επίσης, στην παράγραφο 2 του άρθρου 10 οριζόταν ότι «καμία κατάθεση τού ως άνω προσώπου πριν να ενημερωθεί ότι είναι ύποπτος ή κατηγορούμενος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον του». Στην Αιτιολογική Έκθεση της πρότασης οδηγίας διευκρινιζόταν ότι το άρθρο αυτό προβλέπει προστασία και ένδικα βοήθημα για πρόσωπα, όπως οι μάρτυρες, τα οποία κατά τη διάρκεια ανάκρισης ή ακρόασης καθίστανται ύποπτοι ή κατηγορούμενοι. Η συγκεκριμένη ρύθμιση απηχούσε την νομολογία του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία «η εγγύηση δίκαιης δίκης, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε δικηγόρο, πρέπει να ισχύει και για τους μάρτυρες, όταν στην πραγματικότητα είναι ύποπτοι για την τέλεση αξιόποινης πράξης, καθώς ο επίσημος χαρακτηρισμός του προσώπου είναι αδιάφορος¹³⁶».

Στην τελική πρόταση οδηγίας αυτή η ρύθμιση δεν συμπεριλήφθηκε. Κατ'αυτόν τον τρόπο όμως, περιορίζεται το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και παραβλέπεται η νομολογία του ΕΔΔΑ και τα κεκτημένα δικαιώματα που εξασφαλίζονται από αυτήν. Το ΕΔΔΑ σε αποφάσεις του¹³⁷ έχει δεχτεί ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο θα πρέπει να παρέχεται από την στιγμή που η κατάσταση του προσώπου «επιρεάζεται ουσιωδώς», ακόμα και αν δεν έχει χαρακτηριστεί ακόμη το πρόσωπο ως ύποπτο ή κατηγορούμενο¹³⁸. Το δικαίωμα αυτό πρέπει να ασκείται από τη στιγμή που το πρόσωπο αντιμετωπίζεται ως ύποπτο ή κατηγορούμενο από τις αρχές, ανεξαρτήτως αν έχει ενημερωθεί γι' αυτό, εφόσον προκύπτει ότι οι αρχές το αντιμετωπίζουν με αυτόν τον τρόπο¹³⁹.

---

¹³⁶ Βλ. Υπόθεση Brusco κατά Γαλλίας, απόφαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 2010, παρ.47.

¹³⁷ υπόθεση Zaichenko κατά Ρωσίας, απόφαση της 18^{ης} Φεβρουαρίου 2010, παρ. 42, υπόθεση Dayanan κατά Τουρκίας, απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2009, παρ. 31-32..

¹³⁸ Βλ. Joint Statement on the directive on the right of access to a lawyer and to communicate upon arrest, της 7.5.2012, σελ.3, και Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 768.

¹³⁹ Στην υπόθεση Shabelnik κατά Ουκρανίας, της 19^{ης} Φεβρουαρίου 2009, παρ. 56-57, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο υπάρχει από τη στιγμή που κάποιος ομολογεί την τέλεση ενός εγκλήματος, ακόμα και αν οι αρχές τον κατηγορήσουν επίσημα γι' αυτό σε

Αλλά και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης τονίζει ότι το δικαίωμα αυτό θα πρέπει να παρέχεται από τη στιγμή που κάποιος στερείται την ελευθερία του και έχει την νομική υποχρέωση να προσέλθει σε ένα αστυνομικό τμήμα, χωρίς να είναι ύποπτος αλλά π.χ. μάρτυρας¹⁴⁰. Σε πολλά κράτη μέλη αποτελεί κοινή τακτική από την αστυνομία να καλείται ένας ύποπτος ως μάρτυρας προκειμένου να αποφύγει την αναγνώριση σε αυτόν του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο και των άλλων δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται σε αυτόν¹⁴¹. Επομένως, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι η πρόσβαση σε δικηγόρο είναι το ίδιο σημαντική και όταν ζητείται από κάποιο πρόσωπο να «συνοδεύσει» τις αρχές, ακόμα και αν δεν έχει συλληφθεί και υπάρχει η δυνατότητα άρνησής του. Σε αντίθετη περίπτωση, είναι δυνατόν σκοπίμως να χαρακτηρίζεται από τις αρχές ένα πρόσωπο ως μάρτυρας, ώστε να αποφευχθεί η άσκηση των νομίμων δικαιωμάτων που παραδοσιακά αναγνωρίζονται στους υπόπτους ή κατηγορούμενους, γεγονός που αυξάνει τον κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισής του αλλά και τον κίνδυνο αυτοενοχοποίησης¹⁴².

μεταγενέστερο χρονικό διάστημα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, ο προσφεύγων ομολόγησε το έγκλημα στις 15. 2. 2002 και οι αρχές απήθυναν την κατηγορία εναντίον του στις 25.02.2002, ενώ καθόλο αυτό το χρονικό διάστημα συνέχισαν τις ανακριτικές πράξεις εις βάρος του, χωρίς φυσικά να μπορεί να γίνει δεκτό ότι δεν είχαν «υποψιαστεί» ότι αυτός είχε τελέσει το έγκλημα. Επίσης, στην υπόθεση Zaichenko κατά Ρωσίας, απόφαση της 18^{ης} Φεβρουαρίου 2010, παρ. 41, το ΕΔΔΑ δέχτηκε ότι το δικαίωμα συνηγόρου υπεράσπισης υφίσταται από τη στιγμή που περιορίζεται η ελευθερία του προσώπου. Ομοίως έκρινε το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Brusco κατά Γαλλίας, στην οποία ο προσφεύγων εξετάστηκε ως μάρτυρας, αλλά στην πραγματικότητα ήταν ύποπτος που ομολόγησε το έγκλημα χωρίς την παρουσία δικηγόρου, βλ. απόφαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 2010, παρ. 44-45.

¹⁴⁰ Βλ. CTP standards – Council of Europe document CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011, par. 19, σε <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

¹⁴¹ Βλ. Joint Statement on the directive on the right of access to a lawyer and to communicate upon arrest, της 7.5.2012, σελ. 3.

¹⁴² Βλ. Position paper of APT on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest της 16^{ης} Οκτωβρίου 2012, σελ. 3-4.

Η αναφορά που γίνεται μόνο στις αιτιολογικές σκέψεις της πρότασης οδηγίας¹⁴³ σχετικά με την παροχή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο σε πρόσωπα που ανακρίνονται από τις αρχές, όπως οι μάρτυρες, δεν αρκεί και πρέπει η διάταξη αυτή να ενσωματωθεί στο κείμενο της οδηγίας.

Με το νέο κείμενο της πρότασης οδηγίας προστέθηκαν δύο ακόμα παράγραφοι (παρ. 3 και 4) στο άρθρο 2. Στην παράγραφο 3 του τελικού κειμένου του άρθρου 2 της πρότασης οδηγίας, ορίζεται ότι οι διατάξεις της Οδηγίας δεν θα εφαρμόζονται σε ήσσονος σημασίας αδικήματα, για τα οποία οι ποινές δεν επιβάλλονται από τα δικαστήρια, αλλά από άλλες αρχές¹⁴⁴. Στις περιπτώσεις αυτές το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο θα ασκείται μόνο μετά την άσκηση ενδίκου μέσου ενώπιον ποινικού δικαστηρίου. Στην παράγραφο 4, επίσης, ορίζεται ότι σε μικρής σημασίας εγκλήματα, για τα οποία σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο μπορεί να επιβληθεί μόνο πρόστιμο, ενώ στερητική της ελευθερίας ποινή δεν μπορεί ή δεν θα επιβληθεί, οι διατάξεις της Οδηγίας θα εφαρμόζονται μόνο αν η υπόθεση φτάσει ενώπιον ποινικού δικαστηρίου. Στις περιπτώσεις αυτές που οι παραβάσεις είναι ήσσονος σημασίας και δεν συνεπάγονται στερητική της ελευθερίας ποινή, θα ήταν δυσανάλογο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στις αιτιολογικές σκέψεις της τελικής πρότασης της οδηγίας, να υποχρεούται η αρμόδια αρχή να εξασφαλίζει όλα τα δικαιώματα που χορηγούνται δυνάμει της συγκεκριμένης Οδηγίας¹⁴⁵.

Ωστόσο, το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης, έτσι όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ αφορά όλες τις ποινικές διαδικασίες, χωρίς να γίνεται διάκριση για την άσκησή του σε ποινικά αδικήματα ήσσονος και μείζονος σημασίας¹⁴⁶. Επομένως, η διάταξη αυτή εμφανίζεται προβληματική στο σημείο που εξαιρεί την πρόσβαση σε δικηγόρο σε ορισμένες

---

¹⁴³ Σκέψη 15 της πρότασης οδηγίας, στο Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12

¹⁴⁴ Πρόκειται για τις περιπτώσεις π.χ. οδικών παραβάσεων, μικρής σημασίας αδικημάτων που διαπράττονται εντός των φυλακών, ή που αφορούν σε στρατιωτικές παραβάσεις, βλ. σκέψη 9 του εγγράφου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12.

¹⁴⁵ Βλ. Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12, σκέψεις 9 και 10, σελ. 7-8.

¹⁴⁶ Βλ. υπόθεση Zaichenko κατά Ρωσίας, απόφαση της 28^{ης} Ιουνίου 2010, παρ. 39, υπόθεση Bykov κατά Ρωσίας, απόφαση της 10^{ης} Μαρτίου 2009, παρ. 93.

περιπτώσεις¹⁴⁷. Μάλιστα, το ΕΔΔΑ σε πολλές αποφάσεις του έχει κρίνει ότι πολλές φορές, πράξεις που στα εθνικά δίκαια αντιμετωπίζονται ως διοικητικές παραβάσεις, στην ουσία αποτελούν εγκληματικές πράξεις¹⁴⁸. Εξάλλου το ΕΔΔΑ έχει υιοθετήσει ορισμένα κριτήρια για το χαρακτηρισμό μιας πράξης ως ποινικού αδικήματος, από τα οποία αρκεί να πληρούνται έστω το ένα, και τα οποία είναι: α) ο χαρακτηρισμός της πράξης κατά το εθνικό δίκαιο, β) η φύση της πράξης και γ) η βαρύτητα της πιθανής κύρωσης¹⁴⁹. Επιπλέον, ειδικά στις περιπτώσεις όπου οι ποινές μπορούν να επιβληθούν απευθείας από τις αστυνομικές αρχές, η παρουσία συνηγόρου υπεράσπισης είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση της τήρησης του νόμου και για την ενημέρωση του κατηγορουμένου σχετικά με την δυνατότητα άσκησης προσφυγής σε ποινικό δικαστήριο¹⁵⁰.

4.2. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών

Το άρθρο 3, υπό τον τίτλο «το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών» της αρχικής πρότασης οδηγίας, κατοχύρωνε την γενική αρχή ότι όλοι οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο το «νωρίτερο δυνατόν» και

---

¹⁴⁷ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 768-769.

¹⁴⁸ Βλ. υπόθεση Ezeš και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2002, στην οποία το ΕΔΔΑ εφάρμοσε το ποινικό σκέλος του άρθρου 6 στην περίπτωση της επιβολής πειθαρχικών ποινών σε φυλακισμένους από τον διευθυντή της φυλακής, δεχόμενο παραβίαση της παραγράφου 3 γ) του άρθρου 6, βλ. και σε Μυλωνά, «Η ποινική «Δίκαιη Δίκη» στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την τριετία 2002-2004», 2007, σελ. 159-160, καθώς Engel and others κατά Ολλανδίας, απόφαση της 8^{ης} Ιουνίου 1976.

¹⁴⁹ Βλ. υπόθεση Jussila κατά Φιλανδίας, απόφαση της 23^{ης} Νοεμβρίου 2006, παρ. 31, υπόθεση και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 15^{ης} Ιουλίου 2002, παρ. 56, υπόθεση Engel and others κατά Ολλανδίας, απόφαση της 8^{ης} Ιουνίου 1976, παρ. 82-83.

¹⁵⁰ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 769. Αλλά και από τον εκπρόσωπο της Πορτογαλίας διατυπώθηκε επιφύλαξη σχετικά με τη συγκεκριμένη ρύθμιση και επισημάνθηκε ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο θα έπρεπε να έχει μεγαλύτερο πεδίο εφαρμογής, στο οποίο θα έπρεπε να συμπεριληφθούν και οι μικρής βαρύτητας αξιόποινες πράξεις, βλ. σχετ. σε Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12, σελ. 4.

σε κάθε περίπτωση: α) πριν από την έναρξη οποιασδήποτε ανάκρισης από την αστυνομία ή από άλλες αρχές επιβολής του νόμου, β) κατά τη διενέργεια οποιασδήποτε δικονομικής πράξης ή πράξης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, στην οποία απαιτείται ή επιτρέπεται ως δικαίωμα η παρουσία του προσώπου, βάσει του εθνικού δικαίου, εκτός εάν αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, γ) από την έναρξη της στέρησης της ελευθερίας¹⁵¹.

Στο τελικό κείμενο της πρότασης το άρθρο αυτό έχει τροποποιηθεί. Δεν υπάρχει πρόβλεψη για την κατοχύρωση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο το νωρίτερο δυνατό, αλλά, όπως ορίζεται ασαφώς «οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σε τέτοιο χρόνο και με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπεται στον ενδιαφερόμενο να ασκήσει το δικαίωμα υπεράσπισης πρακτικά και αποτελεσματικά»¹⁵². Στην παράγραφο 2 του άρθρου 3 ορίζεται ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και σε κάθε περίπτωση από τις ακόλουθες στιγμές: α) πριν εξεταστεί επισήμως από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή από τις δικαστικές αρχές, β) κατά τη διενέργεια δικονομικών πράξεων ή πράξεων συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, για τις οποίες κάθε κράτος μέλος ορίζει ότι μπορεί να παρίσταται δικηγόρος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, με την προϋπόθεση ότι η παρουσία του δεν καθυστερεί αδικαιολόγητα αυτές τις πράξεις και δεν θέτει σε κίνδυνο τη συλλογή των αποδείξεων, γ) το συντομότερο πρακτικά δυνατό μετά τη στέρηση της ελευθερίας, δ) σε εύλογο χρόνο πριν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, που

---

¹⁵¹ Άρθρο 3 «1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι στους υπόπτους και στους κατηγορουμένους παρέχεται πρόσβαση σε δικηγόρο το νωρίτερο δυνατό και σε κάθε περίπτωση: α) πριν από την έναρξη οποιασδήποτε ανάκρισης από την αστυνομία ή από άλλες αρχές επιβολής του νόμου, β) κατά τη διενέργεια οποιασδήποτε δικονομικής πράξης ή πράξης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, στην οποία απαιτείται ή επιτρέπεται ως δικαίωμα η παρουσία του προσώπου, βάσει του εθνικού δικαίου, εκτός εάν αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, γ) από την έναρξη της στέρησης της ελευθερίας. 2. Η πρόσβαση σε δικηγόρο παρέχεται εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στον ύποπτο ή κατηγορούμενο να ασκεί αποτελεσματικά τα δικαιώματα υπεράσπισής του».

¹⁵² Βλ. Συμμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 769

κλήθηκε να παραστεί ενώπιον ποινικού δικαστηρίου, εμφανιστεί ενώπιον του δικαστηρίου αυτού.

Η νέα αυτή διατύπωση, σε συνδυασμό και με τη ρύθμιση του άρθρου 2 παρ. 1, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πλέον με την νέα πρόταση οδηγίας, το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο μπορεί να μην παρασχεθεί από τη στιγμή που ανακοινώνεται σε ένα πρόσωπο ότι είναι ύποπτο ή κατηγορείται για την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης, αλλά αργότερα, σε ένα χρονικό σημείο ασαφώς προσδιορισμένο¹⁵³. Ωστόσο, αυτό δεν συνάδει με την νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο έχει κρίνει ότι η πρόσβαση σε δικηγόρο πρέπει να διασφαλίζεται από την πρώτη στιγμή που «η κατάσταση ενός προσώπου επηρεάζεται ουσιωδώς»¹⁵⁴. Η πρόβλεψη της διάταξης, επομένως, για την πρόσβαση σε δικηγόρο σε χρόνο και τρόπο, που να επιτρέπουν στον ενδιαφερόμενο να ασκήσει το δικαίωμα υπεράσπισης πρακτικά και αποτελεσματικά, και οι οποίοι είναι ασαφώς προσδιορισμένοι, παρουσιάζεται ελλιπής¹⁵⁵.

Επιφυλάξεις, εξάλλου, έχουν προβληθεί και για το όρο «επίσημη εξέταση»¹⁵⁶, που αναφέρεται στις παραγράφους 2 α), 3 α) και 3β) του άρθρου 3 της τελικής πρότασης, καθώς με τη χρήση αυτού του όρου αφήνεται να εννοηθεί ότι υπάρχει και «ανεπίσημη εξέταση» κατά την οποία δεν υπάρχει πρόσβαση σε δικηγόρο. Οι επιφυλάξεις αυτές στηρίζονται στο ότι αρκετές φορές αποτελεί κοινή πρακτική της αστυνομίας η «ανεπίσημη εξέταση» των υπόπτων στο πλαίσιο συλλογής πληροφοριών, πριν να οδηγηθούν επισήμως σε κράτηση και

---

¹⁵³ Βλ. και σε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 769.

¹⁵⁴ Βλ. υπόθεση Zaichenko κατά Ρωσίας, απόφαση της 18^{ης} Φεβρουαρίου 2010, παρ. 42, υπόθεση Dayanan κατά Τουρκίας, απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2009, παρ. 31-32.

¹⁵⁵ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 769.

¹⁵⁶ Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 16 της πρότασης οδηγίας « επίσημη εξέταση σημαίνει την επίσημη ανάκριση από τις αρμόδιες αρχές, ενός υπόπτου ή κατηγορουμένου, όσον αφορά τη συμμετοχή του σε αξιόποινη πράξη, ανεξάρτητα από τον τόπο όπου διεξάγεται ή το στάδιο της διαδικασίας κατά το οποίο πραγματοποιείται. Η επίσημη εξέταση δεν πρέπει να περιλαμβάνει τις προκαταρκτικές ερωτήσεις από την αστυνομία ή από άλλες αρχές επιβολής του νόμου, όπως όταν ένα άτομο έχει συλληφθεί επ' αυτοφώρω, και του οποίου πρωταρχικός στόχος είναι η ταυτοποίηση του ενδιαφερομένου ή η εξακρίβωση της κατοχή όπλων ή σχετικά με άλλα παρόμοια ζητήματα ασφάλειας» (μτφρ από το αγγλικό κείμενο).

πριν τους δοθεί η δυνατότητα πρόσβασης σε δικηγόρο. Για τον λόγο αυτό έχει προταθεί η διαγραφή του όρου «επίσημη» εξέταση από την πρόταση οδηγίας¹⁵⁷.

Η παράγραφος 4 του άρθρου 3, στην οποία πραγματοποιείται διάκριση, όσον αφορά τις προσπάθειες που καταβάλλουν τα κράτη μέλη για την αναγνώριση του δικαιώματος παράστασης με δικηγόρο, έχει χαρακτηριστεί το πιο καινοτόμο στοιχείο του νέου κειμένου της πρότασης οδηγίας¹⁵⁸. Όπως ορίζεται στην συγκεκριμένη διάταξη, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος στερείται της ελευθερίας του, τα κράτη μέλη θα πρέπει να προβαίνουν στους αναγκαίους διακανονισμούς, ώστε να διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος είναι σε θέση να ασκήσει πράγματι το δικαίωμα παράστασης με δικηγόρο, ενώ στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ύποπτος ή κατηγορούμενος δεν έχει στερηθεί την ελευθερία του, τα κράτη μέλη δεν τον εμποδίζουν να ασκήσει το δικαίωμά του αυτό.

4.3.Περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο

Στο αρχικό κείμενο της πρότασης οδηγίας, στο άρθρο 4, προβλεπόταν το περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο και συγκεκριμένα περιγράφονταν οι δραστηριότητες στις οποίες έχει δικαίωμα να προβεί ο δικηγόρος, προκειμένου ο ύποπτος ή κατηγορούμενος να ασκήσει αποτελεσματικά τα δικαιώματα υπεράσπισης του. Ο δικηγόρος είχε τη δυνατότητα διαβουλεύσεων με τον ύποπτο ή κατηγορούμενο που εκπροσωπούσε, επαρκούς διάρκειας και συχνότητας, το δικαίωμα να παρίσταται σε κάθε ανάκριση ή ακρόαση και σε κάθε ανακριτική πράξη ή πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων για την οποία η εθνική νομοθεσία απαιτεί ή επιτρέπει ως δικαίωμα την παρουσία του υπόπτου ή κατηγορουμένου, όπως επίσης να έχει πρόσβαση στον τόπο κράτησης και να ελέγχει τις συνθήκες κράτησης.

---

¹⁵⁷ Βλ. Joint Statement on the directive on the right of access to a lawyer and to communicate upon arrest, της 7.5.2012, σελ. 5-6, καθώς και Position paper of APT on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest της 16^{ης} Οκτωβρίου 2012, σελ. 4

¹⁵⁸ Βλ. Ανακοινωθέν Τύπου 10760/12 της 3172^{ης} Συνόδου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες 7 και 8 Ιουνίου 2012,

Ειδικότερα, όσον αφορά το δικαίωμα του υπόπτου ή κατηγορουμένου να «διαβουλευέται με τον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί¹⁵⁹», αυτό συνεπάγεται φυσικά και την προσωπική επαφή του δικηγόρου με τον πελάτη του. Στην νέα πρόταση οδηγίας προβλέπεται στο άρθρο 3 παρ. 3 α) το δικαίωμα του υπόπτου ή κατηγορουμένου να «επικοινωνεί» με τον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί. Επιπλέον, στις αιτιολογικές σκέψεις της νέας πρότασης οδηγίας καθίσταται σαφές ότι, κατά κανόνα, η επικοινωνία μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του θα πρέπει να περιλαμβάνει τη δυνατότητα προσωπικής επαφής, χωρίς ωστόσο αυτό να είναι υποχρεωτικό¹⁶⁰. Όμως, με τον τρόπο αυτό δεν εξασφαλίζεται η αποτελεσματική υπεράσπιση και δεν διασφαλίζεται η αρχή της ισότητας των όπλων σύμφωνα με την αρχή της δίκαιης δίκης, καθώς δεν μπορεί η τηλεφωνική ή γραπτή επικοινωνία να αναπληρώσει την προσωπική επαφή που απαιτείται μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του¹⁶¹.

Εξάλλου, στους Ελάχιστους Κανόνες για την μεταχείριση των κρατουμένων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)¹⁶² ορίζεται ότι ο κρατούμενος που δεν έχει δικαστεί πρέπει να έχει τη δυνατότητα να δέχεται επισκέψεις από το δικηγόρο του προκειμένου να προετοιμάσει την υπεράσπισή

---

¹⁵⁹ Άρθ. 4 παρ. 1 της αρχικής πρότασης οδηγίας

¹⁶⁰ Αιτιολογική σκέψη 19, στην οποία διαλαμβάνεται συγκεκριμένα ότι «η παρούσα οδηγία δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη από την θέσπιση εύλογων περιορισμών στο εκάστοτε εθνικό δίκαιο σχετικά με το δικαίωμα του υπόπτου ή του κατηγορουμένου να επικοινωνήσει με τον δικηγόρο του, συμπεριλαμβανομένης της διάρκειας και συχνότητας αυτών των επικοινωνιών, εφόσον οι εν λόγω περιορισμοί δεν θίγουν την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Όσον αφορά ορισμένες ήσσονος σημασίας περιπτώσεις, αυτοί οι περιορισμοί ενδέχεται να περιλαμβάνουν τον περιορισμό του δικαιώματος για την παροχή νομικής βοήθειας από τηλέφωνο. Ωστόσο, ο περιορισμός του δικαιώματος με αυτό τον τρόπο θα πρέπει να περιορίζεται στις περιπτώσεις όπου υπάρχει περιορισμένος κίνδυνος για την αυτοενοχοποίηση του προσώπου, όπως όταν το άτομο δεν πρόκειται να εξεταστεί από την αστυνομία ή άλλες αρχές επιβολής του νόμου» (μτφρ από τα αγγλικά)

¹⁶¹ Βλ. και Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 770

¹⁶² Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977

του¹⁶³. Αλλά και στις Βασικές Αρχές του ΟΗΕ για τον ρόλο των δικηγόρων¹⁶⁴ υπάρχει η πρόβλεψη στην αρχή 8 ότι «Σε όλα τα πρόσωπα που συλλαμβάνονται, κρατούνται ή φυλακίζονται πρέπει να παρέχονται κατάλληλες ευκαιρίες, χρόνος και διευκολύνσεις για να δέχονται επισκέψεις, να επικοινωνούν και να συμβουλευούνται δικηγόρο χωρίς καθυστέρηση, παρέμβαση ή έλεγχο, σε συνθήκες πλήρους εμπιστευτικότητας. Οι συζητήσεις με το δικηγόρο μπορεί να υπάγονται στον οπτικό αλλά όχι στον ακουστικό έλεγχο των αξιωματούχων επιβολής του νόμου». Επίσης, η διασφάλιση της προσωπικής επαφής μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του, υπόπτου ή κατηγορουμένου, προβλέπεται και στο ΔΣΑΠΔ¹⁶⁵ στο άρθρο 14 παρ. 3 β), για το οποίο η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ έχει επισημάνει ότι το δικαίωμα υπεράσπισης μέσω συνηγόρου περιλαμβάνει και τη δυνατότητα της ιδιωτικής επικοινωνίας μεταξύ τους¹⁶⁶. Επιπλέον, και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας τονίζει ότι το δικαίωμα της πρόσβασης σε δικηγόρο κατά τη διάρκεια της κράτησης πρέπει να περιλαμβάνει και το δικαίωμα επικοινωνίας μαζί του κατ'ιδίαν. Μάλιστα η παρουσία του δικηγόρου θεωρείται μια ασφαλιστική δικλείδα κατά της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης¹⁶⁷. Το ΕΔΔΑ

---

¹⁶³ Βλ. κανόνα 93: «Ο υπόδικος δέον να έχει την ευχέρειαν όπως ζητήσει τον αυτεπάγγελτον διορισμόν συνηγόρου, εφ' όσον προβλέπεται η παροχή τοιαύτης προστασίας και να δέχεται επισκέψεις του συνηγόρου του, εν όψει της υπερασπίσεώς του. Δέον να δύναται να προετοιμάξη και να παραδίδη εις αυτόν εμπιστευτικάς οδηγίας. Προς τούτο δέον όπως παρέχεται εις τον υπόδικον, τη αιτήσει του, γραφική ύλη. Αι συναντήσεις υποδίκου και συνηγόρου του δύναται να παρακολουθούνται οπτικώς, αλλ' ουχί και ακουστικώς, υπό υπαλλήλου της αστυνομίας ή του καταστήματος»

¹⁶⁴ Βασικές Αρχές για το Ρόλο των Δικηγόρων, που υιοθετήθηκαν από το Όγδοο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη των Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Εγκληματιών Αβάνα, Κούβα, 27 Αυγούστου έως 7 Σεπτεμβρίου 1990, Κείμενο: UN Document A.CONF. 144/28/Rev.1, page 118 (1990)

¹⁶⁵ Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΟΗΕ), κυρώθηκε με το Ν.2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25/26.2.97)

¹⁶⁶ Βλ. CCPR General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, International Covenant on civil and political rights, Human Rights Committee, 2007, παρ. 34.

¹⁶⁷ Βλ. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT Standards (2002) 1, Rev. 2011, σελ. 16.

έχει κρίνει ότι ακόμα και ο έλεγχος των επισκέψεων και η απαίτηση για τη λήψη άδειας από τις αρχές για κάθε επίσκεψη του δικηγόρου στον πελάτη του παραβιάζει την αρχή της ισότητας των όπλων, καθώς δυσχεραίνει την άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και φέρνει τον κατηγορούμενο σε μειονεκτική θέση έναντι των διωκτικών αρχών, οι οποίες έχουν την δυνατότητα απεριόριστης πρόσβασης σε αυτόν¹⁶⁸.

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 4 του αρχικού κειμένου πρότασης οδηγίας προβλεπόταν ότι *«ο δικηγόρος έχει δικαίωμα να παρίσταται σε κάθε ανάκριση ή ακρόαση. Δικαιούται να υποβάλλει ερωτήσεις, να ζητά διευκρινίσεις και να δίνει καταθέσεις που καταγράφονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο»*. Στην νέα πρόταση οδηγίας πλέον περιέχεται ένας ακόμα περιορισμός του περιεχομένου του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο. Όπως ορίζεται στην διάταξη της παραγράφου 3 β) του άρθρου 3 της νέας πρότασης οδηγίας, ο δικηγόρος δικαιούται να είναι παρών και να συμμετέχει σε κάθε «επίσημη» εξέταση, σύμφωνα με όσα ορίζει το εθνικό δίκαιο. Τα κράτη-μέλη, επομένως ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο ο δικηγόρος συμμετέχει κατά τη διάρκεια της εξέτασης και έτσι υπάρχει η δυνατότητα περιορισμού του ρόλου του. Ωστόσο, προκειμένου να μπορεί το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης να ασκηθεί πρακτικά και αποτελεσματικά, είναι απαραίτητο ο δικηγόρος να μην περιορίζεται ή παρεμποδίζεται στην άσκηση του έργου του. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να μπορεί να παρίσταται σε κάθε ανάκριση ή ακρόαση να υποβάλει ερωτήσεις, να ζητά διευκρινίσεις και να δίνει καταθέσεις που καταγράφονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο¹⁶⁹. Με τη νέα πρόταση της οδηγίας συρρικνώνεται ο ρόλος του δικηγόρου, καθώς δεν φαίνεται να έχει τη δυνατότητα ενεργού συμμετοχής, κάτι το οποίο προβλέπεται στα νομικά συστήματα αρκετών κρατών μελών και κατά συνέπεια δεν μπορεί να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική υπεράσπιση¹⁷⁰.

Κατ'αυτόν τον τρόπο, όμως, παραβλέπεται η νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁷¹, με την οποία έχει κριθεί ότι *«..ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας προϋποθέτει ότι*

---

¹⁶⁸ Βλ. υπόθεση Moiseyev κατά Ρωσίας, απόφαση της 9^{ης} Οκτωβρίου 2008, παρ. 202-207.

¹⁶⁹ Η δυνατότητα αυτή προβλεπόταν στο άρθρο 4 παρ. 2 της αρχικής πρότασης οδηγίας.

¹⁷⁰ Βλ. Joint Statement on the directive on the right of access to a lawyer and to communicate upon arrest, της 7.5.2012, σελ. 7, καθώς και Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 770.

¹⁷¹ Ειδικά αν ληφθεί υπόψη η διάταξη της παρ. 3 β του άρθρου 3, σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις 21 και 22. Στην αιτιολογική σκέψη 21 αναφέρεται ότι οι πρακτικές

ο κατηγορούμενος είναι σε θέση να λάβει όλο το φάσμα των υπηρεσιών που σχετίζονται ειδικά με την νομική συνδρομή. Στο πλαίσιο αυτό, ο δικηγόρος πρέπει να είναι σε θέση να εξασφαλίζει χωρίς περιορισμούς τις θεμελιώδεις πτυχές της άμυνας του προσώπου αυτού: τη συζήτηση της υπόθεσης, την οργάνωση της υπεράσπισης, τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων ευνοϊκά για τον κατηγορούμενο, προετοιμασία για την εξέταση και υποστήριξη του και έλεγχο των συνθηκών κράτησης¹⁷²».

Η παρ. 3 του άρθρου 4 της αρχικής πρότασης οδηγίας όριζε ότι «Ο δικηγόρος δικαιούται να παρίσταται σε κάθε άλλη ανακριτική πράξη ή πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, στην οποία απαιτείται ή επιτρέπεται ως δικαίωμα η παρουσία του προσώπου, βάσει του εθνικού δικαίου, εκτός εάν αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων». Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η παρουσία του δικηγόρου στις ανωτέρω πράξεις καθοριζόταν από το εθνικό δίκαιο και μάλιστα υπό την επιφύλαξη ότι δεν θα έθετε σε κίνδυνο τη συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων. Στη νέα πρόταση οδηγίας σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 3 γ) το κράτος μέλος θα πρέπει να ορίσει πλέον σε ποιες ανακριτικές πράξεις ή πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων έχει ο ύποπτος ή κατηγορούμενος το δικαίωμα να παρίσταται ο δικηγόρος του, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι δεν δημιουργείται αδικαιολόγητη καθυστέρηση για αυτές τις πράξεις και δεν δημιουργείται κίνδυνος για τη συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων. Ωστόσο, δεν διευκρινίζεται το ακριβές νόημα αυτών των όρων ούτε ποια ακριβώς είναι η «αδικαιολόγητη» καθυστέρηση¹⁷³. Ο δικηγόρος, σύμφωνα με το άρθρο αυτό μπορεί να παρίσταται στις ακόλουθες ανακριτικές πράξεις ή πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, εφόσον αυτό προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο: i) στην αναγνώριση υπόπτων, στην οποία το θύμα ή ο μάρτυρας καλείται να αναγνωρίσει τον δράστη της πράξης ii) στην κατ' αντιπαράθεση

λεπτομέρειες για την παρουσία και συμμετοχή του δικηγόρου στην επίσημη εξέταση, σε άλλες έρευνες και στις πράξεις συλλογής αποδείξεων θα πρέπει να επαφίενται στα κράτη μέλη. Η αιτιολογική σκέψη 21 περιγράφει τον τρόπο που θα πρέπει ο δικηγόρος να συμμετέχει στην ανάκριση, ο οποίος όμως περιορίζεται από τους κανονισμούς που θέτουν τα κράτη μέλη.

¹⁷² Βλ. υπόθεση Dayanan κατά Τουρκίας, απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2009, παρ. 32

¹⁷³ Βλ. και Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 771

εξέταση, όπου ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος εξετάζεται μαζί με τους μάρτυρες ή τα θύματα, και iii) στην αναπαράσταση της πράξης, κατά την οποία ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος είναι παρών¹⁷⁴.

Βεβαίως, για την διασφάλιση της δίκαιης δίκης, η παρουσία του δικηγόρου θα έπρεπε να προβλέπεται σε όλες τις ανακριτικές πράξεις ή τις πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, εκτός βέβαια αν η άσκηση του δικαιώματος αυτού απέβαινε καταχρηστική με βάση τις συνθήκες της κάθε περίπτωσης¹⁷⁵. Εξάλλου, ο αποκλεισμός του δικηγόρου από διάφορες πράξεις, όπως για παράδειγμα την εξέταση των μαρτύρων ή των συγκατηγορουμένων κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, είναι κάτι για το οποίο έχουν διατυπωθεί επιφυλάξεις και στην ελληνική θεωρία¹⁷⁶.

Επίσης, στην παράγραφο 4 του άρθρου 4 της αρχικής πρότασης οδηγίας προβλεπόταν το δικαίωμα του δικηγόρου να ελέγχει τις συνθήκες κράτησης του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και να έχει για το λόγο αυτό πρόσβαση στον τόπο κράτησης, κάτι το οποίο έχει επισημανθεί νομολογιακά από το ΕΔΔΑ¹⁷⁷. Στην τελική πρόταση οδηγίας δεν περιλαμβάνεται αυτή η πρόβλεψη. Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, ο «έλεγχος» των συνθηκών κράτησης είναι κάτι που δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες του δικηγόρου, αλλά θα μπορούσε να προβλέπεται ότι ο δικηγόρος «διαπιστώνει» τις συνθήκες κράτησης και έχει τη δυνατότητα να καταχωρήσει τις παρατηρήσεις του στη δικογραφία¹⁷⁸.

Επιπλέον, είναι αρνητικό το γεγονός, ότι ούτε στην αρχική, αλλά ούτε και στην τελική πρόταση της οδηγίας υπάρχει πρόβλεψη στο δικαίωμα του δικηγόρου να έχει απεριόριστη πρόσβαση σε όλα τα έγγραφα της δικογραφίας και να

---

¹⁷⁴ Βλ. και αιτιολογική σκέψη 20 της πρότασης οδηγίας.

¹⁷⁵ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π.

¹⁷⁶ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π. σελ. 245, Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2011, σελ. 394

¹⁷⁷ Υπόθεση Dayanan κατά Τουρκίας, απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2009

¹⁷⁸ Βλ. Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία και το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη» [COM(2011) 326 τελικό — 2011/0154 (COD)], Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 043 της 15/02/2012 σ. 0051 – 0055, σημείο 3.7.2.4.

λαμβάνει αντίγραφα των εγγράφων¹⁷⁹, κάτι το οποίο έχει μεγάλη σημασία για την εξασφάλιση της αρχής της δίκαιης δίκης και της ισότητας των όπλων¹⁸⁰, όπως επισημαίνεται και στις Βασικές Αρχές του ΟΗΕ για τον ρόλο των δικηγόρων¹⁸¹.

4.4.Απόρρητο

Το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του, προβλεπόταν στην αρχική πρόταση οδηγίας στο άρθρο 7, το οποίο είχε ως εξής *«Τα κράτη μέλη εγγυώνται το απόρρητο των διαβουλεύσεων μεταξύ υπόπτου ή κατηγορουμένου και του δικηγόρου του. Επίσης διασφαλίζουν το απόρρητο της αλληλογραφίας, των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και των άλλων επιτρεπόμενων βάσει του εθνικού δικαίου μορφών επικοινωνίας μεταξύ του υπόπτου ή κατηγορουμένου και του δικηγόρου του»*. Στην τελική πρόταση οδηγίας το απόρρητο της επικοινωνίας προβλέπεται στο άρθρο 4, αλλά με μία σημαντική διαφοροποίηση. Ορίζεται μεν ότι τα κράτη μέλη πρέπει να εγγυώνται το απόρρητο κάθε μορφής επικοινωνίας μεταξύ του υπόπτου ή κατηγορουμένου και του δικηγόρου του, ωστόσο προβλέπεται ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να παρεκκλίνουν προσωρινά από αυτή τους την υποχρέωση, εάν υπάρχει επείγουσα ανάγκη να αποτραπεί κάποιο σοβαρό έγκλημα και υπάρχει επαρκής λόγος να πιστεύουν ότι ο δικηγόρος εμπλέκεται σε εγκληματική πράξη με τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο¹⁸². Οι εξαιρέσεις αυτές που θέτει το άρθρο έχουν

---

¹⁷⁹ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 771.

¹⁸⁰ Βλ. Moiseyev κατά Ρωσίας, απόφαση της 9^{ης} Οκτωβρίου 2008, παρ. 217, υπόθεση Dolenec κατά Κροατίας, απόφαση της 26^{ης} Νοεμβρίου 2009, παρ. 218

¹⁸¹ Αρχή 21: *«Για να διασφαλιστεί η ικανότητα των δικηγόρων να παρέχουν αποτελεσματική νομική συνδρομή στους πελάτες τους οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να τους εξασφαλίζουν πρόσβαση στις αναγκαίες πληροφορίες, φακέλους και έγγραφα που βρίσκονται στην κατοχή τους ή στον έλεγχό τους παρέχοντάς τους σχετικά επαρκή χρόνο. Η προαναφερόμενη πρόσβαση πρέπει να εξασφαλίζεται κατά το δυνατό νωρίτερα»*.

¹⁸² Επιπλέον, η ρύθμιση του άρθρου σε συνδυασμό και με τις αιτιολογικές σκέψεις 24 και κυρίως την 25 της πρότασης οδηγίας αφήνει μεγάλο περιθώριο για εξαιρέσεις από το απόρρητο και την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων αυτών του κατηγορουμένου, βλ. και σε Position paper of APT on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest της 16^{ης} Οκτωβρίου 2012, σελ. 7-8.

επικριθεί¹⁸³ καθώς παραβλέπουν τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο σε πολλές αποφάσεις του έχει αποφανθεί ότι «το δικαίωμα του κατηγορουμένου να επικοινωνεί με το δικηγόρο του χωρίς ακουστική παρακολούθηση αποτελεί μέρος των βασικών προϋποθέσεων της δίκαιης δίκης¹⁸⁴». Μάλιστα στην υπόθεση Brennan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η παρουσία του αστυνομικού κατά τη διάρκεια της πρώτης διαβούλευσης του κατηγορουμένου με τον δικηγόρο του παραβίασε το δικαίωμα του για αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισής του, καθώς «εάν ο δικηγόρος δεν μπορεί να διαβουλεύεται με τον πελάτη του και να λαμβάνει εμπιστευτικές οδηγίες από αυτόν χωρίς επιτήρηση, η συνδρομή του θα έχανε μεγάλο μέρος της χρησιμότητάς της¹⁸⁵». Το απόρρητο μάλιστα ισχύει και για την αλληλογραφία του δικηγόρου με τον κρατούμενο, και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις είναι επιτρεπτή η ανάγνωση της αλληλογραφίας από τις αρχές, όταν έχουν δικαιολογημένη αιτία να πιστεύουν ότι το περιεχόμενό της δημιουργεί κίνδυνο για την ασφάλεια της φυλακής ή για άλλα άτομα ή έχει εγκληματικό χαρακτήρα¹⁸⁶.

Εκτός όμως από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του διασφαλίζεται και στους Ελάχιστους Κανόνες για την Μεταχείριση των Κρατουμένων του ΟΗΕ¹⁸⁷ αλλά και στις

---

¹⁸³ Βλ. Joint Statement on the directive on the right of access to a lawyer and to communicate upon arrest, της 7.5.2012, σελ. 8, καθώς και Position paper of APT on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest της 16^{ης} Οκτωβρίου 2012, σελ. 7-8.

¹⁸⁴ Βλ. υπόθεση Brennan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 16^{ης} Οκτωβρίου, παρ. 58, υπόθεση S. κατά Ελβετίας, απόφαση της 28^{ης} Νοεμβρίου 1991, παρ. 48, υπόθεση Öcalan κατά Τουρκίας, απόφαση της 12^{ης} Μαρτίου 2003, παρ. 146, υπόθεση Moiseyev κατά Ρωσίας, απόφαση της 9^{ης} Οκτωβρίου 2008, παρ. 209.

¹⁸⁵ Βλ. . υπόθεση Brennan κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 16^{ης} Οκτωβρίου, παρ. 58-63

¹⁸⁶ Βλ. υπόθεση Campbell κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 25^{ης} Μαρτίου 1992, παρ. 48, υπόθεση Moiseyev κατά Ρωσίας, απόφαση της 9^{ης} Οκτωβρίου 2008, παρ. 210,

¹⁸⁷ Βλ. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977, Κανόνας 93, σε www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.html

Βασικές Αρχές για τον ρόλο των δικηγόρων¹⁸⁸. Επίσης, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ αναφέρει ότι ο δικηγόρος θα πρέπει να μπορεί να επικοινωνεί με τον κατηγορούμενο σε συνθήκες που σέβονται πλήρως το απόρρητο της επικοινωνίας τους¹⁸⁹.

4.5.Παρεκκλίσεις

Οι παρεκκλίσεις από την κατοχύρωση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο προβλέπονταν στο άρθρο 8 της αρχικής πρότασης οδηγίας και πλέον στο άρθρο 7. Οι παρεκκλίσεις στην αρχική πρόταση οδηγίας αφορούσαν τις διατάξεις των άρθρων 3 (δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών) και στο άρθρο 4 παρ. 1-3 (περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο). Στο άρθρο 8 της αρχικής πρότασης οριζόταν ότι κάθε παρέκκλιση: *α) πρέπει να δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους επείγουσας ανάγκης για την αποτροπή σοβαρών δυσμενών επιπτώσεων για τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου, β) δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στον τύπο ή τη σοβαρότητα του καταγγελλόμενου αδικήματος, γ) δεν πρέπει να υπερβαίνει τα αναγκαία όρια, δ) θα είναι όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη χρονικά και σε κάθε περίπτωση δεν θα φθάνει έως το στάδιο της δίκης, ε) δεν θα προσβάλλει τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας». Επίσης προβλεπόταν, ότι οι παρεκκλίσεις εγκρίνονται μόνο με προσηκόντως αιτιολογημένη απόφαση δικαστικής αρχής, κατά περίπτωση.*

---

¹⁸⁸ Basic Principles on the Role of Lawyers , Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990, σε <http://www2.ohchr.org/english/law/lawyers.html> . Στην αρχή 8, αναφέρεται ότι «Σε όλα τα πρόσωπα που συλλαμβάνονται, κρατούνται ή φυλακίζονται πρέπει να παρέχονται κατάλληλες ευκαιρίες, χρόνος και διευκολύνσεις για να δέχονται επισκέψεις, να επικοινωνούν και να συμβουλευτούν δικηγόρο χωρίς καθυστέρηση, παρέμβαση ή έλεγχο, σε συνθήκες πλήρους εμπιστευτικότητας. Οι συζητήσεις με το δικηγόρο μπορεί να υπάγονται στον οπτικό αλλά όχι στον ακουστικό έλεγχο των αξιωματούχων επιβολής του νόμου» και στην αρχή 22 «Οι κυβερνήσεις υποχρεούνται να αναγνωρίζουν και να σέβονται την εχεμύθεια που διέπει την επικοινωνία και τις συζητήσεις των δικηγόρων με τους πελάτες τους στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους σχέσης».

¹⁸⁹ Βλ. CCPR General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, International Covenant on civil and political rights, Human Rights Committee, 2007, παρ. 34.

Στην νέα πρόταση οδηγίας προβλέπεται πλέον στο άρθρο 7 ότι κάθε προσωρινή παρέκκλιση από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, σύμφωνα με τα άρθρα 3 παρ. 5 και 4 παρ. 2 : α) δεν πρέπει να υπερβαίνει τα αναγκαία όρια β) θα είναι όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη χρονικά, γ) δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στον τύπο του καταγγελλόμενου αδικήματος δ) δεν θα προσβάλλει στο σύνολο το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας και θα πρέπει να εγκρίνεται με επαρκώς αιτιολογημένη απόφαση είτε δικαστικής είτε άλλης αρμόδιας αρχής, της οποίας οι αποφάσεις μπορούν να ελέγχουν από δικαστική αρχή.

Η παράγραφος 5 του άρθρου 3 της τελικής πρότασης οδηγίας ορίζει ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις και πριν η υπόθεση φτάσει στο δικαστήριο, ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο (όπως αυτό περιγράφεται στις παραγράφους 1-4 του άρθρου 3), όταν αυτό δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους στο πλαίσιο κάθε υπόθεσης. Η διατύπωση αυτή είναι αόριστη, καθώς δεν διευκρινίζει ποιοι είναι οι επιτακτικοί λόγοι που δικαιολογούν αυτή την παρέκκλιση. Αυτό διευκρινίζεται στις αιτιολογικές σκέψεις που συνοδεύουν την πρόταση¹⁹⁰. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι οι προσωρινές παρεκκλίσεις δικαιολογούνται όταν υπάρχει επείγουσα ανάγκη για την αποτροπή σοβαρών δυσμενών επιπτώσεων για την ζωή, την ελευθερία ή την σωματική ακεραιότητα προσώπου, για την αποτροπή ενός σημαντικού κινδύνου στην πορεία της ποινικής διαδικασίας, ή όταν είναι εξαιρετικά δύσκολο να εξασφαλιστεί η παρουσία δικηγόρου εξαιτίας της γεωγραφικής απόστασης του υπόπτου ή κατηγορουμένου, π.χ. σε υπερπόντιες περιοχές ή σε περιοχές όπου το Κράτος Μέλος συμμετέχει σε στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Ωστόσο, οι ανωτέρω περιπτώσεις είναι ενδεικτικές, γεγονός που σημαίνει ότι μπορούν και άλλες περιπτώσεις να επιφέρουν εξαιρέσεις από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Εξάλλου, η αναφορά στην «γεωγραφική απόσταση» είναι κάτι που δημιουργεί ανασφάλεια για την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο¹⁹¹.

Ωστόσο, η άρνηση σε ένα πρόσωπο υπό κράτηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο, είναι κάτι το οποίο επιφέρει τον μεγαλύτερο κίνδυνο για

---

¹⁹⁰ Βλ. αιτιολογική σκέψη 23 της τελικής πρότασης οδηγίας στο Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12.

¹⁹¹ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 771.

βασανιστήρια και για απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση¹⁹². Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας έχει επισημάνει ότι οι δυνατότητες που προσφέρονται στις αρχές για την καθυστέρηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο «θα πρέπει να καθορίζονται με σαφήνεια και να είναι αυστηρά περιορισμένης διάρκειας». Ειδικά, όσον αφορά την πρόσβαση σε δικηγόρο, οι δικηγόροι «μπορούν να επιλέγονται από προκαθορισμένες λίστες κατόπιν συμφωνίας με τους σχετικούς επαγγελματικούς οργανισμούς» κάτι το οποίο «θα εξαλείψει οποιαδήποτε ανάγκη για την καθυστέρηση της άσκησης αυτού του δικαιώματος»¹⁹³.

Οι περιορισμοί που θέτει το άρθρο 7 της νέας πρότασης οδηγίας δεν φαίνεται ότι προσφέρουν την ασφάλεια που απαιτείται για την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος σε δικηγόρο, ειδικά όσον υπάρχει η αναφορά στους «επιτακτικούς λόγους» που μπορούν να δικαιολογήσουν την παρέκκλιση από το δικαίωμα, οι οποίοι δεν είναι σαφώς προσδιορισμένοι¹⁹⁴ και λόγω των οποίων μπορεί να πραγματοποιηθεί εξέταση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου χωρίς την παρουσία δικηγόρου με την παράλληλη λήψη υπόψη ως παραδεκτής της κατάθεσης σε βάρος του κατηγορουμένου που λαμβάνεται υπό αυτές τις συνθήκες¹⁹⁵.

Το ΕΔΔΑ, εξάλλου έχει κρίνει ότι κάθε εξαίρεση από το δικαίωμα σε δικηγόρο πρέπει να είναι επαρκώς προσδιορισμένη και αυστηρά περιορισμένη χρονικά¹⁹⁶ και ακόμα και αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό του δικαιώματος της πρόσβασης σε δικηγόρο από την πρώτη ανάκριση «τα δικαιώματα υπεράσπισης θίγονται κατ'αρχήν ανεπανόρθωτα όταν οι αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια της αστυνομικής

¹⁹² Βλ. σχετ. σε Position paper of APT on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and on the right to communicate upon arrest της 16^{ης} Οκτωβρίου 2012, σελ. 9.

¹⁹³ CTP standards – Council of Europe document CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011, σελ. 6, σε <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

¹⁹⁴ Την ανάγκη σαφούς προσδιορισμού των παρεκκλίσεων επισήμανε και η Πορτογαλία στα πρακτικά του Συμβουλίου, σε Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012.

¹⁹⁵ Βλ. και Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 772.

¹⁹⁶ βλ. υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2009, παρ. 54,

ανάκρισης χωρίς την παρουσία δικηγόρου χρησιμοποιούνται για την καταδίκη του προσώπου¹⁹⁷». Επομένως στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, με μόνη εξαίρεση, εάν ο κατηγορούμενος που ανακρίνεται από τις αρχές χωρίς την παρουσία δικηγόρου, με δική του πρωτοβουλία συνεχίζει την περαιτέρω επικοινωνία και συζήτηση με τις ανακριτικές αρχές¹⁹⁸.

4.6. Παραίτηση από δικαίωμα

Στο άρθρο 9 της αρχικής πρότασης οδηγίας και πλέον στο άρθρο 8 της τελικής πρότασης ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις της παραίτησης από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Στο άρθρο 9 οριζόταν ότι : *«1. Με την επιφύλαξη τυχόν εθνικού δικαίου που απαιτεί την υποχρεωτική παρουσία ή συνδρομή δικηγόρου, η παραίτηση από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο που αναφέρεται στην παρούσα οδηγία τελεί υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει προηγουμένως λάβει συνδρομή δικηγόρου σχετικά με τις επιπτώσεις της παραίτησης ή έχει λάβει με άλλον τρόπο πλήρη γνώση των εν λόγω επιπτώσεων, β) έχει την απαραίτητη ικανότητα να κατανοεί τις εν λόγω επιπτώσεις και γ) η παραίτηση δίνεται ελεύθερα και χωρίς περιθώρια αμφιβολίας. 2. Η παραίτηση και οι περιστάσεις υπό τις οποίες ασκείται καταγράφονται σύμφωνα με το δίκαιο του αντίστοιχου κράτους μέλους. 3. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η παραίτηση μπορεί να ανακαλείται μεταγενέστερα, σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας»*. Στο άρθρο 8 της τελικής πρότασης οδηγίας η διατύπωση δεν είναι τόσο αναλυτική, καθώς παραλείπεται το σημείο στο οποίο αναφέρεται ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος πριν την παραίτηση θα πρέπει να έχει λάβει συνδρομή δικηγόρου σχετικά με τις επιπτώσεις της παραίτησης, και αναφέρεται μόνο ότι θα πρέπει να έχει λάβει πλήρη γνώση των επιπτώσεων της παραίτησης¹⁹⁹. Επίσης

---

¹⁹⁷ Βλ. υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2009, παρ. 55, υπόθεση Panovits κατά Κύπρου, απόφαση της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2008, παρ. 73-76, υπόθεση Shabelnik κατά Ουκρανίας, απόφαση της 19^{ης} Φεβρουαρίου 2009, παρ. 53, υπόθεση Demirkaya κατά Τουρκίας, απόφαση της 13^{ης} Οκτωβρίου 2009, παρ. 15-18, καθώς και Position paper, σελ. 10

¹⁹⁸ Βλ. υπόθεση Pishchalnikov κατά Ρωσίας, απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2009, παρ. 79.

¹⁹⁹ Στις αιτιολογικές σκέψεις (29-31) του νέου κειμένου πρότασης οδηγίας, αναφέρεται ωστόσο, όπως στο αρχικό άρθρο ότι θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι τυχόν ιδιαίτερες περιστάσεις, όπως η ηλικία του ατόμου, η νοητική και φυσική του κατάσταση (29).

στο νέο άρθρο στην παράγραφο 3 έχουν προστεθεί εδάφια που ορίζουν ότι στην περίπτωση της ανάκλησης της παραίτησης, η παρούσα οδηγία θα εφαρμόζεται από το σημείο που έγινε η ανάκληση. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν δηλαδή ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος επιθυμεί να ανακαλέσει την παραίτηση από δικαίωμα κατά το στάδιο της δίκης, μπορεί ο δικαστής με βάση της συνθήκης της υπόθεσης να περιορίσει τις συνέπειες αυτής της ανάκλησης ή ακόμα και να μην λάβει υπόψη του την ανάκληση, έχοντας υπόψη του τον συνολικό δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

4.7. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης

Στο άρθρο 11 της αρχικής πρότασης οδηγίας²⁰⁰ προβλεπόταν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

---

²⁰⁰ «1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι κάθε πρόσωπο που υπάγεται στη διαδικασία της απόφασης-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο αμέσως μετά τη σύλληψή του βάσει του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

2. Όσον αφορά το περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο, το συγκεκριμένο πρόσωπο έχει τα ακόλουθα δικαιώματα στο κράτος μέλος εκτέλεσης:

- το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να του επιτρέπει την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων του·
- το δικαίωμα να συναντά τον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί·
- το δικαίωμα παρουσίας του δικηγόρου του σε οποιαδήποτε ανάκριση ή ακρόαση, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος του δικηγόρου να θέτει ερωτήσεις, να ζητά διευκρινήσεις και να προβαίνει σε δηλώσεις, οι οποίες θα καταχωρούνται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο·
- το δικαίωμα για τον δικηγόρο του να έχει πρόσβαση στον τόπο κράτησης του προσώπου προκειμένου να ελέγχει τις συνθήκες αυτής της κράτησης. Η διάρκεια και η συχνότητα των συναντήσεων μεταξύ του προσώπου και του δικηγόρου του δεν περιορίζονται κατά τρόπο που να είναι σε θέση να παρεμποδίσει την άσκηση των δικαιωμάτων του που προβλέπονται από την απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

3. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οποιοσδήποτε υπάγεται στη διαδικασία της απόφασης-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, κατόπιν αιτήσεως, έχει επίσης το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο αμέσως μετά από σύλληψη δυνάμει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στο κράτος μέλος έκδοσης, προκειμένου αυτός να επικουρεί τον δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης σύμφωνα με την παράγραφο 4. Ο συλληφθείς πρέπει να ενημερώνεται για το συγκεκριμένο δικαίωμα.

4. Ο δικηγόρος του συγκεκριμένου προσώπου έχει στο κράτος μέλος έκδοσης το δικαίωμα να αναπτύσσει μόνο τις δραστηριότητες που είναι αναγκαίες για τη συνδρομή του δικηγόρου στο κράτος

Με το άρθρο αυτό βελτιωνόταν σημαντικά η νομική θέση του εκζητούμενου, καθώς προβλεπόταν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο όχι μόνο στο κράτος εκτέλεσης αλλά και στο κράτος έκδοσης της απόφασης (παρ. 3), έτσι ώστε ο δικηγόρος στο κράτος μέλος έκδοσης να επικουρεί τον δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης για ζητήματα σχετικά με το δίκαιο του κράτους μέλους έκδοσης, με σκοπό την αποτελεσματικότερη άσκηση των δικαιωμάτων του συλληφθέντος στο κράτος μέλος εκτέλεσης. Σχετικά αναφερόταν στην Αιτιολογική Έκθεση της πρότασης οδηγίας ότι: *«Η συγκεκριμένη βοήθεια μπορεί να διευκολύνει την αποτελεσματική άσκηση, στο κράτος μέλος εκτέλεσης, των προβλεπόμενων από την απόφαση πλαίσιο δικαιωμάτων, κυρίως της δυνατότητας να επικαλείται έναν λόγο μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δυνάμει των άρθρων 3 και 4 για παράδειγμα : η παρουσία δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης μπορεί να αποδειχθεί σημαντική όταν πρόκειται να προσκομισθεί η απόδειξη της ύπαρξης προγενέστερης απόφασης ικανής να έχει ως συνέπεια την εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» δυνάμει του άρθρου 3 παράγραφος 2 της απόφασης πλαισίου. Η διαδικασία εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δεν θα καθυστερήσει επειδή το άρθρο 11 δεν επηρεάζει τις προθεσμίες που ορίζονται στην απόφαση πλαίσιο. Αντίθετα, η παρέμβαση δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης θα επιτρέψει στο να επιτευχθεί ταχύτερα η συναίνεση του συλληφθέντος ως προς την παράδοσή του, δεδομένου ότι θα λάβει πληρέστερες πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία στο συγκεκριμένο κράτος και με τις συνέπειες της συναίνεσής του²⁰¹».*

Η πρόβλεψη αυτή έχει απαλειφθεί πλέον από το άρθρο 9 της νέας πρότασης οδηγίας του Συμβουλίου, στην οποία πλέον αναφέρονται μόνο ο προϋποθέσεις πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης, οι οποίες συμβαδίζουν και με το γενικότερο πνεύμα της πρότασης οδηγίας όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Συγκεκριμένα, ενώ στο αρχικό σχέδιο πρότασης οδηγίας προβλεπόταν και το δικαίωμα του δικηγόρου να έχει

μέλος εκτέλεσης, με σκοπό την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων του συλληφθέντος στο κράτος μέλος εκτέλεσης σύμφωνα με την απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου, ιδιαίτερα σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 4..

5. Το συντομότερο δυνατό μετά τη σύλληψη δυνάμει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, η δικαστική αρχή εκτέλεσης γνωστοποιεί τη σύλληψη στην δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος και το αίτημα του συλληφθέντος να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο εξίσου στο κράτος μέλος έκδοσης».

²⁰¹ Αιτιολογική Έκθεση της πρότασης οδηγίας COM 326 , σελ. 9-10.

πρόσβαση στον τόπο κράτησης του προσώπου και να ελέγχει τις συνθήκες αυτής, πλέον δεν απαντά η δυνατότητα αυτή κατά την διαδικασία του ΕΕΣ. Επίσης, τα δικαιώματα του δικηγόρου και κατ'έπекταση του συλληφθέντος διευρύνονταν περισσότερο στο αρχικό σχέδιο πρότασης οδηγίας, καθώς προβλεπόταν η παρουσία του δικηγόρου σε «οποιαδήποτε ανάκριση ή ακρόαση», ενώ πλέον προβλέπεται μόνο σε κάθε ακρόαση, σύμφωνα πάντα με τις διαδικασίες που καθορίζονται κατά το εθνικό δίκαιο. Αλλά και όσον αφορά το δικαίωμα επικοινωνίας του συλληφθέντος με τον δικηγόρο του, ενώ στο αρχικό άρθρο προβλεπόταν το δικαίωμα του προσώπου να «συναντά» το δικηγόρο του και μάλιστα ορίζοντας ότι «η διάρκεια και η συχνότητα των συναντήσεων μεταξύ του προσώπου και του δικηγόρου του δεν περιορίζονται κατά τρόπο που να παρεμποδίζει την άσκηση των δικαιωμάτων του που προβλέπονται από την απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου», στο τελικό σχέδιο παρέχεται μεν το δικαίωμα επικοινωνίας, όμως η διάρκεια, η συχνότητα και ο τρόπος της επικοινωνίας εξαρτάται από το εθνικό δίκαιο.

Επομένως, το άρθρο 9 της τελικής πρότασης οδηγίας, στην ουσία δεν εξασφαλίζει κάποιο νέο δικαίωμα του εκζητούμενου, ούτε διευρύνει τα ήδη παρεχόμενα δικαιώματα του από την απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου²⁰². Ωστόσο, η ανάγκη βελτίωσης της θέσης του εκζητούμενου μέσω του δικαιώματος νομικής εκπροσώπησης στο κράτος έκδοσης κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας παράδοσης στο κράτος εκτέλεσης ήταν ένα θέμα που είχε τονιστεί ήδη στην τρίτη Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο²⁰³. Το ΕΕΣ λόγω του ότι αποτελεί μια ταχεία διαδικασία μπορεί να λειτουργήσει σωστά από άποψη διασφάλισης των δικαιωμάτων του

---

²⁰² Όπως αναφέρει και η Συμεωνίδου – Καστανίδου «αν ωστόσο μόνο το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στον τόπο εκτέλεσης θα έπρεπε να εξασφαλιστεί, δε θα χρειαζόταν καν ειδική διάταξη, αφού ως προς αυτόν θα ίσχυαν ούτως ή άλλως οι γενικοί κανόνες. Η ειδική ρύθμιση είναι αναγκαία αν πρόκειται να διευρυνθούν τα δικαιώματα του ατόμου σε βάρος του οποίου εκκρεμεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, λόγω της ιδιαίτερα ευάλωτης θέσης στην οποία βρίσκεται εκείνος που πρόκειται να παραδοθεί σε άλλο κράτος για να δικαστεί», ό.π., σελ. 773.

²⁰³ Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο για την εφαρμογή, από το 2007, της απόφασης πλαισίου του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών {SEC(2011) 430 τελικό}, COM (2011) 175, της 11.4.2011.

εκζητούμενου, μόνο αν παρέχεται στον εκζητούμενο νομική υποστήριξη και στο κράτος μέλος έκδοσης και στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

4.8. Ένδικα βοηθήματα

Στην περίπτωση παραβίασης του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο προβλεπόταν στο άρθρο 13 της αρχικής πρότασης οδηγίας, ότι τα κράτη μέλη θα έπρεπε να διασφαλίζουν ότι «υπάρχει αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα». Αυτό το ένδικο βοήθημα θα είχε ως αποτέλεσμα «την επαναφορά του προσώπου στην ίδια θέση που θα βρισκόταν εάν δεν είχε διαπραχθεί η παραβίαση». Επίσης είχε οριστεί, στην παράγραφο 3 του άρθρου 13, ότι «οι καταθέσεις του υπόπτου ή κατηγορουμένου και τα αποδεικτικά στοιχεία που συλλέγονται κατά παράβαση του δικαιώματός του πρόσβασης σε δικηγόρο ή σε περιπτώσεις έγκρισης παρέκκλισης από το εν λόγω δικαίωμα, βάσει του άρθρου 8, δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται ως αποδείξεις εναντίον του σε κανένα στάδιο της διαδικασίας, εκτός εάν η χρήση αποδεικτικών στοιχείων αυτού του είδους δεν θα έθιγε τα δικαιώματα υπεράσπισης». Το άρθρο αυτό απηχούσε τη νομολογία του ΕΔΑΑ, σύμφωνα με την οποία, η επαναφορά του προσώπου στην κατάσταση που θα βρισκόταν, εάν δεν είχαν παραβιαστεί τα δικαιώματά του, είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος για την αποκατάσταση του δικαιώματος της ΕΣΔΑ για δίκαιη δίκη²⁰⁴. Μάλιστα ακόμα και αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι που δικαιολογούν κατ'εξάίρεση την άρνηση της πρόσβασης σε δικηγόρο, ο περιορισμός αυτός – όπως και αν δικαιολογείται- δεν μπορεί να θίγει υπερβολικά τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, τα οποία κατ' αρχήν θίγονται ανεπανόρθωτα, όταν ενοχοποιητικές καταθέσεις που λαμβάνονται κατά την αστυνομική ανάκριση, χωρίς πρόσβαση σε δικηγόρο, χρησιμοποιούνται για την καταδίκη του κατηγορουμένου²⁰⁵.

Στο τελικό σχέδιο της πρότασης οδηγίας δεν υπάρχει πλέον αντίστοιχη ρύθμιση. Στο άρθρο 11 της τελικής πρότασης οδηγίας προβλέπεται μόνο ότι τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος θα έχει αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα, στην περίπτωση που θα παραβιαστεί το

---

²⁰⁴ Βλ. υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, παρ. 72.

²⁰⁵ υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008, παρ. παρ. 55.

δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Στις αιτιολογικές σκέψεις που συνοδεύουν την πρόταση οδηγίας αναφέρεται μόνον ότι από τη στιγμή που μια υπόθεση φθάσει στο δικαστήριο, αυτό είναι το μόνο αρμόδιο να καθορίσει τη σημασία που έχουν οι δηλώσεις του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, οι οποίες έχουν γίνει μετά από την παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο²⁰⁶. Επομένως, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι τέτοιες δηλώσεις δεν είναι a priori αποκλεισμένες²⁰⁷.

III. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

A. Γενικές παρατηρήσεις

Στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο τόσο η δικονομική θέση του συνηγόρου υπεράσπισης, όσο και τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του στην ποινική δίκη ρυθμίζονται ατελώς, καθώς δεν υπάρχει κάποια σχετική ρητή πρόβλεψη. Η λειτουργία και η θέση του συνηγόρου υπεράσπισης καθορίζονται κυρίως από το άρθρο 96 ΚΠΔ και από τις διατάξεις των άρθρων 1 και 38 του Κώδικα περί Δικηγόρων (ν.δ. 3026/1954). Επαφίεται λοιπόν στην θεωρία και στην νομολογία η διερεύνηση της προβληματικής της νομικής θέσης του συνηγόρου υπεράσπισης²⁰⁸.

Το δικαίωμα συνηγόρου υπεράσπισης κατοχυρώνεται, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω από το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ και απορρέει από το δικαίωμα ακρόασης του κατηγορουμένου, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 6 του Συντάγματος.

---

²⁰⁶ Αιτιολογική σκέψη 38 της τελικής πρότασης οδηγίας στο Έγγραφο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8^{ης} Ιουνίου 2012, 10908/12.

²⁰⁷ Βλ. και Συμεωνίδου – Καστανίδου, ό.π., σελ. 774.

²⁰⁸ Βλ. και Κωνσταντινίδη, «Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη», 1992, σελ.

Το δικαίωμα αυτό του κατηγορουμένου ασκείται σε κάθε στάδιο της ποινικής δίκης, στην προκαταρκτική εξέταση, στην προδικασία και στην κύρια διαδικασία. Η παραβίαση του δικαιώματος στα στάδια της ποινικής δίκης επιφέρει σε κάθε περίπτωση απόλυτη ακυρότητα κατ'άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ. Συγκεκριμένα, το άρθρο 171 παρ 1 στοιχ. δ', όπως τροποποιήθηκε με το νόμο 3904/2010, ορίζει: «*Ακυρότητα που λαμβάνεται και αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη προκαλείται: 1) Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν: ...δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.*». Συνεπώς, η παραβίαση του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης, προκαλεί απόλυτη ακυρότητα η οποία ιδρύει τον από το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Α' Κ.Π.Δ. λόγο αναιρέσεως²⁰⁹.

Επιπλέον, το άρθρο 525 παρ. 1 περ. 5, ορίζει ότι «*Η ποινική διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα....5. Αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόσθηκε²¹⁰*».

Με την ανωτέρω προσθήκη στο άρθρο 525 ΚΠΔ, αποτυπώνεται η ανάγκη της συμμόρφωσης της Ελλάδας με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, κάτι το οποίο θεσπίζεται και με το άρθρο 46 παρ. 1 της ΕΣΔΑ το οποίο ορίζει ότι «*Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς τις οριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου επί των διαφορών στις οποίες είναι*

---

²⁰⁹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1434/2007

²¹⁰ Η περ. 5 της παρ. 1 προστέθηκε με το άρθρο 11 του Ν. 2865/2000 (ΦΕΚ Α 271). Επίσης στο άρθρο 525^Α ορίζεται ότι «*επανάληψη της διαδικασίας κατά το μέρος που κρίθηκε ότι το Δημόσιο δεν υπέχει υποχρέωση σε αποζημίωση ή επιδικάσθηκε ανεπαρκής αποζημίωση στις περιπτώσεις του άρθρου 533 μπορεί να ζητήσει εκείνος που ζημιώθηκε, εφόσον έχει διαπιστωθεί με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παραβίαση, εκ μέρους του Ελληνικού Κράτους, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά τη διαμόρφωση της οικείας κρίσης*».

διάδικοι». Επομένως, σε περίπτωση παραβίασης αυτής της υποχρέωσης προκαλείται νέα παραβίαση της ΕΣΔΑ, η οποία έχει ως συνέπεια την καταδίκη της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ²¹¹.

B. Διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης

1. Διορισμός συνηγόρου κατ' επιλογήν

Στο άρθρο 96 ΚΠΔ προβλέπεται το δικαίωμα διορισμού συνηγόρου, σύμφωνα με το οποίο *«κάθε διάδικος δεν μπορεί να αντιπροσωπεύεται ή να συμπαρίσταται στην ποινική διαδικασία με περισσότερους από δύο συνηγόρους στην προδικασία και τρεις στο ακροατήριο»*. Όπως ορίζεται στην παράγραφο 2 του άρθρου *«ο διορισμός συνηγόρου του κατηγορουμένου ή άλλου διαδίκου γίνεται: α) με προφορική δήλωση που καταχωρίζεται στα πρακτικά ή στην έκθεση κατά την απολογία του κατηγορουμένου ή στην κατάθεση του διαδίκου ως μάρτυρα, β) με έγγραφη δήλωση κατά τις διατυπώσεις του άρθρου 42 παρ. 2 εδ. β' και γ'²¹²....»* Ο διορισμός παρέχει στο συνήγορο την εξουσία να εκπροσωπεί το διάδικο σε όλες τις διαδικαστικές πράξεις που αφορούν την συγκεκριμένη ποινική υπόθεση, εκτός αν η πληρεξουσιότητα παρέχεται για ορισμένες μόνο από τις πράξεις αυτές. Η γενική

---

²¹¹ Η νομολογία του Αρείου Πάγου, π.χ. στην απόφαση ΑΠ 1613/2010, στην οποία γίνεται δεκτό ότι η επανάληψη της διαδικασίας «τελεί υπό την αυτονόητη προϋπόθεση, ότι η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παραβίαση του δικαιώματος του αιτούντος επηρέασε, και μάλιστα αρνητικά, την κρίση του ποινικού δικαστηρίου, η δε επανόρθωση της βλάβης αυτού (του αιτούντος) μπορεί να επιτευχθεί με την επανάληψη της διαδικασίας», θεωρείται εσφαλμένη, καθώς τέτοια προϋπόθεση δεν συνάγεται από την ερμηνεία της ΕΣΔΑ, αλλά και ούτε στην απόφαση αυτή παρατίθεται κάποιο επιχείρημα που να δικαιολογεί αυτή την κρίση. Σύμφωνα με τον Καρρά παραβλέπεται, ότι κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, «η διαπίστωση για την παραβίαση ενός δικαιώματος, που αφορά στον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, εξαρτάται από όλες τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, ύστερα από στάθμιση των συνολικών περιστάσεων», δηλαδή από το σύνολο της διαδικασίας, επομένως η περαιτέρω εξέταση και απόκλιση της από τα δικαστήρια της χώρας εφαρμογής της είναι περιττή. Ορθώς, βέβαια, γίνεται δεκτό, στην ΑΠ 988/2010, ότι η παράβαση της «λογικής προθεσμίας» του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, δεν αποτελεί λόγο για την επανάληψη της διαδικασίας, καθώς σε αυτή την περίπτωση η ουσία της υπόθεσης δεν επηρεάζεται και πρόκειται για μια «εξωτερική τυπική παράβαση». Βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 1019-1020.

²¹² «Το έγγραφο της πληρεξουσιότητας μπορεί να δοθεί και με απλή έγγραφη δήλωση. Η γνησιότητα της υπογραφής του εντολέα πρέπει να βεβαιώνεται από οποιαδήποτε δημόσια, δημοτική ή κοινοτική αρχή ή δικηγόρο»

πληρεξουσιότητα περιλαμβάνει την άσκηση ενδίκων μέσων, εφόσον αυτό μνημονεύεται ρητά».

Όπως προαναφέρθηκε, από το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ, απορρέει το δικαίωμα του κατηγορουμένου να αναθέτει την υπεράπισή του σε συνήγορο της επιλογής του και αυτή ακριβώς η ελεύθερη επιλογή του συνηγόρου αποτελεί το καθοριστικό στοιχείο για την άσκηση του δικαιώματος διορισμού συνηγόρου, καθώς τότε μόνο υπάρχει η απαραίτητη σχέση εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του συνηγόρου²¹³. Ο περιορισμός που υπάρχει στον αριθμό των δικηγόρων σε δύο στην προδικασία, έναντι των τριών στο ακροατήριο δεν συνεπάγεται παραβίαση του δικαιώματος ακρόασης του κατηγορουμένου, αφού σε κάθε περίπτωση με αυτόν τον αριθμό δικηγόρων ασκείται αποτελεσματικά η υπεράσπιση του²¹⁴.

Επίσης, από τη διάταξη της παραγράφου 3γ) του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ απορρέει και το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ζητήσει, εφόσον δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορο, να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν, όταν ενδείκνυται από το συμφέρον της δικαιοσύνης²¹⁵.

2. Αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου

Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής του δικηγόρου που θέλει να τον υπερασπιστεί. Ωστόσο, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, που προβλέπονται ρητά στον ΚΠΔ, ο διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης είναι υποχρεωτικός. Ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης, συγκεκριμένα, προβλέπεται²¹⁶ α) στις περιπτώσεις των

---

²¹³ Βλ. Μαγκάκη, «Ο συνήγορος. Μια παραδοσιακή κατάκτηση του πολιτισμού», 2004, σελ. 16 επ.

²¹⁴ Στην σπάνια περίπτωση, όπου λόγω του υπερβολικού όγκου της δικογραφίας οι δύο συνήγοροι δεν επαρκούν για την μελέτη και την προετοιμασία της υπεράσπισης, γίνεται δεκτό ότι δεν πρέπει να ισχύει ο ανωτέρω περιορισμός. Βλ. Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2011, σελ. 379.

²¹⁵ Ο Καρράς αναφέρει ότι το δικαίωμα αυτό του κατηγορουμένου απορρέει από το δικαίωμα ακρόασης, επομένως σε όλες τις περιπτώσεις που επιβάλλεται ο διορισμός δικηγόρου σύμφωνα με το δικαίωμα ακρόασης, το συμφέρον της δικαιοσύνης αντίστοιχα επιβάλλει αυτόν το διορισμό, βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 378.

²¹⁶ Βλ. και Τσιλώνη, «ο Αυτεπαγγέλτως Διοριζόμενος Συνήγορος και το Δικαίωμα Αναβολής ή Διακοπής της Δίκης», σε Ποινικά Χρονικά ΝΗ/2008, σελ. 758-763 και σε http://www.intellectum.org/articles/other/Poinika_Xronika_2008_Victor_Tsilonis.pdf.

άρθρων 344 και 348 ΚΠΔ, όταν ο κατηγορούμενος εμφανιστεί αλλά αποχωρήσει κατά τη διάρκεια της δίκης λόγω σοβαρής διαταραχής της υγείας του ή άλλων λόγων και αφορά δίκη για κακούργημα, β) στο άρθρο 200 ΚΠΔ, όταν προκύψει το ζήτημα υποβολής του κατηγορουμένου σε ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, γ) στο άρθρο 100 παρ. 3 ΚΠΔ, όταν ο κατηγορούμενος ζητήσει ρητά τον διορισμό συνηγόρου από τον ανακριτή²¹⁷, δ) στο άρθρο 423 ΚΠΔ, όταν ο συλληφθείς-κατηγορούμενος για αυτόφωρα πλημμελήματα το ζητήσει από το αρμόδιο δικαστήριο, και μάλιστα να αναβάλει τη συζήτηση σε ρητή δικάσιμο, που δεν πρέπει να απέχει περισσότερο από τρεις ημέρες, για να προετοιμάσει ο κατηγορούμενος την υπεράσπισή του, ε) στο άρθρο 448 παρ. 1 εδ. β' ΚΠΔ, όταν ο συλληφθείς ζητήσει το διορισμό συνηγόρου στη συζήτηση για την έκδοσή του, και στ) στα άρθρα 340 παρ. 1, 376 και 402 ΚΠΔ, όταν ο κατηγορούμενος δικάζεται για μία ή περισσότερες κακούρηματικές πράξεις και δεν έχει συνήγορο.

Περαιτέρω, στο άρθρο 7 του ν. 3226/2004²¹⁸, ορίζεται ότι η παροχή νομικής βοήθειας σε ποινικές υποθέσεις συνίσταται στο διορισμό συνηγόρου και ότι *«συνήγοροι ορίζονται υπέρ κατηγορουμένου: α) για κακούργηματα, κατά το στάδιο της ανάκρισης και κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, β) για*

---

²¹⁷ Όταν, δηλαδή, διενεργείται κύρια ανάκριση, ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον ανακριτή τον διορισμό δικηγόρου. Ο διορισμός συνηγόρου είναι υποχρεωτικός, ανεξάρτητα από το αν ο κατηγορούμενος διαθέτει τα οικονομικά μέσα να τον πληρώσει ή αν ο διορισμός αυτός επιβάλλεται από το συμφέρον της δικαιοσύνης, καθώς τεκμαίρεται ότι λόγω της σοβαρότητας των εγκλημάτων για τα οποία διενεργείται κύρια ανάκριση, επιβάλλεται ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου. Το ανωτέρω θα πρέπει να γίνεται δεκτό ότι ισχύει και στην προκαταρκτική εξέταση που ενεργείται σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 2 ΚΠΔ ή στην προανάκριση χωρίς εισαγγελική παραγγελία κατά το άρθρο 243 παρ. 2, καθώς αυτό επιβάλλεται από το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ αλλά και από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος που ορίζει ότι *«καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματά ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει»*, βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 382-383.

²¹⁸ Ν. 3226/2004 «Παροχή Νομικής Βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 24/4-2-2004. Τον πυρήνα του θεσμού της νομικής βοήθειας αποτελεί ο κανόνας ότι κανείς δεν πρέπει να στερείται της άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του, και κυρίως του δικαιώματος αποτελεσματικής υπεράσπισης ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων, βλ. Συμεωνίδη, «Ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου σύμφωνα με τον ΚΠΔ, υπό το πρίσμα του Ν. 3226/2004, σε Ποινικό Λόγο 2004, σελ. 1485-1505.

πλημμελήματα αρμοδιότητας Τριμελούς Πλημμελειοδικείου για τα οποία προβλέπεται ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον έξι (6) μηνών, κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, γ) για εφέσεις κατ' αποφάσεων Τριμελούς Εφετείου Κακουρηγημάτων, Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου, Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και για παράσταση κατά την εκδίκαση αυτών ενώπιον του δευτεροβάθμιου Δικαστηρίου εφόσον πρωτοδίκως έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών, δ) για αναιρέσεις κατ' αποφάσεων των ως άνω Δικαστηρίων και κατ' αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου, του Πενταμελούς Εφετείου και του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον ενός έτους, ε) για αιτήσεις επαναλήψεως της διαδικασίας υπέρ καταδικασμένου, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών....Συνήγοροι ορίζονται και για σύνταξη και υποβολή έγκλησης και για παράσταση πολιτικής αγωγής σε κάθε βαθμό σε θύματα βασανιστηρίων και άλλων προσβολών της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας (Π.Κ. 137 Α και Β), διακρίσεων και παραβιάσεων της ίσης μεταχείρισης, εγκλημάτων κατά της ζωής, κατά της προσωπικής ελευθερίας και της γενετήσιας ελευθερίας, οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, κατά της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων, σωματικών βλαβών και εγκλημάτων σχετικών με το γάμο και την οικογένεια, και εφόσον πρόκειται για κακουργήματα ή για πλημμελήματα αρμοδιότητας τριμελούς πλημμελειοδικείου για τα οποία απειλείται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών²¹⁹».

---

²¹⁹ Στις περιπτώσεις αυτές ο δικαιούχος έχει υποχρέωση να αποδεχθεί το συνήγορο που του διορίστηκε και ο διορισμός ισχύει μέχρι την οριστική περάτωση της δίκης ή της διαδικαστικής ενέργειας στον ίδιο βαθμό δικαιοδοσίας, καθώς και για την άσκηση ένδικου μέσου(παρ. 5 και 6 αντίστοιχα του άρθρου 7 του ν. 3236/2004) . Προβληματική, ωστόσο, είναι η πρόβλεψη της υποχρέωσης αποδοχής του συνηγόρου, καθώς σαφώς έρχεται σε αντίθεση με όσα κατοχυρώνονται στην παρ. 6 παρ. 3γ της ΕΣΔΑ και του άρθρου 14 παρ. 3 του ΔΣΑΠΔ. Από το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής του συνηγόρου υπερασπίσεώς του, απορρέει η δυνατότητα να «αντικαθιστά και να παύει οποτεδήποτε τον συνήγορο που τον υπερασπίζεται, ανεξάρτητα από το αν ο ίδιος έδωσε την αρχική εντολή την οποία και ανακαλεί ή αν το δικαστήριο τον διόρισε υποχρεωτικά, είτε ύστερα από αίτημα του κατηγορουμένου, είτε αυτεπαγγέλτως». Επομένως, ο διορισμένος από τα δικαιοδοτικά όργανα δικηγόρος μπορεί ανά πάσα στιγμή να αντικατασταθεί από συνήγορο της επιλογής του κατηγορουμένου, ο κατηγορούμενος δε έχει τη δυνατότητα εναντίωσης στον διορισμό συνηγόρου που έγινε από τα δικαιοδοτικά όργανα, ακόμα και χωρίς να διορίσει άλλον στην θέση του, βλ. σχετ. Συμεωνίδη, ό.π., σελ. 1501-1502.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι όταν κάποιο πρόσωπο κατηγορείται για κακούργημα ή εμπίπτει στις ανωτέρω συγκεκριμένες περιπτώσεις, το Δικαστήριο υποχρεούται να προβεί στον διορισμό συνηγόρου υπεράσπισης στον κατηγορούμενο, σύμφωνα και με το συμφέρον της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Προϋπόθεση του διορισμού βέβαια, είναι ο κατηγορούμενος να είναι παρών κατά τη δικάσιμο, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για κακούργημα ή για πλημμέλημα. Ακόμα, δηλαδή και στην περίπτωση κακουργήματος, ο Πρόεδρος του δικαστηρίου δεν μπορεί να προβεί αυτεπαγγέλτως στον διορισμό δικηγόρου, αν ο κατηγορούμενος που κλητεύθηκε νόμιμα δεν εμφανιστεί στη δίκη²²⁰. Οι ανωτέρω περιπτώσεις που αναφέρονται στον ΚΠΔ αυτεπάγγελτου διορισμού του συνηγόρου υπεράσπισης, δεν αποσκοπούν στον περιορισμό του δικαιώματος του κατηγορουμένου για την εκλογή και τον διορισμό συνηγόρου υπεράσπισης, αλλά με αυτές αντιμετωπίζεται το ζήτημα της εκπροσώπησης του κατηγορουμένου, όταν αυτός είναι απών σε δίκη που συνεχίζεται για κακούργημα²²¹. Επομένως, σε αυτές τις περιπτώσεις, όταν εμφανιστεί ο κατηγορούμενος, το δικαστήριο υποχρεούται πλέον να παύσει τον αυτεπαγγέλτως διορισθέντα δικηγόρο και να διορίσει τον δικηγόρο που επιθυμεί ο κατηγορούμενος. Σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όταν πρόκειται για κακουργήματα και ο κατηγορούμενος είναι παρών, οι προϋποθέσεις για τον αυτεπάγγελτο διορισμό συνηγόρου, κατά τα άρθρα 340 παρ. 1, 376 και 402 ΚΠΔ, είναι το να αφορά η κατηγορία κακούργημα και ο κατηγορούμενος να μην έχει συνήγορο²²². Μάλιστα, ο διορισμός

---

²²⁰ Βλ. Μοίρα, «Ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου παρά τη θέληση του κατηγορουμένου κάτω από το πρίσμα της εφαρμοσμένης ποινικής δικονομίας», 1993, σελ. 25. Όπως σημειώνει ο ίδιος συγγραφέας, η περίπτωση αυτή είναι διαφορετική από εκείνη που εμφανίζεται ο κατηγορούμενος, αλλά αποχωρεί κατά τη διάρκεια της δίκης ή όταν δεν εμφανίζεται λόγω σοβαρής διαταραχής της υγείας του και επιθυμεί να εκπροσωπηθεί από συνήγορο υπεράσπισης στη δίκη που συνεχίζεται και η οποία αφορά κακούργημα. Στις τελευταίες περιπτώσεις διορίζεται αυτεπαγγέλτως συνήγορος υπεράσπισης να παρίσταται στην δίκη αντί για τον κατηγορούμενο εάν ο κατηγορούμενος δεν έχει συνήγορο ή αν ο αρχικά διορισμένος συνήγορος αποχωρήσει.

²²¹ Όπως αναφέρει ο Μοίρας, πρόκειται για «διεύρυνση των περιπτώσεων, που επιτρέπεται η παράσταση δικηγόρου – συνηγόρου, ως εκπροσώπου του κατηγορουμένου, χωρίς την αυτοπρόσωπη παρουσία του τελευταίου..», Βλ. Μοίρα, *ό.π.*, σελ. 25-26

²²² Η τρίτη προϋπόθεση που απαιτείτο ήταν το αίτημα του κατηγορουμένου για τον διορισμό δικηγόρου. Ωστόσο, από τον συνδυασμό των άρθρων του ΚΠΔ συνάγεται ότι αυτή η προϋπόθεση σήμερα έχει πλέον καταργηθεί, παρά το ότι στο άρθρο 376 υπάρχει ακόμα αυτή η διατύπωση, βλ.

συνηγόρου υπεράσπισης επιβάλλεται τόσο για τον κατηγορούμενο που δεν διαθέτει τα οικονομικά μέσα για να πληρώσει τον συνήγορο υπεράσπισης και έχει ζητήσει τον διορισμό συνηγόρου, όσο και για τον κατηγορούμενο που δεν επιθυμεί να τον υπερασπιστεί συνήγορος²²³.

Ειδικά στα κακούργηματα, παρά την υποχρέωση, λόγω της σοβαρότητας του αδικήματος, διορισμού συνηγόρου υπεράσπισης, μετά την πρόσφατη τροποποίηση²²⁴ του άρθρου 340 ΚΠΔ, ορίζεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 340 ότι: *«Ο κατηγορούμενος οφείλει να εμφανίζεται αυτοπροσώπως στο ακροατήριο κατά τη συζήτηση, μπορεί να διορίζει δικηγόρο ως συνήγορο για την υπεράσπισή του. Στα κακούργηματα ο πρόεδρος του δικαστηρίου διορίζει, από πίνακα που καταρτίζει κάθε χρόνο τον Ιανουάριο το διοικητικό συμβούλιο του οικείου δικηγορικού συλλόγου, υποχρεωτικά συνήγορο στον κατηγορούμενο που δεν έχει συνήγορο. Αν ο κατηγορούμενος αρνηθεί την υπεράσπισή του από το διορισμένο συνήγορο, ο πρόεδρος του δικαστηρίου διορίζει σε αυτόν άλλο συνήγορο από τον ίδιο πίνακα. Σε περίπτωση νέας άρνησης του κατηγορουμένου, το δικαστήριο προβαίνει στην εκδίκαση της υπόθεσης του κακούργηματος χωρίς διορισμό συνηγόρου....Σε δίκες για κακούργημα, οι οποίες λόγω της σοβαρότητας και του αντικειμένου τους πρόκειται να έχουν μακρά διάρκεια, ο πρόεδρος του δικαστηρίου διορίζει με την ίδια διαδικασία στον κατηγορούμενο που δεν έχει*

σχετ. Γσιλώνη, ό.π., υποσημείωση (11). Όπως αναφέρει ο ίδιος, στο παρελθόν, δηλαδή πριν την ψήφιση του ν. 3090/2002, ο πρόεδρος του δικαστηρίου, όταν εμφανιζόταν ενώπιον του ένας κατηγορούμενος για κακούργηματικές πράξεις, βάσει της αρχής της δικαστικής βοήθειας προς τον κατηγορούμενο, τον ρωτούσε συνήθως αν έχει δικηγόρο. Στην περίπτωση που η απάντηση ήταν αρνητική, διόριζε στον κατηγορούμενο δικηγόρο, από απ'όσους παρίσταντο στο δικαστήριο, ασχέτως εάν ήταν εγγεγραμμένοι στον ετήσιο κατάλογο του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου, παρόλο που δεν είχε υποβληθεί αίτημα από τον κατηγορούμενο. Αυτή η πρακτική με τον καιρό παγιώθηκε και με την τροποποίηση του άρθρου 340 παρ. 1 με το άρθρο 7 παρ. 4 του ν. 3090/2002, με το οποίο προβλέφθηκε ρητά ότι ο διορισμός συνηγόρου σε κακούργημα είναι υποχρεωτικός.

²²³ Βέβαια, σύμφωνα και με την ΕΣΔΑ, ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να υπερασπιστεί τον εαυτό του και ο ίδιος, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3γ) της ΕΣΔΑ. Ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου παρά τη θέληση του κατηγορουμένου δικαιολογείται μεν από το συμφέρον της Πολιτείας για μια «δίκαιη διεξαγωγή της δίκης», ωστόσο όταν δεν λαμβάνεται υπόψη η βούληση του κατηγορουμένου, η πράξη διορισμού συνηγόρου, όπως αναφέρει ο Μοίρας, «μετατρέπεται σε πράξη επιβολής». Βλ. Μοίρας, ό.π., σελ. 38 επ.

²²⁴ Με την παρ. 4 του άρθρου 33 του ν. 4055/2012 (Α' 51/12.3.2012).

συνήγορο δύο ή τρεις συνηγόρους από τον ίδιο πίνακα. Ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να αρνηθεί την υπεράσπισή του από το συνήγορο ή τους συνηγόρους που διορίστηκαν από τον πρόεδρο, μπορεί όμως με αιτιολογημένη αίτησή του να ζητήσει από το δικαστήριο την ανάκληση του διορισμού ενός μόνο συνηγόρου, οπότε η υπεράσπιση συνεχίζεται από τους λοιπούς, εφόσον είχαν διοριστεί περισσότεροι από ένας». Η τροποποίηση αυτή του άρθρου 340 αποσκοπεί στην αποτροπή της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος του κατηγορουμένου να αρνηθεί την υπεράσπισή του από το συνήγορο που έχει διοριστεί, έχοντας ως σκοπό την παρέκλυση και καθυστέρησης της επ' ακροατηρίω διαδικασίας²²⁵, προσβάλλοντας κατ'αυτόν τον τρόπο την αρχή της οικονομίας στην ποινική δίκη²²⁶. Στο άρθρο 340 πλέον ορίζεται ότι, αν ο κατηγορούμενος αρνηθεί την υπεράσπισή του από τον συνήγορο που έχει διοριστεί, ο πρόεδρος του δικαστηρίου διορίζει σε αυτόν άλλον συνήγορο από τον ίδιο πίνακα.

Πριν την τροποποίηση του άρθρου με τον ν. 4055/2012 δεν προβλεπόταν αυτό το δικαίωμα άρνησης του κατηγορουμένου, επομένως μπορεί να θεωρηθεί ότι η νέα ρύθμιση προστατεύει πληρέστερα και πιο αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, έτσι ώστε να μπορεί να εκπροσωπείται από συνήγορο της επιλογής του²²⁷. Στην περίπτωση, ωστόσο, νέας άρνησης, το Δικαστήριο προχωρά στην εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς συνήγορο. Όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 4055/2012 «αυτό ανταποκρίνεται στις ανάγκες εκδίκασης της υπόθεσης και επειδή η συνεχής άρνηση του κατηγορουμένου να αποδεχθεί τον διορισμένο από το δικαστήριο συνήγορο, οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην παράλυση της διαδικασίας στο ακροατήριο και τελικά στη ματαίωση της εκδίκασης της υπόθεσης²²⁸». Όμως, η τροποποίηση αυτή σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το δικαστήριο μπορεί να προχωρήσει στην εκδίκαση κακούργηματος χωρίς ο κατηγορούμενος να έχει συνήγορο υπεράσπισης είναι κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 6 παρ. 3 γ) της

---

²²⁵ Μαργαρίτης, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ'άρθρο, τόμος δεύτερος (άρθρα 305-603), σελ. 1494.

²²⁶ Βλ. Καρρά, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2011, σελ. 47.

²²⁷ Μαργαρίτης, ό.π., σελ. 1494.

²²⁸ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου: «Για τη δίκαιη δίκη και την εύλογη διάρκεια αυτής», σελ. 12.

ΕΣΔΑ²²⁹, αλλά και ~~των~~ τα άρθρα 14 παρ. 3 περ δ ΔΣΑΠΔ, και 47 ΧΘΔ της ΕΕ. Η ορθότητα αυτής της νομοθετικής επιλογής σχετικά με την υποχρεωτική παράσταση συνηγόρου, παρά τη θέληση του κατηγορουμένου είναι αμφιλεγόμενη²³⁰.

Το οριζόμενο στη διάταξη του άρθρου 340 παρ. 1, ότι «στα κακουργήματα ο πρόεδρος του δικαστηρίου διορίζει, από πίνακα που καταρτίζει κάθε χρόνο τον Ιανουάριο το διοικητικό συμβούλιο του οικείου δικηγορικού συλλόγου, υποχρεωτικά συνήγορο στον κατηγορούμενο που δεν έχει συνήγορο» είναι κάτι που αντιβαίνει στο άρθρο 6 παρ. 3 γ της ΕΣΔΑ αλλά και στο άρθρο 11 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στα οποία κατοχυρώνεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του ή να εκπροσωπηθεί από συνήγορο της δικής του επιλογής. Έχει υποστηριχθεί βέβαια²³¹, ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να προχωρά στην εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς διορισμό συνηγόρου στον κατηγορούμενο, μόνο αν κρίνει ότι η άρνηση του κατηγορουμένου για τον αυτεπαγγέλτως διορισμένο συνήγορο γίνεται καταχρηστικά και αδικαιολόγητα, με απώτερο στόχο της καθυστέρησης εκδίκασης της υπόθεσης. Στην αντίθετη περίπτωση, που η άρνηση κρίνεται δικαιολογημένη και εύλογη, όπως όταν ο κατηγορούμενος διαφωνεί με τον συνήγορο που του έχει διοριστεί σε βασικά σημεία της υπεράσπισής του, κάτι το οποίο μπορεί να διαφανεί κατά τη διάρκεια του δεκαήμερου, πριν από τη

---

²²⁹ Την αντίθεσή τους μάλιστα τόσο στον υποχρεωτικό διορισμό δικηγόρου σε κακούργημα, χωρίς τη θέληση του κατηγορουμένου όσο και στην εκδίκαση κακουργήματος χωρίς δικηγόρο, εξέφρασε η Ολομέλεια των προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος την 6/2/2012. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, «υποχρεωτικός διορισμός δικηγόρου σε κακούργημα, χωρίς τη θέληση του κατηγορούμενου και εκδίκαση κακουργήματος χωρίς δικηγόρο δεν νοείται (αρθρ 6 παρ 1 και 3 περ γ της ΕΣΔΑ, αρθρ 14 παρ 3 περ δ ΔΣΑΠΔ, αρθρ. 47 ΧΘΔ της ΕΕ). Τυχόν καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων αυτών εκ μέρους του κατηγορούμενου (της καταχρηστικότητας νοούμενης ως αυτόνομης έννοιας του Συντάγματος, της ΕΣΔΑ, του ΔΣΑΠΔ, και του πρωτογενούς Ενωσιακού Δικαίου) αντιμετωπίζεται μόνο στα πλαίσια του άρθρου 25 παρ 3 του Συντ. από το Δικαστήριο με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του και όχι “μηχανιστικά” από τον σε
νομοθέτη»

www.dslar.gr/index.php?option=comcontent&view=article&id=645:eisigisidikeidiki090212&catid=41:news&Itemid=135

²³⁰ Βλ. Τσιλώνη, ό.π.

²³¹ Βλ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 1495

συνεδρίαση του Δικαστηρίου²³², από την επικοινωνία μεταξύ του συνηγόρου και του κατηγορουμένου.

Επιπλέον, η διάταξη του άρθρου 376 ΚΠΔ με τον τίτλο «Αυτεπάγγελτος Διορισμός Συνηγόρου», ορίζει ότι «σε περίπτωση που η κατηγορία αφορά κακούργημα, αν ο κατηγορούμενος δεν έχει συνήγορο και υποβάλλει σχετικό αίτημα, ο πρόεδρος διορίζει συνήγορό του, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 340 παρ. 1, και θέτει στη διάθεσή του τη δικογραφία (άρθρ. 325)²³³». Η διατύπωση αυτή του άρθρου 376 έχει χαρακτηριστεί άστοχη²³⁴ και βασική ρύθμιση παραμένει αυτή του άρθρου 340 παρ. 1, στην οποία και παραπέμπει το άρθρο και στην οποία επιβάλλεται ο διορισμός δικηγόρου χωρίς αίτημα του κατηγορουμένου καθώς και στο άρθρο 402 εδ.α'ΚΠΔ, όπου ορίζεται ότι «οι διατάξεις των άρθρων 375 και 376 εφαρμόζονται και στη διαδικασία του μικτού ορκωτού δικαστηρίου για κακούργημα».

Όσον αφορά την διάρκεια της ιδιότητας του αυτεπαγγέλτως διοριζόμενου δικηγόρου, αυτή διαρκεί όσο διαρκεί η ιδιότητα του κατηγορουμένου, συμπεριλαμβάνοντας και την άσκηση ενδίκων μέσων μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης, όχι όμως και την περίπτωση της επανάλιψης της διαδικασίας του άρθρου 525 ΚΠΔ²³⁵.

Επιπλέον, ο αυτεπαγγέλτως διοριζόμενος δικηγόρος, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 4 του Κώδικα Δικηγόρων, δεν έχει δυνατότητα άρνησης του διορισμού του, αλλά μόνο για «λόγους υγείας ή οικογενειακής ανάγκης ή ανωτέρας βίας, απαλλάσσεται της υποχρέωσης παροχής της αιτουμένης υπηρεσίας, εφ' όσον οι προβαλλόμενοι λόγοι κρίνονται βάσιμοι υπό του Δικαστηρίου».

---

²³² Όπως ορίζεται πλέον στο άρθρο 340 παρ. 1 ΚΠΔ, ο Εισαγγελέας, δέκα τουλάχιστον μέρες πριν την συνεδρίαση, διορίζει συνήγορο από τον Πίνακα και θέτει στη διάθεσή του την δικογραφία, επομένως κατά το διάστημα αυτό έχει τη δυνατότητα επικοινωνίας και συνεννόησης με τον πελάτη-κατηγορούμενο.

²³³ Η διατύπωση αυτή είναι «παραπλανητική», καθώς πλέον ο διορισμός του δικηγόρου γίνεται υποχρεωτικά στην περίπτωση αυτή, χωρίς να υποβληθεί αίτημα από τον κατηγορούμενο, βλ. Τσιλώνη ό.π.

²³⁴ Βλ. Μαργαρίτη, «Άρθρο 432 παρ. 2 ΚΠΔ: Αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου-εκπροσώπηση κατηγορουμένου από συνήγορο», σε Ποινική Δικαιοσύνη 11/2006, σελ. 1291 (1290-1296).

²³⁵ Βλ. Τσιλώνη, ό.π.

Γ. Συστατικοί όροι αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος

1. Λήψη αντιγράφων της δικογραφίας

Το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης περιλαμβάνει και το δικαίωμα του κατηγορουμένου να λάβει γνώση ο ίδιος, ή ο συνήγορός του, του κατηγορητηρίου²³⁶ και όλων των εγγράφων της ανάκρισης²³⁷ και να ζητήσει με αίτησή του και δαπάνη του²³⁸ αντίγραφα, τα οποία υποχρεούται ο ανακριτής να του χορηγήσει, μόλις ο κατηγορούμενος προσέλθει ενώπιον του κατόπιν κλήτευσης ή προσαχθεί για απολογία, όπως ορίζεται στο άρθρο 101 παρ.1 ΚΠΔ²³⁹. Το ίδιο δικαίωμα βέβαια, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, δεν το έχει

---

²³⁶ Η αναφορά του κατηγορητηρίου ανάμεσα στα έγγραφα που υποχρεούται ο ανακριτής να ανακοινώσει στον κατηγορούμενο και τα οποία μπορούν ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του να μελετήσουν και να τους χορηγηθούν αντίγραφα, έγινε με την τροποποίηση με το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 2408/1996 και ως δικαιολογητική βάση είχε την ανάγκη κατοχύρωσης του δικαιώματος του κατηγορουμένου «να λαμβάνει πλήρη γνώση όχι μόνο των άλλων εγγράφων της ανάκρισης αλλά και του κατηγορητηρίου», κατά τα οριζόμενα στην Εισηγητική Έκθεση του νόμου. Με αυτή την προσθήκη, όπως αναφέρεται και στην Έκθεση της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών της Βουλής, τίθεται φραγμός στην πρακτική κατά την οποία ο κατηγορούμενος καλείται να απολογηθεί χωρίς να έχει υπόψη του διατυπωμένο κατηγορητήριο, κάτι που αντιτίθεται στις διατάξεις της ποινικής δικονομίας και της ΕΣΔΑ. Μάλιστα, στην υπ' αριθμ. 2718/1999 εγκύκλιο του Εισαγγελέα του Α.Π. επισημαίνεται ότι ο προανακριτές «θα αναγράφουν με σαφήνεια ολόκληρο το περιεχόμενο της κατηγορίας επί της οποίας καλείται ο κατηγορούμενος να απολογηθεί», βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 386.

²³⁷ Στα έγγραφα της ανάκρισης μάλιστα περιλαμβάνονται και οι απολογίες των συγκατηγορουμένων, βλ. Απόφαση υπ' αριθμ. 36/1988 του Εφετείου Θράκης, ΠοινΧρ ΛΗ', σελ. 423 επ..

²³⁸ Μάλιστα, θα πρέπει να γίνει δεκτό, ότι λόγω της σημασίας που έχει η λήψη αντιγράφων, σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να καταβάλει την δαπάνη τους, μπορεί να ζητήσει τη χορήγησή τους ατελώς μετά από αίτησή του στον ανακριτή.

²³⁹ Στα έγγραφα αυτά μάλιστα θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται και οι εκθέσεις επίδοσης κλήσεων ή αποφάσεων, καθώς και τα έγγραφα που αφορούν την αθωότητα ή την ενοχή του κατηγορουμένου, ακόμη και στην κατ' ανάθεση διενεργούμενη ανάκριση κατά το άρθρο 249 παρ. 2 εδ. β' ΚΠΔ, αλλιώς ο κατηγορούμενος στερείται το δικαίωμα ακρόασης και πληροφόρησής του για το περιεχόμενο της δικογραφίας. Η υποχρέωση αυτή του ανακρίνοντος προκύπτει από το άρθρο 6 παρ. 3 α) και β) της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο προβλέπεται και το δικαίωμα σε

ο συνήγορος, όταν ο κατηγορούμενος είναι φυγόδικος ή είναι αγνώστου διαμονής, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 101 παρ. 1 ΚΠΔ η ανακοίνωση των εγγράφων της ανάκρισης γίνεται από τον ανακριτή μόλις ο κατηγορούμενος μετά την κλήτευσή του εμφανιστεί ή οδηγηθεί σ' αυτόν²⁴⁰. Το ίδιο δικαίωμα λήψης γνώσεως των εγγράφων και αιτήσεως αντιγράφων παρέχεται στον συνήγορο και τον κατηγορούμενο και όταν κληθεί ο κατηγορούμενος ξανά σε συμπληρωματική απολογία, σύμφωνα με το άρθρο 101 παρ. 2 ΚΠΔ.

Επίσης, κατά την διενέργεια κύριας ανάκρισης, η οποία έχει διαρκέσει πάνω από μήνα από την αρχική απολογία ή κάθε μεταγενέστερη απολογία, ο συνήγορος έχει το δικαίωμα να λαμβάνει γνώση, μία φορά το μήνα, των εγγράφων της ανάκρισης και να ζητά αντίγραφα τους. Για την άσκηση αυτού του δικαιώματος συντάσσεται κάθε φορά έκθεση από τον ανακριτή κάτω από την απολογία του κατηγορουμένου, κατά το άρθρ. 101 παρ. 2 εδ'α. Πάντως, όπως ορίζεται και στο άρθρο 101 παρ. 2 εδ'β, μετά το τέλος της ανάκρισης και προτού διαβιβαστεί η απολογία στον εισαγγελέα (άρθρο 308 παρ. 1), καλείται πάντοτε ο κατηγορούμενος να μελετήσει όλη τη δικογραφία και να λάβει αντίγραφα όλων των εγγράφων αυτής. Όπως ορίζει και το άρθρο 104 ΚΠΔ, τα ανωτέρω δικαιώματα τα έχει ο κατηγορούμενος και στην προανάκριση, ωστόσο στην περίπτωση αυτή δεν είναι υποχρεωτικό να τηρηθεί η διάταξη της δεύτερης περιόδου της παρ. 2 του άρθρου 101, δηλαδή δεν είναι υποχρεωτική η γνώση των εγγράφων και η λήψη αντιγράφων κάθε μήνα. Επομένως, το δικαίωμα γνώσης των εγγράφων της ανάκρισης και της λήψης αντιγράφων περιορίζεται μερικώς στην προανάκριση σε σχέση με την κύρια ανάκριση. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν έχει ο ανακριτής το δικαίωμα να διαβιβάσει τη δικογραφία στον εισαγγελέα, χωρίς να έχει ο κατηγορούμενος λάβει γνώση προηγουμένως κάθε ανακριτικής πράξης και αποδεικτικού μέσου που περιέχονται στην δικογραφία. Σε περίπτωση που ο ανακριτής μετά την κλήτευση του κατηγορουμένου διενεργήσει νέες ανακριτικές πράξεις ή συμπεριλάβει νέα έγγραφα στην δικογραφία, πρέπει να καλέσει τον κατηγορούμενο να λάβει γνώση²⁴¹.

δωρεάν μετάφραση των εγγράφων αυτών σε γλώσσα κατανοητή στον κατηγορούμενο, βλ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 434.

²⁴⁰ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 239

²⁴¹ Βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 389-390.

Εάν ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του στερηθούν του δικαιώματος πληροφόρησης, το οποίο περιλαμβάνει το δικαίωμα γνώσης της κατηγορίας και του αποδεικτικού υλικού, της λήψης αντιγράφων των εγγράφων, τότε προκαλείται απόλυτη ακυρότητα κατ'άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ, η οποία μπορεί να προταθεί έως την αμετάκλητη παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο κατά το άρθρο 173 παρ. 2 ΚΠΔ, ακόμη και για το βούλευμα που περατώνει την κύρια ανάκριση, θεμελιώνοντας λόγο αναίρεσης κατά το άρθρο 484 παρ. 1 α' ΚΠΔ²⁴².

2. Επικοινωνία υπόπτου και κατηγορουμένου με τον συνήγορο

Ο πυρήνας, του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου με συνήγορο, συνίσταται στην επικοινωνία του με αυτόν²⁴³, όπως συνάγεται και από το άρθρο 100 παρ. 4 στο οποίο ορίζεται ότι *«σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να απαγορευθεί η επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον συνήγορό του»*, καθώς σε περίπτωση που δεν προβλεπόταν κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε να ασκηθεί αποτελεσματικά το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο²⁴⁴. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον δικηγόρο του στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος έχει στερηθεί την ελευθερία του και κρατείται σε κάποιον τόπο κράτησης, εξαιτίας της δυσχερούς θέσης που βρίσκεται ο κατηγορούμενος, η οποία σίγουρα δυσκολεύει περισσότερο την επικοινωνία μεταξύ τους σε σχέση με κάποιον που είναι ελεύθερος²⁴⁵. Στην περίπτωση αυτή μπορεί να προβληθεί το επιχείρημα ότι ο κατηγορούμενος που έχει στερηθεί την ελευθερία του ευθύνεται ο ίδιος γι' αυτό, ωστόσο μπορεί μετέπειτα η κατάσταση αυτή να ανατραπεί καθώς η καταδίκη του δεν είναι αμετάκλητη ακόμα στο στάδιο αυτό. Επομένως,

---

²⁴² Βλ. και Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 435

²⁴³ Βλ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 433.

²⁴⁴ Βέβαια η επικοινωνία δεν σημαίνει ότι σε κάποια ερώτηση που απευθύνεται στον κατηγορούμενο μπορεί ο τελευταίος να συνεννοείται με τον δικηγόρο του για την απάντηση που θα δοθεί. Σύμφωνα και με τα οριζόμενα στο άρθρο 366 παρ. 3 ΚΠΔ, ο κατηγορούμενος μπορεί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας να συνεννοείται με το συνήγορό του, όχι όμως προκειμένου να δώσει απάντηση σε ερώτηση. Αν ο κατηγορούμενος αρνηθεί να απολογηθεί ή να απαντήσει σε ερώτηση, αυτό αναγράφεται στα πρακτικά., βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 383

²⁴⁵ βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 383

απαγορεύεται ο αποκλεισμός και περιορισμός της επικοινωνίας και μάλιστα η επικοινωνία θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι αποτελεσματική η άσκηση αυτού του δικαιώματος. Αυτό σημαίνει, ότι σύμφωνα και με τα όσα έχουν νομολογηθεί και από το ΕΔΔΑ, ο κατηγορούμενος πρέπει να μπορεί να επικοινωνεί με τον δικηγόρο του ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς, γραπτά, προφορικά ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο και χωρίς παρακολούθηση από άλλο πρόσωπο. Η επικοινωνία αυτή δεν μπορεί σε καμία περίπτωση και με καμία πρόφαση να απαγορευτεί κατά την προανάκριση και την κύρια ανάκριση²⁴⁶.

Ο έλεγχος της επικοινωνίας του κατηγορουμένου με τον δικηγόρο του δεν επιτρέπεται ούτε στις εξαιρετικές περιπτώσεις, κατά τις οποίες, σύμφωνα με το άρθρο 19 εδ. β' Σ, η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων²⁴⁷. Ακόμα και αν έχει επιτραπεί η άρση του απορρήτου και κατ'επέκταση ο έλεγχος της γραπτής, προφορικής ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο επικοινωνίας του κατηγορουμένου, δεν θα πρέπει ο έλεγχος αυτός να αφορά την επικοινωνία του κατηγορουμένου με τον δικηγόρο του. Στην περίπτωση αυτή, αν αποκτήθηκε κάποιο αποδεικτικό μέσο με αυτόν τον τρόπο, δηλαδή την παρακολούθηση του κατηγορουμένου κατά την επικοινωνία του με τον συνήγορο υπεράσπισής του, τότε απαγορεύεται αυτό να χρησιμοποιηθεί εις βάρος του²⁴⁸, καθώς η τυχόν αξιοποίησή του επιφέρει απόλυτη ακυρότητα κατ'άρθρο 171 παρ. 1 εδ. δ' ΚΠΔ. Μάλιστα, λόγω του ότι η επικοινωνία μεταξύ του δικηγόρου και του κρατουμένου πρέπει να είναι ελεύθερη και ανεμπόδιστη, απαγορεύεται οποιοσδήποτε περιορισμός, όπως η σωματική έρευνα του συνηγόρου υπεράσπισης και κατάσχεση εγγράφων που βρίσκονται στην κατοχή του σχετικών με την υπεράσπιση του κατηγορουμένου ή η τοποθέτηση διαφράγματος μεταξύ τους²⁴⁹. Επομένως, η αλληλογραφία ή

---

²⁴⁶ Βλ. Γαρδίκας, Ο συνήγορος εν τη ποινική δίκη, 1973, σελ. 51

²⁴⁷ Όπως προβλέπεται στον ν. 2225/1994

²⁴⁸ Βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 384-385, Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 232-233

²⁴⁹ Βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 385, Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 234. Μάλιστα στο άρθρο 49 παρ. 3 του Κώδικα περί Δικηγόρων προβλέπεται ότι: «Ερευναι κατά τα άρθρ. 253 και επόμενα του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, κατ' οίκον ή εν τω Γραφείω Δικηγόρου, ως και σωματικάί τοιαύται και κατασχέσεις εγγράφων κατ' άρθρ. 261 και επόμενα του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας ευρισκομένων εις χείρας δικηγόρου απαγορεύονται, εφ' όσον ο Δικηγόρος είναι πληρεξούσιος του κατηγορουμένου ή συνήγορος αυτού».

οποιαδήποτε άλλη μορφή επικοινωνίας μεταξύ του δικηγόρου και του κατηγορουμένου είναι απαραίτητη σε κάθε περίπτωση, είτε αυτός κρατείται είτε όχι. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η επικοινωνία του δικηγόρου με τον πελάτη του, τόσο στο στάδιο της προδικασίας, όσο και στο στάδιο της ακροαματικής διαδικασίας είναι θεμελιώδους σημασίας για την προάσπιση των συμφερόντων του κατηγορουμένου.

3. Αναβολή ή διακοπή της δίκης

Ακόμη και στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος αντιτίθεται στο αίτημα του συνηγόρου υπεράσπισης για αναβολή ή διακοπή της δίκης κατ'άρθρο 349 ΚΠΔ, ο συνήγορος υπεράσπισης, για να μπορέσει να ανταπεξέλθει και να εκπληρώσει τα καθήκοντά του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, πράγμα που είναι εξαιρετικά δύσκολο όταν πρέπει μέσα σε 20-30 λεπτά να αναγνώσει ογκώδεις δικογραφίες κακουρηγημάτων και να υπερασπιστεί τον κατηγορούμενο, οφείλει να υποβάλει στο δικαστήριο το αίτημα αναβολής ή διακοπής της δίκης²⁵⁰.

Επομένως ο αυτεπαγγέλτως διορισμένος συνήγορος υπεράσπισης έχει τη δυνατότητα να υποβάλει αίτημα αναβολής της δίκης στην ανωτέρω περίπτωση και μάλιστα ανεξάρτητα από τη βούληση του κατηγορουμένου, καθώς, όπως συνάγεται από το άρθρο 6 παρ. 3γ) της ΕΣΔΑ αλλά και από την τελεολογική ερμηνεία του άρθρου 340 παρ. 1 ΚΠΔ, ο ρόλος του συνηγόρου υπεράσπισης πρέπει να είναι η ουσιαστική υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Εξάλλου, μόνο με τη συμμετοχή και υποστήριξη του συνηγόρου στην ακροαματική διαδικασία είναι εφικτή η άσκηση των εκείνων των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, με την αναγνώριση και θεσμοθέτηση των οποίων μετεβλήθη η θέση του κατηγορουμένου, από αντικείμενο και μέσου αποδείξεως σε υποκείμενο της ποινικής δίκης²⁵¹.

Στην περίπτωση αυτή μάλιστα θα πρέπει να χορηγείται η αναβολή από το δικαστήριο, ακόμα και αν αντιτίθεται σε αυτήν ο κατηγορούμενος, καθώς ο δικαιολογητικός της λόγος είναι η κατάλληλη προετοιμασία της υπεράσπισης του κατηγορουμένου.

---

²⁵⁰ Βλ. Τσιλώνη, ό.π.

²⁵¹ Βλ. Μαγκάκη, Ο συνήγορος. Μια παραδοσιακή κατάκτηση του πολιτισμού, 2004, σελ. 26

Επίσης, αν ο σχετικός χρόνος που έχει στη διάθεσή του ο δικηγόρος κριθεί ανεπαρκής, μπορεί να ζητήσει την αναβολή ή την διακοπή της δίκης, διαφορετικά γεννάται λόγος αναιρέσεως²⁵². Όσον αφορά το χρονικό διάστημα που θα πρέπει να παρέχεται στο συνήγορο υπεράσπισης για την προετοιμασία της υπεράσπισης, όπως συνάγεται από την γραμματική και τελεολογική ανάλυση των διατάξεων της παραγράφου 1 του άρθρου 340, όπως αυτή τροποποιήθηκε με το Ν. 4055/2012, αυτό δεν θα πρέπει να είναι μικρότερο από δέκα ημέρες.

Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε με την πρόσφατη τροποποίηση του άρθρου 340, τόσο ο κατηγορούμενος που κρατείται όσο και ο κατηγορούμενος που δεν κρατείται, έχουν την υποχρέωση 10 τουλάχιστον ημέρες πριν την συνεδρίαση να ειδοποιήσουν τον εισαγγελέα ότι δεν έχουν συνήγορο υπεράσπισης, προκειμένου ο τελευταίος να διορίσει συνήγορο από τον Πίνακα και να θέσει στη διάθεσή του τη δικογραφία.

Σύμφωνα και με την παρ. 3 του άρθρου 349, το δικαστήριο, πριν διατάξει την αναβολή της δίκης, υποχρεούται να ερευνήσει τη δυνατότητα διακοπής της δίκης για δεκαπέντε το πολύ ημέρες, αιτιολογώντας εμπεριστατωμένα ότι ο λόγος αναβολής δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με διακοπή. Η διακοπή διαφέρει της αναβολής, στο ότι η επ' αυτής η δίκη γίνεται και δεν αναβάλλεται, από το ίδιο δικαστήριο με την ίδια σύνθεση. Ωστόσο, με την τροποποίηση του άρθρου 349 με τον ν. 4055/2012 αντικαταστάθηκε η παράγραφος 3 και πλέον προβλέπεται ότι η αναβολή που χορηγείται κατά τις παραγράφους 1 και 2 γίνεται σε δικάσιμο που προεδρεύει ο ίδιος δικαστής που προήδρευε του δικαστηρίου που χορήγησε την αναβολή²⁵³.

Με την από 15-04-2006 απόφαση της Ολομέλειας των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος, δεν επιτρέπεται η παράσταση δικηγόρου σε περίπτωση διακοπής της συνεδρίασης του δικαστηρίου όταν η διακοπή αφορά υποθέσεις αρμοδιότητας μονομελούς και τριμελούς πλημμελειοδικείου χάριν της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και της προάσπισης του κύρους του δικηγορικού λειτουργήματος²⁵⁴. Από τον ανωτέρω κανόνα επιτρέπεται παρέκκλιση μόνο σε υποθέσεις αρμοδιότητας εφετείου, ανεξαρτήτως αν

---

²⁵² Βλ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 1489

²⁵³ Η διάταξη αυτή, δεν εφαρμόζεται στις μονομελείς συνθέσεις των δικαστηρίων του πρώτου βαθμού και στα μικτά ορκωτά δικαστήρια (εδ. β' της παρ. 3 του άρθρου 349)

²⁵⁴ Βλ. Τσιλώνη, ό.π.

πρόκειται για κακούργημα ή για πλημμέλημα, και για μία μόνο συνεδρίαση μετά την διακοπή. Επομένως, στην περίπτωση που η συνεδρίαση διακόπτεται για δεύτερη φορά και ορίζεται για Τρίτη μέρα, δεν επιτρέπεται η παράσταση των δικηγόρων σε αυτήν.

Το ανωτέρω κώλυμα, ωστόσο, δεν θα πρέπει να υπάρχει, όταν ο αυτεπαγγέλτως διορισθείς δικηγόρος για την υπεράσπιση κακούργηματος, αναλαμβάνει τα καθήκοντά του για πρώτη φορά τη δεύτερη μέρα της συνεδρίασης, μετά την πρώτη διακοπή, εφόσον γι' αυτόν στην περίπτωση αυτή η δεύτερη μέρα συνεδρίασης του δικαστηρίου θα είναι η πρώτη. Όταν αναλαμβάνει υπόθεση, η οποία έχει ήδη ξεκινήσει, δεν υφίσταται θέμα διακοπής της συνεδρίασης, αλλά διακοπής της δίκης²⁵⁵.

Στην περίπτωση που υποβληθεί αίτημα αναβολής και επικουρικό αίτημα διακοπής της δίκης, το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο, εάν απορρίψει το αίτημα αναβολής να απαντήσει αιτιολογημένα επί του αιτήματος διακοπής, καθώς το αίτημα διακοπής της δίκης είναι αυθύπαρκτο και διαφορετικό από το αίτημα αναβολής²⁵⁶. Εάν το δικαστήριο δεν απαντήσει στο αίτημα, σύμφωνα με τα ανωτέρω δημιουργείται σχετική ακυρότητα, κατ' άρθρο 170 παρ. 2 ΚΠΔ, με την οποία ιδρύεται ο υπό το άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Β' λόγος αναιρέσεως.

Δ. Παράσταση συνηγόρου υπεράσπισης

1. Παράσταση με συνήγορο στο στάδιο της προδικασίας

1.1. Εξέταση υπόπτου και κατηγορουμένου

Από την αρχή της δίκαιης δίκης απορρέει και το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο και παράστασης με συνήγορο, όπως αναγνωρίζονται με το άρθρο 6

---

²⁵⁵ Βλ. Τσιλώνη, ό.π.

²⁵⁶ Μάλιστα, εφόσον ο κατηγορούμενος έχει το θεμελιώδες δικαίωμα να υπερασπίσει ο ίδιος τον εαυτό του ή (και) να αναθέσει σε δικηγόρο της επιλογής του την υπεράσπισή του, το κώλυμα εμφάνισης του ίδιου ή και του συνηγόρου του θεμελιώνει το αίτημα αναβολής ή διακοπής της δίκης, η απόρριψη του οποίου, ενόψει της φύσεώς του ως αναγομένου αμέσως στην υπεράσπιση του κατηγορουμένου, έχει ανάγκη ειδικής και διακρίνουσας αιτιολογίας, βλ. ΑΠ 1315/2003, ΝοΒ 52 2004, με παρατηρήσεις Χριστόφορου Αργυρόπουλου, σελ. 466.

παρ. 1 και 3 της ΕΣΔΑ, η οποία κυρώθηκε με το ΝΔ 53/1974 και έχει υπερνομοθετική ισχύ σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος. Κατά το άρθρο 100 παρ. 1 «ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα στην απολογία του και σε κάθε εξέτασή του, ακόμα και σ' αυτήν που γίνεται σε αντιπαράσταση με μάρτυρες ή άλλους κατηγορουμένους, να παρίσταται με συνήγορο. Γι' αυτό το σκοπό προσκαλείται εικοσιτέσσερις ώρες πριν από κάθε ανακριτική ενέργεια». Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται και για τους ανηλίκους, ύστερα από την κύρωση με το Ν. 2101/1992, της από 26.01.1990 Διεθνούς Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σύμφωνα με την οποία «κάθε παιδί, ήτοι άτομο κάτω των 18 ετών, ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου έχει δικαίωμα «να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες ή, κατά περίπτωση, μέσω των γονέων του ή των νομίμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του²⁵⁷».

Στο άρθρο 31 παρ. 2 ΚΠΔ ορίζεται ότι ««Η προκαταρκτική εξέταση ενεργείται σύμφωνα με τα άρθρα 240 και 241. Αν αυτή γίνεται ύστερα από μήνυση ή έγκληση κατά ορισμένου προσώπου ή αν κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης αποδίδεται σε ορισμένο πρόσωπο η τέλεση αξιόποινης πράξης, το πρόσωπο αυτό καλείται πριν από σαράντα οκτώ ώρες για παροχή εξηγήσεων και εξετάζεται ανομοτί. Έχει δικαίωμα να παρίσταται με συνήγορο, να αρνηθεί εν όλω ή εν μέρει την παροχή εξηγήσεων και να λάβει προθεσμία μέχρι σαράντα οκτώ ώρες για την παροχή τους, η οποία μπορεί να παραταθεί από εκείνον που διενεργεί την προκαταρκτική εξέταση. Επίσης έχει δικαίωμα να ζητήσει να του χορηγηθούν αντίγραφα της δικογραφίας, να προτείνει μάρτυρες προς εξέταση και να προσαγάγει άλλα αποδεικτικά μέσα προς αντίκρουση των καταγγελλομένων σε βάρος του. Τα ως άνω δικαιώματά του μπορεί να ασκήσει είτε αυτοπροσώπως είτε εκπροσωπούμενος από συνήγορο που διορίζεται κατά το άρθρο 96 παρ. 2, εκτός αν θεωρείται αναγκαία η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του, κατά την κρίση εκείνου που διενεργεί την προκαταρκτική εξέταση. Αυτός που ενεργεί την προκαταρκτική εξέταση υποχρεούται να ενημερώσει προηγουμένως τον εξεταζόμενο για τα παραπάνω δικαιώματά του. Οι διατάξεις του άρθρου 273 παρ. 1 περιπτώσεις γ', δ' και ε' εφαρμόζονται αναλόγως. Προηγούμενη έγγραφη εξέταση του προσώπου

²⁵⁷ Άρθρο 40 παρ. 2 β υ) του Ν. 2101/1992, (ΦΕΚ Α' 192)

αυτού που έγινε ενόρκως ή χωρίς τη δυνατότητα παράστασης με συνήγορο δεν μπορεί να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά παραμένει στο αρχείο της εισαγγελίας...». Επομένως, σύμφωνα με τα ανωτέρω, το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο ισχύει και για τον μηνυόμενο, ο οποίος είναι «ύποπτος», στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης.

Κατά τη διενέργεια της προανάκρισης σύμφωνα με το άρθρο 243 παρ. 2, η εξέταση γίνεται κατά τα άρθρα 273 και 274 και εκείνος που εξετάζεται έχει τα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 103 και 104²⁵⁸, όπως εκτέθηκαν ανωτέρω. Αυτό σημαίνει ότι στις περιπτώσεις αυτόφωρου κακουργήματος ή πλημμελήματος ή όταν απειλείται άμεσος κίνδυνος από την καθυστέρηση, κατά τις οποίες «οι κατά τα άρθρα 33 και 34 ανακριτικοί υπάλληλοι είναι υποχρεωμένοι να επιχειρούν όλες τις προανακριτικές πράξεις, έστω και χωρίς προηγούμενη παραγγελία του εισαγγελέα», ο ύποπτος ή κατηγορούμενος δεν στερείται των νομίμων δικαιωμάτων που παρέχονται από τα άρθρα 103 και 104, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης. Στην περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων αυτών προκαλείται απόλυτη ακυρότητα κατ'άρθρο 171 παρ. 1 δ' ΚΠΔ, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την υποχρέωση επανάληψης της προανακριτικής απολογίας του κατηγορουμένου²⁵⁹.

Οι ανωτέρω ρυθμίσεις προβλέπονται για το άτομο που έχει προσλάβει την ιδιότητα του «κατηγορουμένου». Όπως ορίζεται στο άρθρο 72 ΚΠΔ «την ιδιότητα του κατηγορουμένου την αποκτά εκείνος εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη». Τότε μόνο αποδίδεται η αξιόποινη πράξη σε ένα άτομο, όταν προκύπτουν επαρκείς «υπόνοιες» ώστε να ασκηθεί η ποινική δίωξη εις βάρος του. Επομένως, αν γίνει η ανωτέρω εξέταση κατά προσώπου, εναντίον του οποίου έχουν προκύψει ήδη κατά την εξέτασή του «επαρκείς» υπόνοιες ενοχής, ώστε να ασκηθεί η ποινική δίωξη εις βάρος του, έχει αποκτήσει δηλαδή την ιδιότητα του κατηγορουμένου, τότε αυτή η εξέταση είναι «άκυρη και δεν λαμβάνεται υπόψη» (άρθρο 105 εδ. β'), ενώ δεν μπορεί να

---

²⁵⁸ Έτσι ορίζει το άρθρο 105 ΚΠΔ.

²⁵⁹ Βλ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 438.

αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά παραμένει στο αρχείο της εισαγγελίας²⁶⁰ (άρθ. 105 ΚΠΔ εδ. γ' σε συνδυασμό με το άρθρ. 31 παρ. 2 εδ. β').

1.2. Διενέργεια προανακριτικών ή ανακριτικών πράξεων

Ο κατηγορούμενος, σύμφωνα με το άρθρο 100 παρ. 1 ΚΠΔ έχει δικαίωμα να παρίσταται με το συνήγορο υπεράσπισης του κατά τη διενέργεια κάθε ανακριτικής πράξης. Η επιδιωκόμενη από το άρθρο αυτό νομική προστασία θα έμενε ελλιπής εάν δεν προβλέπονταν παράλληλα κάποιες ασφαλιστικές δικλείδες για την εφαρμογή αυτού του δικαιώματος. Για το λόγο αυτό, η προηγούμενη πρόσκληση του κατηγορουμένου 24 ώρες πριν από κάθε ανακριτική ενέργεια έχει σκοπό την παροχή στον κατηγορούμενο του απαραίτητου ελάχιστου χρόνου για την εύρεση δικηγόρου και για την προετοιμασία της υπεράσπισης του κατά τη διενέργεια των ανακριτικών πράξεων²⁶¹. Η προθεσμία αυτή επιτρέπεται να συντμηθεί, σύμφωνα με την παράγραφο 2, μόνο αν από την αναβολή επίκειται κίνδυνος, που πρέπει να βεβαιώνεται ειδικά με έκθεση του ανακριτή ή του ανακριτικού υπαλλήλου, διαφορετικά δημιουργείται απόλυτη ακυρότητα, κατά το άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ.

Απόρροια του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο κατά τη διενέργεια προανακριτικών ή ανακριτικών πράξεων αποτελεί το δικαίωμα του συνηγόρου να απευθύνει ερωτήσεις και να υποβάλει παρατηρήσεις, οι οποίες, σύμφωνα με το άρθρο 99 ΚΠΔ καταχωρούνται κατόπιν αίτησής του στην αντίστοιχη έκθεση, ακόμα και να ζητά από τον ανακριτή να υποβληθεί συγκεκριμένη ερώτηση στον κατηγορούμενο, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι έχει την δυνατότητα να

---

²⁶⁰ Όπως προκύπτει και από την εισηγητική έκθεση του Ν. 2408/1996, με τον οποίο αντικαταστάθηκε το άρθρο 105 ΚΠΔ, η διάταξη αυτή αποσκοπεί στον τερματισμό της παραβίασης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου κατά την αυτεπάγγελτη («αστυνομική») προανάκριση, η οποία συνίσταται κυρίως στην απαγόρευση επικοινωνίας του με τον συνήγορο υπεράσπισης του πριν εξεταστεί αυτός ως «μάρτυρας». Για τον λόγο αυτό, εκείνος που έχει συλληφθεί ως δράστης μιας εγκληματικής πράξης ή σε βάρος του οποίου υπάρχουν υπόνοιες ενοχής για την πράξη που διενεργείται προανάκριση χωρίς προηγούμενη εισαγγελική παραγγελία, πρέπει να εξετάζεται σύμφωνα με τα ισχύοντα για την εξέταση οποιουδήποτε κατηγορουμένου, ώστε να αποφεύγεται η πρακτική της «μαρτυροποίησης» του και να διασφαλίζονται τα υπερασπιστικά του δικαιώματα., βλ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 439

²⁶¹ Βλ. Μαργαρίτη, «Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τόμος πρώτος (άρθρα 1-304), σελ. 432.

παρεμβαίνει στην απάντηση του κατηγορουμένου ή να απαντά αυτός για λογαριασμό του. Εξάλλου, χωρίς αυτό το δικαίωμα η νομική προστασία του κατηγορουμένου δεν θα ήταν επαρκώς κατοχυρωμένη²⁶². Η παρουσία του δικηγόρου κατά τη λήψη της απολογίας του κατηγορουμένου, συγκεκριμένα, διασφαλίζει τον τελευταίο από τυχόν καταστρατήγηση των συμφερόντων του εκ μέρους του ανακρίνοντος. Για το λόγο αυτό, ο συνήγορος έχει τη δυνατότητα υποβολής παρατηρήσεων μετά το πέρας της εξέτασης, ειδικά στις περιπτώσεις π.χ. που ο ανακριτής αλλοιώνει ουσιωδώς το νόημα μιας απάντησης του κατηγορουμένου²⁶³.

Ο κατηγορούμενος, επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 97 ΚΠΔ, έχει το δικαίωμα να παρίσταται με συνήγορο υπεράσπισης σε κάθε ανακριτική πράξη και ακόμα και αν δεν μπορεί να παρευρεθεί ο ίδιος, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθ. 97 παρ. 1 εδ. β', να εκπροσωπηθεί από τον ή τους συνηγόρους του, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί το δικαίωμα ακρόασής του²⁶⁴. Βέβαια, η διάταξη του άρθρου 97 παρ. 1 εδ. α' εξαιρεί ρητά την παρουσία των διαδίκων και των συνηγόρων τους κατά την εξέταση των μαρτύρων και των κατηγορουμένων, με εξαίρεση την περίπτωση της παραγράφου 2 του άρθρου 219 ΚΠΔ, όταν κατά τη διάρκεια της κύριας ανάκρισης ο ανακριτής θεωρεί πιθανώς αδύνατη την εμφάνιση κάποιου μάρτυρα στο ακροατήριο, οπότε οφείλει να καλέσει τον κατηγορούμενο και τον πολιτικώς ενάγοντα ή τους συνηγόρους τους για να παραστούν κατά την ένορκη εξέταση του μάρτυρα²⁶⁵. Η ανωτέρω ρύθμιση που εξαιρεί την παρουσία του κατηγορουμένου και του συνηγόρου του κατά τη διενέργεια της κύριας ανάκρισης είναι κάτι που έχει επικριθεί από τη θεωρία, καθώς στερεί τον κατηγορούμενο *«από την δυνατότητα να αποτρέψει τον μονόπλευρο*

---

²⁶² Βλ. Κωνσταντινίδη, Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, 1992, σελ. 247. Αυτό, όπως αναφέρει ο ίδιος συγγραφέας, γίνεται αντιληπτό, δεδομένου ότι π.χ. στην κύρια ανάκριση, μετά την απολογία του κατηγορουμένου, ο συνήγορος έχει το δικαίωμα να απευθύνει ερωτήσεις, να υποβάλει παρατηρήσεις και υποδείξεις στον ανακριτή, όπως να ζητήσει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, αυτοψίας, την εξέταση κάποιου ουσιώδους μάρτυρα ή την κατ'αντιπαράσταση εξέταση του κατηγορουμένου με κάποιον συγκατηγορούμενό του.

²⁶³ Βλ. Δέδες, Ποινική Δικονομία, 1983, σελ. 110

²⁶⁴ Βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 394. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 244

²⁶⁵ Βέβαια, αυτό είναι κάτι το οποίο στην δικαστική πρακτική συνήθως παραβλέπεται, βλ. Καρρά, ό.π., σελ. 394.

προσανατολισμό της αντίστοιχης ανακριτικής πράξης»²⁶⁶. Εξάλλου, αυτό είναι κάτι που θα έπρεπε να επιτρέπεται, λόγω και της θέσης του συνηγόρου ως νομικού παραστάτη του κατηγορουμένου, που πρέπει να παρακολουθεί το ανακριτικό έργο για την αποφυγή τυχόν αιφνιδιασμών και την αντίκρουση επιβαρυντικών στοιχείων εναντίον του²⁶⁷. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν επιτρέπεται να λαμβάνεται υπόψη και να αξιοποιείται κάποιο αποδεικτικό μέσο, για το οποίο δεν είχε δοθεί η δυνατότητα στον κατηγορούμενο και τον συνήγορό του να ακουστούν και κατά συνέπεια να παραστούν στην αντίστοιχη διαδικαστική πράξη. Επομένως, οι «καταθέσεις των μαρτύρων και κατηγορουμένων, στις οποίες δεν παραστάθηκε ο κατηγορούμενος, δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη και να αξιοποιηθούν, εφόσον βέβαια προκύπτουν από αυτές επιβαρυντικά πραγματικά περιστατικά ή αποδεικτικά συμπεράσματα ως προς τον κατηγορούμενο που δεν παραστάθηκε στην αντίστοιχη εξέταση, εκτός αν συμφωνεί ο τελευταίος ή του δόθηκε προηγουμένως η δυνατότητα να διατυπώσει τις απόψεις του για το περιεχόμενό του»²⁶⁸».

Επιπλέον, το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο εφαρμόζεται και στην περίπτωση της συντηρητικής μαρτυρικής απόδειξης του άρθρου 328 ΚΠΔ. Αν ο κατηγορούμενος βρίσκεται σε προσωρινή κράτηση έξω από τον τόπο της εξέτασης, μπορεί να διορίσει τον συνήγορό του με απλή επιστολή. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση του άρθρου 354 ΚΠΔ, σχετικά με την εξέταση από κάποιο άλλο μέλος του δικαστηρίου ή από άλλο δικαστή κάποιου μάρτυρα που δεν είχε εξεταστεί στην προδικασία και είναι αδύνατη ή πολύ δύσκολη η εμφάνισή του στο δικαστήριο.

2. Παράσταση με συνήγορο στα λοιπά στάδια της ποινικής δίκης

Στην διαδικασία στο ακροατήριο, ο συνήγορος έχει το δικαίωμα, κατόπιν άδειας του διευθύνοντος τη συζήτηση, να υποβάλει ερωτήσεις στους εξεταζόμενους μάρτυρες, πραγματογνώμονες ή τεχνικούς συμβούλους, καθώς και

---

²⁶⁶ Βλ. Καρρά, σελ. 394, ο οποίος αναφέρει ότι για το λόγο αυτό είχε προταθεί κατά της συζητήσεις στις επιτροπές σύνταξης του ΚΠΔ να επιτρέπεται στον συνήγορο του κατηγορουμένου να παρίσταται κατά την εξέταση των μαρτύρων, η οποία όμως δεν έγινε δεκτή.

²⁶⁷ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 245.

²⁶⁸ Καρράς, ό.π., σελ. 394

να αγορεύσει ή, όταν το ζητήσει να προβεί σε δηλώσεις, αιτήσεις ή ενστάσεις για οποιοδήποτε θέμα αφορά την υπόθεση που συζητείται, σύμφωνα με το άρθρο 333 παρ. 2 ΚΠΔ. Επίσης, κατ'άρθρο 357 παρ. 3 ΚΠΔ, έχει το δικαίωμα να κάνει απευθείας στο μάρτυρα ή τον πραγματογνώμονα ή τον τεχνικό σύμβουλο τις ερωτήσεις που είναι χρήσιμες για την εξακρίβωση της αλήθειας. Μάλιστα, μετά την εξέταση κάθε μάρτυρα, ο συνήγορος έχει το δικαίωμα να αναφέρει εναντίον του ή εναντίον της μαρτυρίας του οτιδήποτε μπορεί να καθορίσει ακριβέστερα την αξιοπιστία του και που συντείνει στην αποκάλυψη της αλήθειας, σύμφωνα με το άρθρο 358 ΚΠΔ.

Τέλος, μετά την λήξη της αποδεικτικής διαδικασίας, έρχεται η σειρά της αγόρευσης, σύμφωνα με το άρθρο 369 ΚΠΔ. Αφού δοθεί ο λόγος στον εισαγγελέα, στον πολιτικώς ενάγοντα και τον αστικώς υπεύθυνο, τέλος δίνεται ο λόγος στον κατηγορούμενο ή τον συνήγορο υπερασπίσεως του. Με την αγόρευση, η οποία αποτελεί την κορυφαία στιγμή του συνηγόρου, παρέχεται η δυνατότητα σ' αυτόν να επηρεάσει τους δικαστές στην εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού και να διαμορφώσει την δικανική κρίση τους. Συγκεκριμένα, αντικρούει με αυτήν τα αποδεικτικά στοιχεία που προέκυψαν εναντίον του κατηγορουμένου, με την ταυτόχρονη προβολή όλων των θετικών. Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, δεν θα πρέπει να προχωρά σε διαστρέβλωση του αποδεικτικού υλικού που προέκυψε από την αποδεικτική διαδικασία, αλλά θα πρέπει να επισημαίνει τα κενά που υπάρχουν σε κάποιες μαρτυρικές καταθέσεις, τις αντιφάσεις που ενδεχομένως υπάρχουν, ώστε να καταλήξει σε ευνοϊκά για τον κατηγορούμενο συμπεράσματα²⁶⁹.

3. Εκπροσώπηση του κατηγορουμένου από τον συνήγορο υπεράσπισης

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 501 ορίζεται ότι *«Αν κατά τη συζήτηση της υπόθεσης ο εκκαλών δεν εμφανιστεί αυτοπροσώπως ή δια συνηγόρου του, αν συντρέχει η περίπτωση της παραγράφου 2 του άρθρου 340²⁷⁰, η έφεση απορρίπτεται*

²⁶⁹ Βλ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 257-258.

²⁷⁰ Άρθρο 340 ΚΠΔ παρ. 2: *«Σε παύσηματα, πλημμελήματα και κακουργήματα επιτρέπεται να εκπροσωπείται ο κατηγορούμενος από συνήγορο, τον οποίο διορίζει με έγγραφη δήλωση του. Η δήλωση γίνεται κατά τις διατυπώσεις του τρίτου εδαφίου της παραγράφου 2 του άρθρου 42 και πρέπει, με ποινή απαραδέκτου, να αναφέρει την ακριβή διεύθυνση κατοικίας ή διαμονής του*

ως ανυποστήρικτη. Διατάσσεται επίσης με την ίδια απόφαση του εφετείου να καταπέσει η εγγύηση η οποία δόθηκε σύμφωνα με το άρθρο 497 παρ. 2. Η απόφαση που απορρίπτει την έφεση μπορεί να προσβληθεί μόνο με αναίρεση. Η διάταξη του άρθρου 349 για αναβολή της συζήτησης εφαρμόζεται και υπέρ του εκκαλούντος που δεν μπόρεσε να εμφανιστεί για λόγους ανώτερης βίας κλπ. Εφαρμόζεται επίσης ανάλογα και η διάταξη του άρθρου 341». Σύμφωνα με την διάταξη της παρ. 1 και 3 γ) της ΕΣΔΑ, ο κατηγορούμενος έχει και το δικαίωμα να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του. Όπως είχε κριθεί με την υπ' αριθμ. 9/2002 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου²⁷¹, η οποία επικαλέστηκε τη νομολογία του ΕΔΔΑ²⁷², και στην οποία αντιμετωπίστηκε το θέμα της δυνατότητας εκπροσώπησης κατηγορουμένου από συνήγορο υπεράσπισης στην κατ'έφεση διαδικασία, από τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 3γ) του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, «προκύπτει καταρχήν ότι το συστατικό της δίκαιης δίκης δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως του κατηγορουμένου, σε συνδυασμό με το δικαίωμα του να έχει συνήγορο υπερασπίσεως, περιλαμβάνει και το δικαίωμά του να εκπροσωπηθεί από πληρεξούσιο δικηγόρο, αν δεν επιθυμεί να εμφανιστεί αυτοπροσώπως. Ο εθνικός νομοθέτης δεν εμποδίζεται από τις εν λόγω διατάξεις να αποθαρρύνει, με μέτρα που αυτός επιλέγει, την αδικαιολόγητη απουσία του κατηγορουμένου, ενόψει της σημασίας που έχει για τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του στην ποινική διαδικασία, τα μέτρα αυτά όμως δεν μπορούν να καταλύουν το θεμελιώδες δικαίωμα του κατηγορουμένου να υπερασπισθεί τον εαυτό του, εκπροσωπούμενος από συνήγορο υπερασπίσεως. Το δικαίωμα αυτό είναι υπέρτερο από την ανάγκη αυτοπρόσωπης παρουσίας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη και συνεπώς ο εθνικός νομοθέτης δεν δικαιούται να τιμωρεί τον κατηγορούμενο με την αποστέρηση του δικαιώματος

κατηγορουμένου. Στην περίπτωση αυτή ο κατηγορούμενος θεωρείται παρών και ο συνήγορος του ενεργεί όλες τις διαδικαστικές πράξεις γι' αυτόν. Το δικαστήριο σε κάθε περίπτωση μπορεί να διατάξει την προσωπική εμφάνιση του κατηγορουμένου, όταν κρίνει ότι αυτή είναι απαραίτητη για να βρεθεί η αλήθεια. Αν και μετά το γεγονός αυτό δεν εμφανιστεί ο κατηγορούμενος, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη βίαιη προσαγωγή του, που εκτελείται, αν είναι δυνατό, ακόμα και κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης.»

²⁷¹ ΝοΒ τόμος 51 (2003), σελ. 92-94, με παρατηρήσεις Χρ. Αργυρόπουλου.

²⁷² Υποθέσεις Geysseghem κατά Βελγίου, απόφαση της 21.1.1999, Krombach κατά Γαλλίας απόφαση της 13.2.2001, Goedhart κατά Βελγίου, απόφαση της 20.3.2001.

υπερασπίσεώς του με συνήγορο και όταν ακόμη η απουσία του είναι ηθελημένη και αδικαιολόγητη».

Με την ανωτέρω απόφαση του Αρείου Πάγου κρίθηκε ως ανίσχυρη η τότε διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 501 ΚΠΔ, η οποία καταργήθηκε μετέπειτα με τον ν. 3160/2003, και η οποία όριζε ότι η εκπροσώπηση με συνήγορο υπεράσπισης στην κατ'έφεση διαδικασία επιτρέπεται αν το δικαστήριο πειστεί ότι ο εκκαλών δεν μπόρεσε να εμφανιστεί αυτοπροσώπως για λόγους ανωτέρας βίας ή για άλλα ανυπέρβλητα αίτια²⁷³.

Επίσης, στη συζήτηση της αναίρεσης η παράσταση με συνήγορο είναι υποχρεωτική. Όπως ορίζει και το άρθρο 513 παρ. 3, *«οι διάδικοι παρίστανται στη συζήτηση με συνήγορο. Αν ο αναιρεσειών κρατείται στη φυλακή, μπορεί να διορίσει συνήγορο με δήλωσή του στο διευθυντή της φυλακής, οπότε συντάσσεται έκθεση, που διαβιβάζεται αμέσως στο γραμματέα του Αρείου Πάγου».* Στην περίπτωση, επομένως, που ο αναιρεσειών δεν παραστεί με δικηγόρο, η αίτηση αναίρεσης απορρίπτεται ως ανυποστήρικτη²⁷⁴.

Το εν λόγω άρθρο βέβαια, έχει προκαλέσει αμφισβητήσεις στην ελληνική θεωρία και νομολογία, καθώς η υποχρεωτική υπεράσπιση με συνήγορο μπορεί να θεωρηθεί ότι περιορίζει το δικαίωμα του αναιρεσειόντος να υπερασπίσει ο ίδιος τον εαυτό του²⁷⁵. Το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, και η παρ. 3 γ συγκεκριμένα,

---

²⁷³ Ωστόσο, ο Ανδρουλάκης υποστηρίζει ότι η απόφαση αυτή του Αρείου Πάγου ήταν λανθασμένη, καθώς έκρινε πέραν από το ζήτημα το οποίο είχε τεθεί, δηλαδή το κατά πόσον η απόρριψη ως ανυποστήρικτης της έφεσης του καταδικασθέντος σε πρώτο βαθμό για πλημμέλημα που δεν εμφανίστηκε στο εφετείο, αλλά ζήτησε την εκπροσώπηση του μέσω συνηγόρου κατά το τότε άρθρο 501 παρ. 3 ΚΠΔ, ήταν σύμφωνη με το άρθρο 2 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το οποίο αναγνωρίζει το «δικαίωμα για διπλό βαθμό δικαιοδοσίας σε θέματα ποινικού δικαίου». Η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου στην απόφαση αυτή έκρινε ότι η απόρριψη αυτή συνεπαγόταν παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 3γ) της ΕΣΔΑ. Ο Ανδρουλάκης θεωρεί ότι αυτή η παραβίαση δεν υπήρχε, *«αφού η δίκη σε δεύτερο βαθμό απλούστατα δεν έγινε έτσι, ώστε να τεθεί ζήτημα υπεράσπισης σ' αυτήν. Το ζητούμενο εδώ ήταν κατά πόσο οι προϋποθέσεις εκπροσώπησης κατ' άρθρο 501 παρ. 3 (ανωτέρα βία, ανυπέρβλητα αίτια, ειδικά αιτιολογημένη παραδοχή) ήταν σωστά διατυπωμένες, ή, μήπως, η υπερβολική αυστηρότητά τους οδηγούσε σε άτοπη αποδυνάμωση του δικαιώματος στην έφεση, ασυμβίβαστη με την ευρωπαϊκή διάταξη»*, βλ. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, υποσημ. 399, σελ. 189-190.

²⁷⁴ Βλ. σχετικά αποφάσεις ΑΠ 397/2010, 399/2010, 738/2010

²⁷⁵ Σύμφωνα με την απόφαση ΑΠ 724/1992, η διάταξη του άρθρου 513 παρ. 3 ΚΠΔ δεν αντιτίθεται στο άρθρο 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ, αφού, κατά πρώτον, *«η διάταξη αυτή (του άρθρου 6*

κατοχυρώνει ένα σύνολο δικαιωμάτων και εφόσον σε κάποια έννομη τάξη προβλέπεται το ένδικο μέσο της έφεσης ή της αναίρεσης, θα πρέπει και σε αυτές τις διαδικασίες να εφαρμόζονται τα παρεχόμενα από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δικαιώματα²⁷⁶.

Ωστόσο, ο Άρειος Πάγος έχει κρίνει²⁷⁷ ότι «ο αναιρεσιών πρέπει απαραίτητως να παρίσταται μετά η διά συνηγόρου, λόγω τις εξετάσεως νομικών και μόνο ζητημάτων, δι' ο και η αυτοπροσώπως, άνευ συνηγόρου εμφάνιση του αναιρεσιώντος θεωρείται ως μη παράσταση και η αναίρεση απορρίπτεται ως ανυποστήρικτη, κατ' άρθρο 514 στοιχ. α' Κ.Π.Δ., χωρίς αυτό να αντίκειται εις το άρθρο 20 του Συντάγματος και εις το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ εφ' όσον διατηρείται το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ζητήσει διορισμό συνηγόρου εάν δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα έξοδα πληρωμής της αμοιβής...».

IV. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΕΣ

A. Γενικές παρατηρήσεις

παρ. 3 γ της ΕΣΔΑ) αναφέρεται σε υπεράσπιση έναντι κατηγορίας» και άρα «η διάταξη αυτή έχει έδαφος εφαρμογής όταν κρίνεται σε πρώτο ή σε δεύτερο βαθμό η ενοχή και η ποινή του κατηγορουμένου» και δεν εφαρμόζεται στην αναιρετική διαδικασία, και , κατά δεύτερον, « η Σύμβαση δεν καθιερώνει καν, ως δικαίωμα, το ένδικο μέσο της αναίρεσης. Τούτο παρέχεται από την ελληνική νομοθεσία ως εχέγγυο νομιμότητας, σ' αυτήν επομένως απόκειται να καθορίσει τους όρους του αναιρετικού ελέγχου και τη διαδικασία της αναιρετικής δίκης». Ο Μυλωνάς διαφωνεί με τα επιχειρήματα αυτής της απόφασης, καθώς το πρώτο επιχείρημα δεν συνάδει με την νομολογία του ΕΔΔΑ, στο βαθμό που αυτή επεκτείνει την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 3 γ) και στην αναιρετική διαδικασία, και το δεύτερο επιχείρημα παραβλέπει το 7^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ, και συγκεκριμένα το άρθρο 2, το οποίο παρέχει το δικαίωμα επανεξέτασης των ποινικών υποθέσεων και μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάγεται σε αυτό και το δικαίωμα αναίρεσης και γενικότερα παραγνωρίζει τη λειτουργία του άρθρου 6 της ίδιας Σύμβασης», βλ. Ιπποκράτη Ι. Μυλωνά, «Ο Άρειος Πάγος, το άρθρ. 6 παρ. 3 γ της ΕΣΔΑ και η αναιρετική διαδικασία», ΝοΒ τόμος 41 (1993), σελ. 983 -984.

²⁷⁶ Βλ. Μυλωνά, ό.π.

²⁷⁷ Βλ. ΑΠ 738/2010.

Ο σημαντικότερος θεσμός δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις είναι η έκδοση, με την οποία γίνεται η παράδοση προσώπου (εκζητούμενου) από το κράτος στο οποίο βρίσκεται στο κράτος που έχει αδικοπραγήσει προκειμένου να ασκηθεί ποινική δίωξη για την πράξη του ή για να υποβληθεί, σε περίπτωση που έχει καταδικαστεί, στην εκτέλεση της ποινής ή μέτρου ασφαλείας²⁷⁸. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως, που υπογράφηκε στο Παρίσι την 13^η Δεκεμβρίου 1957 και κυρώθηκε με το ν. 4165/1965 αποτελούσε το βασικό νομοθετικό κείμενο. Ωστόσο είχαν συναφθεί και αρκετές συμβάσεις μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ρύθμιζαν το ζήτημα της έκδοσης²⁷⁹. Πλέον, οι ανωτέρω πράξεις έχουν αντικατασταθεί, όσον αφορά βέβαια τα κράτη-μέλη της Ένωσης από το Ευρωπαϊκό Ένταλμά Σύλληψης²⁸⁰, που κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν. 3251/2004.

Όπως ορίζεται στο προοίμιο της απόφασης-πλαίσιο, *«ο στόχος που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, να αποτελέσει ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, συνεπάγεται την κατάργηση της έκδοσης μεταξύ κρατών μελών και την αντικατάστασή της από σύστημα παράδοσης μεταξύ δικαστικών αρχών... Οι κλασικές σχέσεις συνεργασίας που ισχύουν μέχρι σήμερα μεταξύ κρατών μελών θα πρέπει να δώσουν τη θέση τους σε σύστημα ελεύθερης κυκλοφορίας τόσο των προδικαστικών όσο και των οριστικών ποινικών αποφάσεων, σε ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης..(6) Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης το οποίο προβλέπει η παρούσα απόφαση-πλαίσιο αποτελεί την πρώτη περίπτωση συγκεκριμένης εφαρμογής, στον τομέα του ποινικού δικαίου, της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης που έχει χαρακτηριστεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ως «ακρογωνιαίος λίθος» της δικαστικής συνεργασίας»²⁸¹.*

²⁷⁸ Βουρλιώτης, Ο θεσμός της εκδόσεως κατά το ελληνικό δίκαιο. Αίτηση εκδόσεως και εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, Ποινικά Χρονικά ΝΖ/2007, σελ. 197

²⁷⁹ Πρόκειται για την από 27/09/1996 Σύμβαση για την έκδοση (ΣΕΕΕ), που κυρώθηκε με το ν. 2718/1999 και για την από 10/03/1995 Σύμβαση για την απλουστευμένη διαδικασία εκδόσεως (ΣΑΔΕΕΕ), που κυρώθηκε με το νόμο 2787/2000

²⁸⁰ Απόφαση –πλαίσιο του Συμβουλίου της 13^{ης} Ιουνίου 2002 «για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών-μελών, 2002/584/ΔΕΥ, Επίσημη Εφημερίδα L 190, σελ. 1-13, η οποία τροποποιήθηκε από την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26/02/2009, Επίσημη Εφημερίδα L 81, σελ. 24 επ.

²⁸¹ Σκέψεις 5 και 6 του προοιμίου της απόφασης-πλαίσιο

Το ζήτημα που ενδιαφέρει στην προκειμένη περίπτωση είναι το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης του εκζητούμενου²⁸² προσώπου κατά το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, εν όψει της απλουστευμένης και ταχείας διαδικασίας που ακολουθείται, και το κατά πόσο αυτό διασφαλίζεται, καθώς η εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, μιας «αλλοδαπής απόφασης» σε κάθε περίπτωση, σαφώς ενέχει μια σοβαρή επέμβαση στην προσωπική ελευθερία του ατόμου και περιορίζει τα ατομικά του δικαιώματα²⁸³.

Με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης καταργήθηκε η πολιτική φάση της έκδοσης και αντικαταστάθηκε από μία ιδιότυπη δικαστική διαδικασία²⁸⁴, στο πλαίσιο της οποίας ο εκζητούμενος καθίσταται υποκείμενο και όχι αντικείμενο της εις βάρος του διαδικασίας.

Στο άρθρο 1 παρ. 3 της απόφασης-πλαίσιο ορίζεται ρητά η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών όπως αυτά ορίζονται στο άρθρο 6 της ΣΕΕ²⁸⁵. Η σύλληψη και η κράτηση του

---

²⁸² Σύμφωνα με την έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας στο σχέδιο νόμου για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης το ΕΕΣ δεν συνιστά έκδοση και εγκαταλείπει τη φιλοσοφία και της βασικές κατευθύνσεις του δικαίου της έκδοσης. Για το λόγο αυτό στην απόφαση-πλαίσιο δεν χρησιμοποιείται ο όρος «εκζητούμενος» Στο ΕΕΣ δεν γίνεται λόγος για έκδοση, ωστόσο ο όρος «εκζητούμενος» χρησιμοποιείται ελλείψει καταλληλότερου όρου.

²⁸³ Βλ. Τσόλκα, Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Ένα «φιλόδοξο» μέσο για την προώθηση της δικαστικής συνεργασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ποινικά Χρονικά ΝΒ/2002, σελ. 107

²⁸⁴ Τσόλκα, ό.π., σελ. Σελ. 104

²⁸⁵ «1. Η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 7ης Δεκεμβρίου 2000, όπως προσαρμόστηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2007, στο Στρασβούργο, ο οποίος έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες. Οι διατάξεις του Χάρτη δεν συνεπάγονται καμία επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως αυτές ορίζονται στις Συνθήκες. Τα δικαιώματα, οι ελευθερίες και οι αρχές του Χάρτη ερμηνεύονται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Τίτλου VII του Χάρτη που διέπουν την ερμηνεία και την εφαρμογή του και λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επεξηγήσεων οι οποίες αναφέρονται στον Χάρτη και στις οποίες μνημονεύονται οι πηγές των εν λόγω διατάξεων. 2. Η Ένωση προσχωρεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Η προσχώρηση στην εν λόγω Σύμβαση δεν μεταβάλλει τις αρμοδιότητες της Ένωσης όπως ορίζονται στις Συνθήκες. 3. Τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.

ατόμου, όπως προκύπτει, πρέπει να είναι σύμφωνες με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ²⁸⁶ και ο εκζητούμενος να μπορεί να επικαλείται όλα τα κατοχυρωμένα δικαιώματά του²⁸⁷ που του αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα την ΕΣΔΑ και άλλες διεθνείς συμβάσεις²⁸⁸. Μάλιστα, η εφαρμογή της ΕΣΔΑ σε ζητήματα έκδοσης έχει κριθεί και από το ΕΔΔΑ στην απόφαση *Soering*²⁸⁹, με την οποία αναγνωρίστηκε η υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του εκζητούμενου στη διαδικασία της έκδοσης με την επίκληση των διατάξεων της ΕΣΔΑ (κυρίως του άρθρου 3 ΕΣΔΑ, χωρίς ωστόσο να έχει αποκλειστεί και η εφαρμογή του άρθρου 6) και η παράλληλη ευθύνη του κράτους για τις παραβιάσεις των προστατευτικών διατάξεων της ΕΣΔΑ, ακόμα και αν αυτές γίνονται εκτός των ορίων δικαιοδοσίας του. Βέβαια, έχει κριθεί από αρκετές αποφάσεις του ΕΔΔΑ και πιο πρόσφατα από την απόφαση *Mamatkulon και Abdurasulovic κατά Τουρκίας*²⁹⁰ ότι οι εγγυήσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν βρίσκουν εφαρμογή στη διαδικασία της έκδοσης και ότι η έκδοση καλύπτεται από τις εγγυήσεις του άρθρ. 5 ΕΣΔΑ. Ωστόσο υποστηρίζεται ότι θα μπορούσε να εφαρμόζεται το άρθρ. 6 της ΕΣΔΑ στη

---

²⁸⁶ Επίσης στο προοίμιο της απόφασης-πλαίσιο, σκέψη (12) αναφέρεται ««*Η παρούσα απόφαση-πλαίσιο σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται από το άρθρο 6 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και εκφράζονται στο χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως δε στο κεφάλαιο VI αυτού. Καμία από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης-πλαίσιο δεν μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο ώστε να απαγορεύει την άρνηση παράδοσης προσώπου για το οποίο έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εφόσον αντικειμενικά στοιχεία δείχνουν ότι το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εκδίδεται προς το σκοπό της δίωξης ή τιμωρίας προσώπου λόγω του φύλου, της φυλής, της θρησκείας, της εθνοτικής καταγωγής, της ιθαγένειας, της γλώσσας, των πολιτικών φρονημάτων ή του γενετήσιου προσανατολισμού τους ή ότι η θέση του προσώπου αυτού μπορεί να επιδεινωθεί για οποιονδήποτε από τους προαναφερόμενους λόγους. Η παρούσα απόφαση-πλαίσιο δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τους συνταγματικούς τους κανόνες σε σχέση με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα».*

²⁸⁷ Σύμφωνα με την άποψη αυτή, που αποτελεί τη νεότερη άποψη με κύριο εκφραστή τον Otto Lagodny, «τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα λειτουργούν ως αμυντικά δικαιώματα του εκζητούμενου προσώπου...», Μουζάκης, Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, 2009, σελ. 355

²⁸⁸ Βλ. Μουζάκη, Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Αθήνα, 2009, σελ. 355-356

²⁸⁹ Απόφαση ΕΔΔΑ της 7/07/1989, η οποία αφορούσε υπόθεση έκδοσης κατά του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου ο *Soering*, γερμανός πολίτης κατηγορείτο για αδίκημα που επέσυρε στις ΗΠΑ τη θανατική ποινή.

²⁹⁰ *Mamatkulon και Abdurasulovic κατά Τουρκίας*, απόφαση ΕΔΔΑ της 6/02/2003

διαδικασία της έκδοσης καθώς είναι μια διαδικασία που επηρεάζει τα δικαιώματα του ατόμου²⁹¹. Εξάλλου, η απόφαση-πλαίσιο, όπως προαναφέρθηκε, αναφέρεται στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, συνεπώς και του δικαιώματος της δίκαιης δίκης του αρ. 6 της ΕΣΔΑ και των υπόλοιπων δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν. Επομένως, δεν μπορεί να αποκλείεται η εφαρμογή του, δεδομένου ότι παρέχει πληρέστερη προστασία στον εκζητούμενο, ακόμα και αν η διάταξη του άρθρου 6 ΕΣΔΑ αναφέρεται σε «κατηγορούμενο» και όχι «συλληφθέντα», καθώς είναι κοινά αποδεκτό ότι οι εγγυήσεις και έννοιες της ΕΣΔΑ καλύπτουν ευρύτερο κύκλο προσώπων²⁹².

Σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος οι προαναφερθείσες διατάξεις υπερέχουν των αντίστοιχων διατάξεων του ΚΠΔ που ρυθμίζουν τα ζητήματα της έκδοσης (αρθ. 436-456 ΚΠΔ), χωρίς όμως να αποκλείεται η εφαρμογή των διατάξεων του ΚΠΔ, όταν κάποιο ζήτημα δεν ρυθμίζεται ρητά στο νόμο για το ΕΕΣ. Επομένως, εφόσον τα δικαιώματα που προβλέπονται στον εκζητούμενο κατά το θεσμό του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, τυγχάνουν πληρέστερης προστασίας μέσω της κατοχύρωσής τους σε διεθνή κείμενα, για το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ισχύουν παράλληλα και όσα έχουν αναφερθεί ανωτέρω.

B. Το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης κατά τα στάδια σύλληψης και κράτησης και κατά το στάδιο έκδοσης της απόφασης για την εκτέλεση

1. Οι ρυθμίσεις για τα επιμέρους στάδια

Σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 1 εδ.β', «ο εισαγγελέας εφετών ... ενημερώνει (τον εκζητούμενο) ... για το δικαίωμά του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη», αφού πρώτα αυτός συλληφθεί και βεβαιωθεί η ταυτότητά του. Στο άρθρο 18 παρ. 2 εδ. β' ορίζεται ότι ο εκζητούμενος που δεν συγκατατίθεται στην προσαγωγή του «δικαιούται να παραστεί με συνήγορο της

---

²⁹¹ Βλ. Susie Alegre and Marisa Leaf, Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study - The European Arrest Warrant, *European Law Journal*, Vol. 10, No 2. March 2004, p. 200-217

²⁹² Βλ. Χρυσικό, Η Έκδοση ως θεσμός του Ποινικού Δικαίου: Ανάλυση και ερμηνεία υπό το πρίσμα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Αθήνα, 2003, σελ. 123 επ

επιλογής του ... ή, αν δεν έχει, να ζητήσει να διοριστεί συνήγορος από τον πρόεδρο εφετών».

Σύμφωνα και με το άρθρο 11 παρ. 2 της απόφασης-πλαίσιο «Ο καταζητούμενος που συλλαμβάνεται προς το σκοπό της εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης έχει το δικαίωμα να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη ... σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους εκτέλεσης».

Κατά το στάδιο έκδοσης της απόφασης για την εκτέλεση εφαρμόζεται το άρθρο 18 παρ. 2, κατά το οποίο «ο εκζητούμενος που δεν συγκατατίθεται στην προσαγωγή του «έχει δικαίωμα αυτοπρόσωπης εμφάνισης και ακρόασης ενώπιον του συμβουλίου εφετών και «δικαιούται να παραστεί με συνήγορο της επιλογής του... ή, αν δεν έχει, να ζητήσει να διοριστεί συνήγορος από τον πρόεδρο εφετών».

2. Κανονιστικό περιεχόμενο

Σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 1 του ν. 3251/2004 «όταν ο εκζητούμενος συλλαμβάνεται βάσει του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, οδηγείται χωρίς αναβολή στον εισαγγελέα εφετών. Ο εισαγγελέας εφετών, αφού βεβαιώσει την ταυτότητά του, τον ενημερώνει για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του εντάλματος, για το δικαίωμά του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη...». Κατά την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου ο συλληφθείς δικαιούται ο ίδιος ή μέσω του συνηγόρου του να ζητήσει και να λάβει αντίγραφα όλων των εγγράφων με δική του δαπάνη.

Όπως αναφέρεται στο άρθρο 17 παρ. 1 («συγκατάθεση στην προσαγωγή»), ο εισαγγελέας εφετών ενημερώνει με σαφήνεια τον εκζητούμενο..για το δικαίωμά του να παρίσταται με συνήγορο..». Ωστόσο, «η απλή αυτή ενημέρωση δεν συνιστά εγγύηση», καθώς είναι δυνατό ο καταζητούμενος «στον οποίο ο εισαγγελέας εφετών ενημερώνει με σαφήνεια το δικαίωμά του να παρίσταται με διερμηνέα (πόση σαφήνεια χωρεί σε κάποιον που δεν έχει διερμηνέα;) να μην αντιληφθεί τη σημασία των τεκταινομένων και να μην έχει τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του είτε από άγνοια είτε από φόβο. Γι' αυτό, η εγγύηση θα πρέπει να είναι πραγματική και ουσιαστική, πχ. παρουσία

δικηγόρου, βεβαίωση του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου κλπ.»²⁹³. Βέβαια, ερμηνευτικά μπορεί να συναχθεί ότι, εφόσον προβλέπεται στο νόμο ότι η ενημέρωση πρέπει να είναι σαφής, επαφίεται στον εισαγγελέα η διαπίστωση της ικανότητας του ατόμου να αντιλαμβάνεται το περιεχόμενο της ενημέρωσης και τη σημασία των δηλώσεών του, καθώς και να διορίσει αυτεπαγγέλτως συνήγορο στις περιπτώσεις που κατά την κρίση του είναι αναγκαίο, με τη βεβαίωση αυτών των στοιχείων στην έκθεση που συντάσσεται²⁹⁴. Στην απόφαση πλαίσιο στο άρθρο 11 παρ. 1 ορίζεται, κατά πιο συνοπτικό τρόπο από τα αντίστοιχα άρθρα του ν. 3251/2004, ότι: «*όταν ένας καταζητούμενος συλλαμβάνεται, η αρμόδια δικαστική αρχή εκτέλεσης τον ενημερώνει, σύμφωνα με το εθνικό της δίκαιο, για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης καθώς και για τη δυνατότητα που του παρέχεται να συγκατατεθεί στην παράδοσή του στη δικαστική αρχή έκδοσης του εντάλματος*».

Το δικαίωμα νομικής συνδρομής και εκπροσώπησης αποτελεί, σύμφωνα με την Commission, το θεμέλιο όλων των άλλων δικαιωμάτων²⁹⁵, το οποίο, όπως έχει αναφερθεί ανωτέρω, εφαρμόζεται από τη στιγμή που υπάρχει περίπτωση στέρησης της ελευθερίας, από την πρώτη στιγμή της σύλληψης²⁹⁶. Το δικαίωμα αυτό είναι ύψιστης σημασίας, καθώς κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να ασκήσει ο εκζητούμενος αποτελεσματικά το δικαίωμα ακρόασης ενώπιον του προέδρου εφετών (αρθρ. 17 παρ. 3) και να διασφαλίσει τα υπόλοιπα δικαιώματά του (17παρ. 1). Ωστόσο, στο νόμο δεν διευκρινίζονται οι συνέπειες, αν ο εκζητούμενος υποβάλει το αίτημα, αλλά δεν εισακουστεί, ή ποιος θα είναι ο έλεγχος ή το ένδικο μέσο, αν ο πρόεδρος εφετών δεν λάβει υπόψη όσα του καταγγέλλονται²⁹⁷. Εξάλλου, κατά το άρθρο 18 παρ. 2, ο εκζητούμενος που δεν

---

²⁹³ Μυλωνόπουλος, Έκθεση Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις», σε <http://www.hellenicparliament.gr>.

²⁹⁴ Βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση, ΠοινΔικ 7/2004, σ. 773 επ.

²⁹⁵ Βλ. Ζημιανίτη, Η εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης υπό το πρίσμα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, σε Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ν° 24/2004 σ. 1202.

²⁹⁶ Βλ. Υπόθεση John Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1996, υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας, απόφαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008.

²⁹⁷ Βλ. Μυλωνόπουλο, ό.π., σελ. 6.

συγκατατίθεται στην προσαγωγή του «έχει δικαίωμα αυτοπρόσωπης εμφάνισης και ακρόασης ενώπιον του συμβουλίου εφετών» και «δικαιούται να παραστεί με συνήγορο της επιλογής του... ή, αν δεν έχει, να ζητήσει να διοριστεί συνήγορος από τον πρόεδρο εφετών»²⁹⁸. Επομένως, εάν δεν του επιτραπεί η παράσταση με συνήγορο υπεράσπισης της επιλογής του, προσβάλλεται το δικαίωμά του αυτό, επιφέροντας απόλυτη ακυρότητα κατ'άρθρο 171 παρ. 1 δ) ΚΠΔ. Βέβαια, στην περίπτωση που δηλώσει ο εκζητούμενος ότι συγκατατίθεται στην προσαγωγή του, δεν προβλέπεται η δυνατότητα παράστασής του με συνήγορο υπεράσπισης ενώπιον του προέδρου εφετών κατά την άσκηση του δικαιώματος ακρόασής του, όπως προβλέπεται ενώπιον του συμβουλίου εφετών στην περίπτωση μη συγκατάθεσης²⁹⁹.

Καθώς το ΕΕΣ αποτελεί μια διαδικασία ταχεία, η οποία επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην νομική κατάσταση του εκζητούμενου προσώπου, η διασφάλιση των δικαιωμάτων του είναι καθοριστικής σημασίας. Για το λόγο αυτό η προσφυγή σε συνήγορο υπεράσπισης και η συνδρομή του είναι αναγκαία στο στάδιο της σύλληψής και της κράτησής του, αλλά και κατά την εισαγωγή της υπόθεσής του στην αρμόδια δικαστική αρχή και στην εκτέλεση της απόφασης για την προσαγωγή του στο κράτος μέλος έκδοσης του ΕΕΣ. Συγκεκριμένα, η συνδρομή του συνηγόρου υπεράσπισης είναι απαραίτητη στη λήψη αντιγράφων όλων των εγγράφων (άρθ. 15 παρ. 2), κατά την κράτηση του εκζητούμενου όταν γίνεται η καταχώρηση στο Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν (Sis), καθώς μπορεί να γίνει υπέρβαση της προθεσμίας κράτησης (άρθ. 15 παρ. 3), στην προσφυγή του στο συμβούλιο εφετών για την αμφισβήτηση της ταυτότητάς του, μέσα σε 24 ώρες από την προσαγωγή του στον εισαγγελέα εφετών (άρθ. 15 παρ.4), στην

---

²⁹⁸ Όπως ορίζεται στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου «...Η διαδικασία ενώπιον του συμβουλίου διεξάγεται σύμφωνα με το άρθρο 448 παρ. 2 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας». Σύμφωνα με την παράγραφο 1 εδ. β' του άρθρου 448 που εφαρμόζεται στην διαδικασία της έκδοσης, ο εκζητούμενος «δικαιούται να παραστεί με συνήγορο...της εκλογής του ή, αν δεν έχει, να ζητήσει να διοριστούν συνήγοροι από τον πρόεδρο εφετών». Και στις δύο περιπτώσεις, προβλέπεται το δικαίωμα του ατόμου να ζητήσει τον διορισμό συνηγόρου και όχι η υποχρέωση διορισμού, όπως προβλέπεται στο άρθρο 340 παρ. 1 ΚΠΔ.

²⁹⁹ Το ότι η αρμόδια αρχή για την έκδοση της απόφασης σχετικά με την προσαγωγή ή μη είναι στην περίπτωση συγκατάθεσής στην προσαγωγή ο πρόεδρος εφετών και στην περίπτωση μη συγκατάθεσης το συμβούλιο εφετών απεικονίζει και το διαφορετικό περιεχόμενο των δύο δηλώσεων βουλήσεως του εκζητουμένου, βλ. Μουζάκη, σελ. 578

προσφυγή του στο συμβούλιο εφετών κατά της διάταξης του εισαγγελέα εφετών για την κράτησή του ή την επιβολή περιοριστικών όρων (άρθ. 16 παρ.2), στην συγκατάθεσή του στην προσαγωγή και της παραίτησης από τον κανόνα της ειδικότητας (αρθ.17 παρ.1), στην ακρόασή του ενώπιον του προέδρου εφετών, εφόσον συγκατατίθεται στην προσαγωγή του (άρθρ. 17 παρ. 3 β'), για την άσκηση του δικαιώματος ακρόασής του ενώπιον του συμβουλίου εφετών στην περίπτωση που δεν συγκατατίθεται στην προσαγωγή του (άρθρ. 18 παρ. 2), για την άσκηση έφεσης στον Άρειο Πάγο κατά της απόφασης του Συμβουλίου Εφετών (άρθ. 22), και για την ακρόασή του κατά το άρθρ. 23.

Η σημασία του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης κατά την διαδικασία του ΕΕΣ φαίνεται και από το πόσο καθοριστικό παράγοντα αποτελεί για την προάσπιση των υπόλοιπων δικαιωμάτων του εκζητούμενου. Με την υπ' αριθμ. 1325/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου³⁰⁰ απορρίφθηκε ως απαράδεκτη η έφεση του εκζητούμενου αλλοδαπού κατά της απόφασης του Συμβουλίου Εφετών Θράκης, με την οποία εκείνο αποφάνθηκε υπέρ της εκτέλεσης Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως κατά του εκκαλούντος. Ειδικότερα, αναφέρεται στην απόφαση ότι: *«..Η έφεση, όμως, αυτή, ασκήθηκε, με σχετική δήλωση και σύνταξη έκθεσης, ενώπιον του Διευθυντή της Δικαστικής Φυλακής Κομοτηνής στην οποία εκρατείτο και όχι ενώπιον του Γραμματέα του Εφετείου Κομοτηνής που εξέδωσε την ως άνω εκκαλούμενη απόφαση. Ο εκκαλών για να δικαιολογήσει τη μη νομότυπη άσκηση της έφεσης, ισχυρίζεται με το υπόμνημά του άγνοια, ως αλλοδαπού, των νόμιμων διατυπώσεων άσκησής της και μη ενημέρωσή του γι' αυτές από το Διευθυντή της Δικαστικής Φυλακής Κομοτηνής. Όμως, ο ισχυρισμός αυτός του εκκαλούντος είναι αβάσιμος και απορριπτέος, διότι η μη νομότυπη άσκηση της παραπάνω έφεσής του οφείλεται σε δικό του πταίσμα, αφού αυτός μπορούσε, απευθυνόμενος σε δικηγόρο, να ενημερωθεί για τις νόμιμες διατυπώσεις άσκησής της έφεσης.. όχι δε σε πταίσμα του Διευθυντή των Φυλακών, ως δημοσίου οργάνου, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να συντάξει τη σχετική έκθεση έφεσης, όπως του ζητήθηκε, έχοντας γενική σχετική αρμοδιότητα, σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο 474 παρ. 1 του ΚΠΔ, πράγμα το οποίο και έπραξε..³⁰¹»*.

---

³⁰⁰ Σε www.dsnet.gr

³⁰¹ Ωστόσο, έχει επισημανθεί ότι είναι αδικαιολόγητη η απουσία διατάξεως, στον ν. 3251/2004, αντίστοιχης με αυτήν του άρθρ. 407 παρ. 1 ΚΠΔ, η οποία να επιβάλει την ενημέρωση στο

Ιδιαίτερη σημασία, επομένως, έχει η πληροφόρηση του εκζητούμενου, κατά το άρθρο 15 παρ. 1 εδ. β', ώστε να μπορεί να ενημερωθεί και να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα νομικού παραστάτη. Ο εκζητούμενος έχει δικαίωμα να διορίσει συνήγορο της επιλογής του και αν δεν διαθέτει τα μέσα να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν, όπως ορίζεται και στο άρθρο 18 παρ. 2 του ν. 3251/2004. Στην τελευταία περίπτωση, ωστόσο δεν απαιτείται να είναι της επιλογής του, πρέπει ωστόσο ο εκζητούμενος σε κάθε περίπτωση, από τη στιγμή που θα συλληφθεί να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο και μετέπειτα σε οποιαδήποτε στιγμή το θελήσει. Επίσης, θα πρέπει να εξασφαλίζεται η ελεύθερη επικοινωνία μεταξύ του κατηγορουμένου και του συνηγόρου του, σύμφωνα με το άρθρο 100 παρ. 4 ΚΠΔ, και ισχύουν αναλογικά όσα έχουν εκτεθεί ανωτέρω σχετικά με το δικαίωμα αυτό.

πρόσωπο κατά του οποίου στρέφεται το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης για τις προθεσμίες και τις διατυπώσεις που απαιτούνται για την άσκηση της έφεσης, βλ. σχετ. Βασιλακάκη, 9 + 1 σκέψεις για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, σε Ποινική Δικαιοσύνη 2/2006, σελ. 204-209 (209).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι αναμφισβήτητο ότι το δικαίωμα σε συνήγορο υπεράσπισης έχει βαρύνουσα σημασία για την προάσπιση των συμφερόντων του κατηγορουμένου, αλλά και την αποτελεσματική άσκηση των υπολοίπων δικαιωμάτων του. Για το λόγο αυτό αποτελεί ένα ζήτημα που προκαλεί συχνά συζητήσεις και προβληματισμούς σχετικά με τα όρια και την έκταση εφαρμογής του. Είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα με το οποίο δεν προασπίζονται μόνο τα δικαιώματα του κατηγορουμένου αλλά και η πρόσβαση του στην απονομή της δικαιοσύνης, ιδιαίτερα στις ποινικές διαδικασίες στις οποίες το άτομο απειλείται με την στέρηση της ελευθερίας του.

Το ΕΔΔΑ με την νομολογία του, η οποία διαμορφώνεται εξελικτικά, παρέχει τις ασφαλιστικές δικλίδες για την προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και θέτει τα όρια στις παραβιάσεις του δικαιώματος συνηγόρου υπερασπίσεως από τον κίνδυνο της αυθαιρεσίας των οργάνων ποινικής καταστολής.

Στην ελληνική ποινική δίκη, ο θεσμός του συνηγόρου υπεράσπισης αντιμετωπίζει στην πράξη προβλήματα, που διασταυρώνονται με κρίσιμα ζητήματα, τα οποία αφορούν, γενικότερα την καθυστέρηση της απονομής δικαιοσύνης, την έλλειψη ειδικών και συγκεκριμένων ρυθμίσεων και την γραφειοκρατία. Ωστόσο, παρά τις δυσχέρειες που ανακύπτουν, υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης και πρωτίστως καλύτερης εναρμόνισης με τη συναφή νομολογία του ΕΔΔΑ και τους διεθνείς κανόνες προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου.

Η ενίσχυση των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες αποτελεί προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών. Λόγω της σπουδαιότητας του δικαιώματος συνηγόρου υπεράσπισης και της διασυνοριακής πλέον διάστασης του ζητήματος ενόψει της κινητικότητας ή άλλως της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των εγκληματιών, και της εμπλοκής τους σε κράτος μέλος διαφορετικό από αυτό της διαμονής τους, επιχειρήθηκε η προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών με την προτεινόμενη οδηγία. Η πρόταση οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική

διαδικασία αποσκοπούσε, όπως προαναφέρθηκε, στην θέσπιση κοινών ελάχιστων προτύπων που θα ισχύουν μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένων και των ιδιαιτεροτήτων των νομικών συστημάτων των κρατών μελών που καθιστούν δυσχερές το εν λόγω εγχείρημα.

Ωστόσο, η πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου της 8^{ης} Ιουνίου 2012 δεν φαίνεται να πληροί τα κριτήρια και τους στόχους που ετέθησαν εξ αρχής. Η αρχική πρόταση οδηγίας κατόρθωσε σε μεγάλο βαθμό να διευρύνει τα όρια του δικαιώματος σε συνήγορο υπεράσπισης, βάσει των οποίων θα έπρεπε όλα τα κράτη μέλη να συμβαδίζουν με την νομολογία του ΕΔΔΑ. Το τελικό κείμενο της πρότασης δεν εμπεριέχει πλέον κάποιο καινοτόμο στοιχείο και σε πολλά σημεία του παραβλέπει ακόμα και τα κεκτημένα της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Μάλιστα, βάσιμα μπορεί να υποστηριχθεί ότι με την τελική πρόταση δεν διασφαλίζονται επαρκώς τα δικαιώματα του ατόμου, όπως αυτά κατοχυρώνονται από τις διεθνώς κατοχυρωμένες αρχές της δίκαιης δίκης και της προστασίας του ατόμου από τα βασανιστήρια και από κάθε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

Ήδη το τελικό σχέδιο της πρότασης οδηγίας έχει βρει αντίθετες πολλές οργανώσεις για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ενώσεις δικηγορικών συλλόγων, των οποίων η παρέμβαση κρίνεται αναγκαία για την βελτίωση της πρότασης. Δεδομένου ότι ο ύποπτος και ο κατηγορούμενος βρίσκονται σε εξαιρετικά ευάλωτη θέση στις ποινικές διαδικασίες κρίνεται απαραίτητη η αναδιάρθρωση του τελικού κειμένου της πρότασης οδηγίας και η υιοθέτηση ενός κειμένου που να διασφαλίζει ουσιαστικά το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα και να ανταποκρίνεται στους στόχους που ετέθησαν εξ αρχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

Ανδρουλάκης Νικόλαος: Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 4^η Έκδοση, εκδόσεις Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2012.

Ανδρουλάκης Νικόλαος: Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, εκδόσεις Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2000.

Αργυρόπουλος Χρ.: παρατηρήσεις στην υπ. αριθμ. ΑΠ 1315/2003, ΝοΒ 52 2004, σελ. 466

Αργυρόπουλος Χρ.: παρατηρήσεις στην υπ. αριθμ. 9/2002 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ΝοΒ τόμος 51 (2003), σελ. 92-94.

Βασιλακάκης Ευάγγελος: 9 + 1 σκέψεις για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, σε Ποινική Δικαιοσύνη 2/2006, σελ. 204-209.

Βουρλιώτης Χαράλαμπος Ι.: Ο θεσμός της εκδόσεως κατά το ελληνικό δίκαιο. Αίτηση εκδόσεως και εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, Ποινικά Χρονικά ΝΖ/2007, σελ. 197-201.

Γαρδίκας Κωνσταντίνος: Ο συνήγορος εν τη ποινική δίκη, Εκδοτικός οίκος Αφών Τζάκα, 1973.

Δέδες Χρήστος: Ποινική Δικονομία, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1983.

Ζημιανίτης Δημήτριος Γ.: Η εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης υπό το πρίσμα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, σε Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ν° 24/2004 σ. 1195-1211.

Καρράς Αργύριος: Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Κωνσταντινίδης Άγγελος: «Η θέση του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992.

Μαγκάκης Γεώργιος-Αλέξανδρος: Ο συνήγορος: μια παραδοσιακή κατάκτηση του πολιτισμού: μελέτη όχι μόνο για νομικούς, τρίτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.

Μαργαρίτης Λάμπρος: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τόμος δεύτερος (άρθρα 305-603), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Μαργαρίτης Λάμπρος: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τόμος πρώτος (άρθρα 1-304), 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Μαργαρίτης Λάμπρος: Άρθρο 432 παρ. 2 ΚΠΔ: Αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου-εκπροσώπηση κατηγορουμένου από συνήγορο», σε: Ποινική Δικαιοσύνη 11/2006, σελ. 1290-1296.

Μοίρας Κωνσταντίνος: Ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου παρά τη θέληση του κατηγορουμένου κάτω από το πρίσμα της εφαρμοσμένης Ποινικής Δικονομίας, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993.

Μυλωνάς Ιπποκράτης: «Η ποινική «Δίκαιη Δίκη» στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την τριετία 2002-2004», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2007.

Μυλωνάς Ιπποκράτης: «Ο Άρειος Πάγος, το άρ. 6 παρ. 3 γ της ΕΣΔΑ και η αναιρετική διαδικασία», ΝοΒ τόμος 41 (1993), σελ. 983 -984.

Συμεωνίδης Δημήτρης Γ.: Ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου σύμφωνα με τον ΚΠΔ, υπό το πρίσμα του Ν. 3226/2004, σε: Ποινικός Λόγος (2004), σελ. 1485-1505.

Συμεωνίδου-Καστανίδου: Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία. Η Πρόταση Οδηγίας COM (2011) 326 τελικό του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε Ποινική Δικαιοσύνη 8-9/2012, σελ. 766-774.

Συμεωνίδου-Καστανίδου: Ο νόμος για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Βασικά χαρακτηριστικά και πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση, ΠοινΔικ 7/2004, σ. 773 επ.

Τσιλώνης Βίκτωρ: ο Αυτεπαγγέλτως Διοριζόμενος Συνήγορος και το Δικαίωμα Αναβολής ή Διακοπής της Δίκης, σε Ποινικά Χρονικά ΝΗ/2008, σελ. 758-763

Τσόλκα Όλγα: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Ένα «φιλόδοξο» μέσο για την προώθηση της δικαστικής συνεργασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ποινικά Χρονικά ΝΒ/2002, σελ. 103-111.

Μουζάκης Διονύσιος: Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

Μυλωνόπουλος Χ.: Έκθεση Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής της Βουλής στο σχέδιο νόμου « Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις», Ποινικός Λόγος 2/2004, σ. 966 επ.

Χρυσικός Δημοσθένης Ιωαν.: Η Έκδοση ως θεσμός του Ποινικού Δικαίου: Ανάλυση και ερμηνεία υπό το πρίσμα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλας, Αθήνα, 2003.

Ξενόγλωσση:

Pieter van Dijk, Fried van Hoof, A. Van Rijn, Leo Zwaak (eds): «Theory and practice of the European Convention on Human Rights», Forth Edition.

Susie Alegre and Marisa Leaf: Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study - The European Arrest Warrant, European Law Journal, Vol. 10, No 2. March 2004, p. 200-217.

Διαδικτυακοί τόποι :

<http://www.cpt.coe.int>.

<http://www.dsa.gr>

<http://www.echr.coe.int/echr/>

<http://europa.eu>

<http://www.europarl.europa.eu>

<http://www.hellenicparliament.gr>

www2.ohchr.org.